

Krig... og fred?

Tittelen på denne utgaven av NNK skulle egentlig vært «Krig og fred». Men jo lenger inn i krigen vi har kommet, jo fjernere virker freden. Det er også en kjensgjerning at ingen av artiklene handler om fred. Det handler om krig, og om kirkene i krigen.

En forfatter skrev i 2015 at Putin skal visstnok ha en hemmelig beundring for forfatteren av *Krig og fred*, Leo Tolstoj, men at Putin i så fall må være en dårlig leser (Huffpost 6.4.15). For *Krig og fred* står ikke bare i den litterære kanon og representerer Russlands «storhet». *Krig og fred* er også en bok om pasifisme, en bok som benekter at sann russisk storhet kan eksistere uten verdier som enkelhet, godhet og sannhet; en bok som inspirerte Mahatma Gandhis ikke-voldelige frigjøringskamp. Det rimer dårlig med Putins barbariske angrepskrig og de meningsløse lidelser den påfører, først og fremst det ukrainske folk, men også russere.

Tolstoj ble ekskommunisert av den russisk-ortodokse kirke i 1901 og er fortsatt ikke rehabilitert. Putin har tette bånd til patriark Kirill, og bruker kirken som moralsk legitimeringsinstans. Det er for øyeblikket lite som tyder på at Kirills kirke vil påvirke russisk politikk i retning av fred. Kirkene i Russland og Ukraina er på ulike måter dypt innvevd i krigens splittelse og lidelser. Krigen berører også over norsk kirkeliv. Salme 31 leses nå regelmessig ikke bare i Ukraina, men også her, vi synger det ukrainske kyrieverset i gudstjenestene og ofrer penger i solidaritet. Hvordan kan kirkene bidra i møte med lidelsene?

I artikkelen «Krigen i Ukraina» gir Caroline Serck-Hanssen en oversikt over det kirkehistoriske bakteppet for den politiske utviklingen i Russlands forhold til Ukraina. Hun har en PhD i Kunst- og kulturhistorie, og er blant annet forfatter av boken *Den ortodokse kirke* (St.Olav, 2021). Opphavet til forestillingen om «Det hellige Russland» som spøker i bakgrunnen av Putins krig, ligger i storfyrst Vladimirs dåp i Kyiv i 988. Serck-Hanssen sporer hvordan denne motsetningsfulle arven spiller seg ut og brukes i dagens konflikt mellom to stater og en splittet kirke.

Vebjørn Horsfjord, teolog og professor ved Høgskolen i Innlandet, beskriver i artikkelen «Hellig krig» hvordan den russisk-ortodokse kirken konstruerer og forvalter et moralsk narrativ om Russland. Det er et narrativ om Russlands kamp for «tradisjonelle verdier», en visjon om det hellige stor-Russland, og om Moskva-patriarkatets konflikt med patriarkatet i Konstantinopel. Det er et narrativ som tilfører en religiøs sprengkraft til Putins arsenal.

Etter disse oversiktsartiklene tar medievider og forfatter Richard Bærug oss med inn i Ukraina og lar oss møte ukrainske kirkeledere fra begge sider av konflikten. Han intervjuer en anonym arkimandritt (prestemunk) i klosteret Sviatohirsk, som ligger under moskvapatriarkatet. Klosteret ligger i Donbas, den delen av landet hvor kampene i skrivende stund raser som verst. Samtalen med munken er hentet fra Bærugs bok *Makten og troen* (2021). Intervjuet ble gjort for to år siden, men gir et konkret innblikk i den polariserte religiøse forestillingsverden som understøtter Putins handlinger i dag. 2.juni, rett før NNK gikk i trykken, meldte Bærug med henvisning til ukrainske medier at munken er blant de drepte etter et russisk bombeangrep 30.mai.

«Putins kirke» er overskriften på den andre teksten Bærug har bidratt med til dette nummeret. Her lar Bærug oss møte ukrainske prester som er kritiske til den russiske propagandaen. Samtidig får Bærug fram en annen mørk side ved russisk kirkehistorie: at Stalin drepte over 100.000 geistlige fra den samme kirken som i dag velger å gå i tospann med Putins autokrati.

Etter møtene med ukrainske kirkeledere, tar professor emeritus Magnar Kartveit ved VID oss tilbake til Den norske kirke. Hos oss har salme 31 fått ny aktualitet, og leses mange steder nå regelmessig som en form for forbønn for situasjonen i Ukraina. Hvilken salme er dette, lest med en gammeltestamentlers blikk? Hva er bakgrunnen for vår bruk av den i dag? Kartveit redegjør for salmens gammeltestamentlige bakgrunn med en stor nærhet til dagens situasjon.

Til slutt tar NNNs egen Valborg Orset Stene oss ut av det spesifikt kirkelige og tilbake til Ukraina, til kulturen og folket som bor der. Gjennom bokessayet «Smak på ukrainsk litteratur» presenterer hun tre skjønnlitterære verk som på hver sin måte lar oss møte noe av «ånden» i den befolkningen som i dag kjemper for frihet og overlevelse. De er skrevet for ikke lenge siden, men dog før invasjonen 24.februar, og fyller stedene vi daglig hører om på nyhetene med enkeltmenneskers liv, hverdager og fortellinger.

I Stenes utblikk ligger det kanskje en visjon om hvordan dagliglivet vil se ut når det en gang kommer tilbake. Mye vil likevel være endret for alltid. Freden virker langt borte, men krigen vil heller ikke vare til evig tid. Hvis Putin faktisk setter pris på Tolstoj så kan man håpe at han leser *Krig og fred* og tar forfatterens budskap inn over seg. Hvis han faktisk setter pris på kirken, får man håpe at han leser Det nye testamentet og lytter til budskapet. Så langt er det ingen tegn til at han har interesse i noen av delene. Aftenposten rapporterer 28.mai at politiet har begynt å arrestere mennesker for å lese Tolstojs *Krig og fred* i Russland. Putins «hellige Russland» er etter alt å dømme et rike «av denne verden» som lar seg erobre med vold. Vi får håpe at den russisk-ortodokse kirke, tross dens rolle som politisk redskap for Putins eroblingskrig, også bærer i seg kimen til en helt annen visjon om Russlands storhet enn den som utspiller seg på slagmarken i dag.

Halvard Johannessen
Redaktør

Jervell- og alumniseminaret

20. oktober 2022

Den moderne prestefamilien

I år er det skeivt kulturår. Det er en anledning til å se nærmere på samlivsmangfoldet i det norske samfunnet, og hvordan det nedfeller seg i kirkens indre liv. For Luther var prestefamilien en teologisk størrelse som etter hvert ble et ideal for andre familier. Rollen som ektemann, far og prest var tett sammenvevet, prestefrurollen ble institusjonalisert, og prestebarna var forventet å være forbilder. Prestegården skulle være en mønstergård der det ideelle lutherske dagliglivet utspilte seg for menighetens øyne, prestekontoret lå gjerne i prestegården, og skillet mellom privatliv og profesjonelt liv var vagt eller ikke-eksisterende.

I dag lever prester i svært differensierte familie- og samlivskonstellasjoner. Noen er single, noen er skeive, noen er skilte og noen er samboere. Noen er cis-personer, andre har flytende kjønnsidentitet. Mange er gift, og ikke sjelden er begge partene prester. I heterofile ekteskap kan det like gjerne være kvinnen i ekteskapet som er presten, ikke mannen, og prestefrurollen eksisterer mest som en historisk størrelse mange forholder seg til med en viss ironisk distanse. Boplikten er opphevet, og prester kan like gjerne bo i en ettromsleilighet som på en stor prestegård, uten plass – eller lyst - til å invitere menigheten hjem til seg. Skillet mellom det profesjonelle og private livet er noe mange prester jobber for å opprettholde.

Vi vil benytte årets Jervell- og alumniseminar til å se hvordan den lutherske prestefamilien ser ut i 2022, og hvilke teologiske og ekklesiologiske konsekvenser endringene får. Den moderne prestefamilien, enten den består av en enpersonshusholdning eller flerpersonshusholdning, er lite utforsket. Den både bryter og opprettholder forestillingene om prestefamilien som mønsterfamilie. På hvilken måte det skjer, er noe vi ønsker å undersøke historisk, kulturelt, sosialt, politisk og teologisk.

Seminaret vil holdes 20. oktober i U40. Den tradisjonelle festmiddagen avholdes på kvelden med hilsener, sang og musikk. Vi får også besøk av representanter fra Marta menighet som vil framføre sine observasjoner under middagen. (se <https://martamenighet.org/>)

Hilsen Jervell- og alumnikomiteen

*Kjersti Østland Midtun, Andreas Aleksander Fosby, Hallgeir Elstad,
Svein Aage Christoffersen, Mathias Eidberg, Merete Thomassen*

Foreløpig program

9.00-9.30 Registrering og kaffe

9.30: Åpning: Merete Thomassen

9.35: Svein Aage Christoffersen: Luther og det lutherske familieidealet

10.05: Hallgeir Elstad: Den norske prestefamilien etter reformasjonen

10.35. Siri Sunde

11: 00: Pause

11.15: Erfaringsdeling: Skeiv prest, singel prest, skilt prest, samboende prest - Andreas Fosby, Gaute Granlund, Vibeke Bergsjø Aas, Christine Andreassen

12.15: Samtale

12.45: Lunsj

13. 45: Elise Kruse: Å være prestebarn på Sørlandet

14.00: Biskop (navn kommer): Samliv og tilsyn

14.45: Eir Andreas Berg: Skeive perspektiver på prestefamilien

15.15: Valborg Orset Stene: Presterollen i film og litteratur

16.00. Samtale

16.30 Slutt

17.30. Middag:

Henrik Ødegaard leder allsang. Marta menighet deler sitt skråblikk på dagens Jervellseminar. Det blir også anledning til korte hilsener.

Husk å ta med egen drikke!

Deltakeravgift: 500,00

Påmelding:

<https://www.tf.uio.no/om/alumni/alumnitreff/2022/>

innen 1. oktober 2022

Magasin

Krigen i Ukraina: Det kirkelige bakteppet

Det ville være upresist å kalle krigen i Ukraina en religionskrig, men ortodoks kristendom spiller utvilsomt en sentral rolle for så vel aggressor som forsvarer. Faktum er at landet med flest ortodokse kristne i verden har angrepet landet med nest flest. Rundt 70 prosent av befolkningen både i Russland og Ukraina regner seg kulturelt sett som ortodokse kristne. Dette innebærer at de deler samme tro, religiøse tradisjoner og kirkehistorisk utgangspunkt. Putin spiller uhemmet på dette når han i sin retorikk om «Russkij mir» (den russiske verden) påstår at ukrainere og russere egentlig er ett folk, som må stå sammen mot Vestens aggresjon og moralske forfall. Hans nære støttespiller patriark Kirill gjentar de samme poengene i sine prekener og uttalelser.

Både presidenten og patriarken ynder å minne om at kristningen av det eldste østslaviske riket, *Rus*, fant sted i Kyiv i året 988. Storfyrst Vladimir lot greske geistlige utføre massedåp av byens innbyggere i elven Dnepr (ukrainsk: Dnipro). Kyivriket, som det kalles på norsk, dekket deler av dagens Ukraina, Hviterussland og den europeiske delen av Russland, og strakte seg til et stykke nord for Østersjøen. Minnene om dette blomstrende riket lever videre i den nasjonalreligiøse myten om «Det hellige Russland» (*Svjataja Rus*), og tittelen til den russiske kirkens overhode, *patriark av Moskva og hele Rus*. Denne formuleringen innebærer at også Ukraina anses som del av hans kirkelige territorium.

Mens Sovjetunionen ble oppløst i 1991, overlevde en åndelig skyggeutgave av imperiet gjennom Moskvapatriarkatets

omfattende struktur. I all hovedsak forble de ortodokse kristne som bodde i de tidligere sovjetrepublikkene, underordnet overhyrden i Moskva. Unntakene var Georgia og Armenia, som begge kan skilte med egne nasjonalkirker grunnlagt allerede på begynnelsen av 300-tallet.

Parallelt med Ukrainas nasjonsbyggingsprosess de siste tretti årene, har det pågått en turbulent og kaotisk frigjøringskamp innen landets ortodokse kirke. Striden har stått mellom dem som har ønsket å forbli lojale mot moderkirken i Moskva, og tilhengerne av en autokefal, det vil si helt uavhengig ukrainsk nasjonalkirke. Noen av aktørene har også vært drevet av egne maktambisjoner. De gresk-katolske, som utgjør drøye ni prosent av befolkningen, regnes utenom, da disse er underordnet paven i Roma. Det finnes også små protestantiske, jødiske og muslimske minoriteter i Ukraina, men jeg vil her fokusere på det ortodokse kristne kirkelandskapet, som i seg selv er svært komplekst.

Allerede i 1990, året innen staten Ukraina ble selvstendig, imøtegikk Moskvapatriarkatet ukrainernes ønsker et stykke på vei, og ga deres del av kirken betydelig grad av indre selvstyre. Samme år gjenoppsto den såkalte *Ukrainske autokefale ortodokse kirke*, som opprinnelig ble grunnlagt i 1921 og som fikk mange emigrantmenigheter i Vesten. I hjemlandet ble den oppløst av sovjetmyndighetene under Stalin, men vekket til live på ny et par år under den tyske okkupasjonen. Fra 1992 fikk denne kirken konkurranse av en ny utbrytergruppe, *Den ukrainske ortodokse kirke – Kievs patriarkat*. I 1995 overtok den kontroversielle metropolitten Filaret Denysenko ledelsen og antok tittelen patriark. Han hadde vært Moskvapatriarkatets overhode i Kiev fra 1966 til 1992, da han ble avsatt og fratatt kappe og krage etter å ha ledet et opprop om full kirkelig uavhengighet for Ukraina. Det ble også hevdet at Filarets privatliv var i strid med kirkens regler.

Siden 1992 har det altså eksistert tre konkurrerende ortodokse kirker i Ukraina. I 2015 hadde *Den ukrainske ortodokse kirke* (under Moskvapatriarkatet) noe over 12 000 menigheter i Ukraina, hvilket utgjorde drøyt tredjeparten av det totale antallet den russiske kirken rådde over. Nærmere 5000 menigheter

tilhørte Kyivpatriarkatet, mens *Den ukrainske autokefale ortodokse kirke* bare hadde omkring 1200. Styrkeforholdet kunne imidlertid ikke måles ut fra disse tallene alene, ettersom antallet aktive medlemmer i menighetene varierte mye. (Trossamfunnene i Ukraina opererer ikke med sentrale, offisielle medlemsregistre, slik vi er vant med i Norge.) I en ukrainsk spørreundersøkelse fra 2018 svarte 29 prosent at de tilhørte Kyivpatriarkatet, mens bare 13 prosent oppga Moskvapatriarkatet. Hele 23 prosent havnet i kategorien «uspesifisert ortodoks», Målingen omfattet ikke befolkningen på Krim og i de separatistkontrollerte områdene i Øst-Ukraina, der oppslutningen om Moskvapatriarkatet sannsynligvis var langt høyere. Når såpass mange ikke oppga sin tilknytning, skyldtes det trolig mangel på kunnskap og bevissthet om de ulike retningene, som ytre sett fremsto som like. Folk kunne også av politiske grunner påstå at de støttet Kyivpatriarkatet, men fortsatt gå jevnlig i sin lokale kirke, til tross for at den var underlagt Moskva. Sannsynligvis fryktet mange å bli stemplet som upatriotiske dersom de snakket høyt om dette (Vebjørn Horsfjord et.al: *Global kristendom* 2018, s. 205–206.)

Den antirussiske stemningen blant ukrainerne hadde økt kraftig som følge av Russlands annektering av Krimhalvøya i mars 2014 og det pro-russiske opprøret i Øst-Ukraina fra april samme år. Disse hendelsene bidro utvilsomt til å styrke kirkegjengernes bevissthet om hvilken kirke de tilhørte. Patriarkatet i Konstantinopel fikk samtidig større forståelse for det ukrainske kravet om uavhengighet fra Russland også i kirkelig henseende.

Den 11. oktober 2018 kunngjorde patriark Bartholomeos at Det økumeniske patriarkatet aktet å anerkjenne en ny, uavhengig nasjonalkirke i Ukraina. Bartholomeos og Ukrainas daværende president Petro Porosjenko drømte om å samle landets tre konkurrerende ortodokse trossamfunn i en internasjonalt anerkjent kirke uten bindinger til Russland. Fire dager senere svarte Moskvapatriarkatet med å kutte forbindelsene med sin historiske moderkirke, som fortsatt innehar den formelle lederrollen innen den østlige ortodokse kristenheten. Dette drastiske vedtaket innebar et reelt skisma, det vil si at nattverdsfelleskapet ble brutt, men uten læremessige årsaker, og

kun fra Moskvas side. Den russiske kirkens representanter trakk seg samtidig fra alt kirkelig samarbeid under Konstantinopels ledelse.

Moskvapatriarkatet beskyldte patriark Bartholomeus for å gå langt utover sine fullmakter som «fremst blant likemenn» og opptre lik en egenmektig pave. Han ble også anklaget for å bidra til såkalt *fyletisme* (stammementalitet), det vil si sammenblanding av kirkelige territorier med nasjoner, språk- eller folkegrupper. Dette var imidlertid ikke første gang den russiske kirkeledelsen rettet slike beskyldninger mot Konstantinopel. Allerede på midten av 1990-tallet oppsto det en opphetet konflikt mellom de to patriarkatene med utgangspunkt i at Batholomeos hadde anerkjent Estlands autonome ortodokse kirke. Moskva svarte i 1996 med å bryte nattverdsfellesskapet, men den gangen bare for tre måneder. Moskvapatriarkatets uteblivelse fra det pan-ortodokse konsilet på Kreta sommeren 2016 kunne tolkes som en demonstrasjon mot Det økumeniske patriarkatets lederrolle i den ortodokse verden.

Patriark Bartholomeos mente på sin side at han var i sin fulle rett når han utøvde sin overhøyhet på ukrainsk territorium, ettersom bispesetet i Kyiv opprinnelig var underlagt Konstantinopel. Riktignok hadde myndigheten til å utnevne nye metropolitter av Kyiv blitt overført til Moskva i 1686, men bare under visse forutsetninger som russerne siden hadde ignorert, hevdet Bartholomeos. Derfor ble denne retten nå trukket tilbake. Sett med russiske øyne var avgjørelsen uforståelig og totalt uakseptabel: Hvordan kunne vedtaket fra 1686 plutselig bli opphevet i 2018, etter å ha vært gyldig i over 300 år? Dessuten hadde Konstantinopel frem til da vitterlig kun anerkjent den ukrainske ortodokse kirke med bånd til Russland.

Moskvapatriarkatets frykt for å miste sin dominerende posisjon i Ukraina var høyst reell. To av dets fremste valfartssteder – Grotteklosteret i Kiev og Potsjajev-klosteret – befinner seg på ukrainsk territorium. Metropolitt Ilarion Alfejev, lederen for patriarkatets utenriksavdeling, advarte i 2018 om at blod kunne komme til å flyte dersom den nyetablerte ukrainske kirken skulle

forsøke å overta bruken av disse hellige stedene. Men utsiktene til å miste 12 000 menigheter, med til sammen flere millioner troende og tusenvis av kirkebygg, var enda mer skremmende for den russiske kirkeledelsen.

På et lokalt konsil i Kyiv 15. desember 2018, ble den 39 år gamle biskopen Epifanij Dumenko valgt til metropolitt av Kyiv og hele Ukraina. Samtidig ble de to rivaliserende kirkene som var i opposisjon til Moskva nedlagt og erstattet av *Ukrainas ortodokse kirke*. Et par biskoper fra Moskvapatriarkatet sluttet seg også til. 5. januar 2019 undertegnet patriark Bartholomeos den nye nasjonalkirkens *tomos* (godkjenningsbrev) om autokefali i Istanbul.

Drøye tre år senere, krigsvåren 2022, står det store flertallet av ukrainere samlet mot den russiske invasjonen, uansett hvilket trossamfunn de tilhører. Metropolitt Onufrij, lederen for den ukrainske kirken under Moskvapatriarkatet, har fordømt angrepet i klare ordelag fra første dag, da han sammenliknet angrepet med Kains drap på broren Abel. Motstanden mot kirkeledelsen i Moskva har vokst seg stadig sterkere siden 24. februar på grunn av patriark Kirills klare støtte til Putins krig. I minst 15 av bispedømmene har prestene nå sluttet å be for patriarken under gudstjenestene, og i følge en meningsmåling fra mars 2022 svarte over 50 prosent av kirkens medlemmer at den burde bryte båndene til Russland. Mange er også blitt drept eller såret som følge av krigen, og en rekke kirkebygg helt eller delvis ødelagt.

Rundt 440 ukrainske geistlige med tilknytning til Moskva-patriarkatet skrev i april under på et opprop på Facebook fra presten Andriy Pinchuk. Her tok han til orde for at Kirill på grunn av sin støtte til krigen og den heretiske doktrinen om «Den russiske verden» må stevnes for et internasjonalt tribunal bestående av de øverste ortodokse kirkelederne. I henhold til tradisjonen kan disse tre sammen og fatte bindende vedtak når det oppstår alvorlige stridigheter innad i den østlige ortodokse kirkefamilien. I oppropet vises det til et kjent historisk forbilde fra 1666, nærmere bestemt avsettelsen av den maktglade russiske patriarken Nikon. At Kirill skal kunne dømmes på tilsvarende

måte er imidlertid lite trolig, gitt de sterke motsetningene innad i den ortodokse verden. Blant andre Jerusalems og Antiokias patriarkat, det sistnevnte med sete i Damaskus, har av historiske årsaker tette bånd til Moskva.

I den forferdelige situasjonen Ukraina nå befinner seg i, har metropolitt Epifanij oppfordret sin konkurrent Onufrij til en forening av de to ukrainske ortodokse kirkene. Men selv om også flertallet av de troende under Moskvapatriarkatet nå ønsker full uavhengighet, er det fortsatt et mindretall av disse som anerkjenner den nyetablerte Ukrainas ortodokse kirke fra 2018. De viser gjerne til kirkens forhistorie, at den oppsto som en fusjon av Kyivpatriarkatet og Den ukrainske autokefale ortodokse kirke, begge utbrytere fra Moskva uten anerkjennelse fra den øvrige ortodokse verden.

Stikk i strid med patriark Kirills ønske om å gjenforene alle de ortodokse kristne i Ukraina under sitt lederskap, har Putins angrepskrig forsterket deres selvstendighetstrang. En annen bivirkning er en ytterligere polarisering av den ortodokse kristenheten. Før invasjonen hadde bare fire av verdens fjorten autokefale (selvstyrte) ortodokse kirker anerkjent Ukrainas ortodokse kirke. I tillegg til Konstantinopel dreide det seg om Alexandrias patriarkat (som dekker hele Afrika), samt kirkene i Hellas og på Kypros. Dette resulterte i at Moskva brøt forbindelsen også med disse greskspråklige lokalkirkene. På grunn av sympatien med ukrainernes frihetskamp er det nå økt sannsynlighet for at flere ortodokse kirker vil følge etter og anerkjenne kirken som ble opprettet i 2018. På motsatt side vil trolig flere av kirkene som tradisjonelt har vært lojale overfor Moskvapatriarkatet, for eksempel patriarkatene i Serbia og Bulgaria, stille seg enda tydeligere på Russlands side.

Artikkelen bygger delvis på min bok *Den ortodokse kirke. Historie – lære – trosliv* (St. Olav forlag, 2021) og kronikk «Ukrainas kirkelige frihetskamp» (Vårt Land 17. mars 2022).

Hellig krig?

«Det som skjer i internasjonale relasjoner i dag [...] handler om noe annet og mye viktigere enn politikk. Det står om frelse for menneskene [...] om vi stiller oss på Gud, frelserens, side.» Patriark Kirills preken 6. mars i år ble raskt sitert over hele Europa. Folket i Donbas i det østlige Ukraina var utsatt for et fryktelig press fra Vesten, forklarte den russisk-ortodokse kirkens overhode: «Testen er enkel og på samme tid fryktinngytende: en prideparade.»

Brått ble halvsekulære vesteuropeere oppmerksomme på at krigen i Ukraina også har en religiøs dimensjon. Men kunne prideparader virkelig være en begrunnelse for å bombe ukrainske byer sønder og sammen? Jeg har skrevet om den russiske kirkens kamp for de såkalt tradisjonelle verdiene i ti år. Likevel gned jeg meg i øynene og lurte på om sitatene var ekte. Men det var de, og selv om de er outrerte, passer de inn i et mønster som kjennetegner den russiske kirkens toppledelse.

Da jeg skrev i Aftenposten om «Hellig krig i Ukraina?» ved krigsutbruddet i februar, var jeg usikker på om de religiøse undertonene i den russiske fortellingen om Ukraina burde trekkes fram, eller om det var et mindre relevant sidespor. Forutsigbart nok kom også reaksjonene: «Denne krigen har ikke noe med religion å gjøre. Dessuten er jo både ukrainere og russere ortodokse!» Og sant nok vil det fortsatt være misvisende å fjerne spørsmålsteget i tittelen, men den religiøse dimensjonen ved krigen er blitt stadig tydeligere. I mai satte EU patriark Kirill på sin sanksjonsliste med henvisning nettopp til hans prekener og andre uttalelser med støtte til Putin.

Den russisk-ortodokse kirke er mer enn Kirill. Noen få modige røster har utfordret ledelsen, og trolig ville langt flere gjort det hvis omkostningene ikke hadde vært så store. Men Kirill er og blir kirkens fremste representant, og foreløpig tyder alt på at det store flertallet av prester følger hans linje på samme måte som det store flertallet av russere later til å slutte opp om Putin.

Men selv om prekensitatene om Pride er ekte, er de ikke helt typiske for det Kirill har å si om Ukraina. Kampen mot Pride er ikke det fremste kirkelige argumentet til støtte for Putin. Ser vi nærmere på hva Kirill sier offentlig, er det tre ulike temaer eller tråder som tvinnes sammen i støtten til krigen. Hver på sin måte handler de om russisk identitet og Russlands plass og rolle i verden. Den første er kampen for de tradisjonelle verdiene, den andre er forestillingen om «et hellig Russland» og den tredje er striden med patriarken av Konstantinopel (Istanbul), Bartolomeus, om å være den ortodokse verdens fremste representant. De tre trådene er distinkte og representerer litt ulike interesser, men når de tvinnes sammen, blir de til en kraftfull legitimering av Putins prosjekt. Jeg skal presentere hver av de tre trådene for seg, men først trengs en kort introduksjon til den russisk-ortodokse kirken.

En kirke med fremgang

Kristendommen kom til det som i dag er Russland for omkring tusen år siden. Gjennom en vekslende historie har kirkelig og sekulær makt som regel vært tett forbundet slik det ofte har vært i den ortodokse verden. Idealet om samvirke eller «symfonia» mellom fyrste og kirke har stått sterkt selv om maktbalansen ikke har vært konstant. Det er bare 1900-tallets sovjettid som utgjør et virkelig unntak. Dette unntaket er imidlertid stort, og det har viktige konsekvenser for dagens situasjon. Selv om Stalin og senere sovjetledere mildnet noe i synet på kirken, var kirken svak ved inngangen til 1990-tallet da sovjetimperiet raknet. Bare en liten andel av russere regnet seg som ortodokse.

Det som skjedde i tiåret etter, er en historie om nesten eventyrlig vekst. Antallet prester, kirkebygninger, menigheter, munker

og klostre eksploderte, og snart regnet sju av ti russere seg som ortodokse kristne. Midt i gjenreisningen av kirken sto daværende metropolitt Kirill som var leder for kirkens eksterne relasjoner. Han arbeidet for at kirken skulle være en aktiv og utadventd aktør i samfunnet; han hadde blikk for menighetsbygging og vant fram overfor den mer reaksjonære fløyen som ønsket at kirken skulle lukke seg mer om sitt eget. I 2009 ble Kirill patriark og fortsatte det strategiske arbeidet som kirkens øverste leder. Gradvis ble forholdet til president Vladimir Putin nærere og nærere. Det ble ikke minst tydelig i arbeidet for å fremme «tradisjonelle verdier».

Tradisjonelle verdier

Det er knapt noen overraskelse at en ortodoks kirke har et tradisjonelt syn på familie, samliv, kjønnsroller og seksualitet. Men i den russisk-ortodokse kirken har arbeidet for de såkalte tradisjonelle verdiene fått ekstra stor plass de siste tiårene. Da en russisk teolog i forbindelse med krigsutbruddet uttalte at de tradisjonelle verdiene hadde tatt evangeliets plass i den russiske kirken, var det en spissformulering, men ikke uten forankring i virkeligheten.

De tradisjonelle verdiene handler om skepsis til likestilling mellom kvinner og menn, om å beskytte familien mot innblanding fra myndighetene og kamp mot pornografi og prostitusjon. Men satt på spissen handler det aller mest om motvilje mot LHBTQ-rettigheter. Et tidlig eksempel på gjennomslag for slike holdninger i lovverket kom i 2013 med loven som forbyr positiv omtale av homofili rettet mot mindreårige. Etter en folkeavstemning om grunnlovsendringer i 2020 kom det inn en bestemmelse som fastslår at ekteskapet skal være mellom mann og kvinne. Dermed ble veien til likekjønnet ekteskap enda lengre enn den allerede var.

Folkeavstemningen i 2020 illustrerer dessuten at de såkalte tradisjonelle verdiene har bred oppslutning blant russere flest. Målet med å forandre grunnloven var å sikre Putin en mulighet til å sitte i to nye presidentperioder. Men endringene som måtte til for å oppnå dette, ble lagt fram som del av en stor pakke der

religion, språk og tradisjonelle verdier inngikk og stadig ble trukket fram for å skape den entusiasmen som mange nye år med Putin ikke umiddelbart vakte. Skepsis til LHBTQ-rettigheter er nemlig ikke bare et kirkelig prosjekt. 85 prosent av russere mener at homofili ikke er greit. De tradisjonelle verdiene knytter an til en generell sosial konservatisme i det russiske samfunnet.

Det er ikke sikkert at Putin alltid har omfavnet den tradisjonelle seksualmoralen, men i senere år har han gjort de tradisjonelle verdiene til en større del av sitt prosjekt både gjennom lovendringer og når han tegner bildet av hva det er å være russisk, særlig i kontrast til Vesten. Både kirkelige og politiske ledere dyrker forestillingen om at Vesten er dekadent, moralsk fordervet og styrt av militant sekularisme. Problemet med LHBTQ-rettigheter innenfor dette verdensbildet er ikke bare rettighetene i seg selv, men at de assosieres med Vesten. De tvinges på Russland utenfra, hevder både Putin og kirken.

I 2015 ble forsvar av tradisjonelle verdier et element i Russlands offisielle sikkerhetsstrategi. Allerede i 2008 begynte Russland en prosess i FNs menneskerettighetsråd for å gi begrepet tradisjonelle verdier større plass i globalt menneskerettighetsarbeid. De praktiske konsekvensene var begrensede, men Russland fikk markert seg som en anfører for nasjoner og gruppering som opplever vestlige lands promotering av menneskerettigheter og liberale verdier som i beste fall hyklersk, i verste fall imperialistisk.

Men hvordan blir prideparader et argument for krigføring i Ukraina? Inntil nylig har ukrainere og russere gitt ganske like svar når de blir spurt i holdningsundersøkelser. De er omtrent like ortodokse, tror like mye på Gud og går like lite i kirke. De er også omtrent like skeptiske til homofili. Likevel framhevet altså Kirill forsvaret av tradisjonelle verdier som en motivasjon for krigen. Det har to grunner. For det første er det holdningsendringer på gang i Ukraina, men viktigere er det at verditråden tvinnes sammen med de to andre trådene, ikke minst forestillingen om at Det hellige Russland har et særlig oppdrag i verden.

Det hellige Russland

Ett tema overskygger alle andre, også verdikonflikten med vestlige land, i uttalelser fra den russiske kirkeledelsen under ukrainakrigen, nemlig tanken om Det hellige Russland, eller mer presist, Det hellige Rus.

Tanken om Det hellige Rus knytter dagens russiske kirke til forestillinger om det historisk Rus-riket som skal ha båret kimen i seg til dagens Russland, Belarus og Ukraina. Selv om det bare i kortere perioder har vært forent i én statsdannelse – tydeligst (paradoksalt nok) i sovjettiden – er det likevel grunnlag for å snakke om dette som kirkens kanoniske territorium og innbyggerne som ett folk forenet av ett språk (russisk) og én tro (russisk-ortodoks kristendom).

Når Putin hevder at Ukraina egentlig ikke er et land, og at ukrainsk ikke er et selvstendig språk, bygger han på forestillinger om denne historiske enheten som også kan knyttes til tanken om den «russiske verden», *Russkij Mir*. Kirkens fremste bidrag til legitimering av krigen er å stille guddommelig autoritet bak forestillingen om dette fellesskapet. Å bryte opp det hellige Rus er å skille fra hverandre det som Gud har sammenføyet.

Kyiv inntar en helt sentral plass i tanken om det hellige Rus, og både Putin og Kirill trekker gjerne opp de lange historiske linjene. Det tidlige Rus-riket var nettopp Kyiv-riket. Kristningen av Russland knyttes til fyrst Volodymyrs omvendelse i 988 og «dåpen av Kyiv» da hans undersåtter ifølge tradisjonen lot seg døpe. En storslått feiring av tusenårsjubileet for dåpen av Kyiv i 1988 var kirkens første store markering på den offentlige arenaen da sovjettiden gikk mot slutten. Slik ble betydningen av Kyiv og Ukraina en del av grunnmuren da kirken ble gjenoppbygd fra 1990-årene. Skulle Ukraina vende seg bort fra Moskva politisk eller kirkelig, rammes hjertet av den russisk-ortodokse identiteten.

Den ortodokse enheten i Ukraina har vært utfordret siden Ukraina fikk selvstendighet i 1991, og flere ortodokse kirker har

levd side om side. Den kirken som har videreført tilknytningen til Moskva – ofte kjent som «Den ukrainsk-ortodokse kirke (moskvapatriarkatet)» har likevel vært den største. Fram til 2018 var den også den eneste som var anerkjent av andre ortodokse kirker. På høsten det året kunngjorde patriark Bartolomeus av Konstantinopel (Istanbul) at han ville anerkjenne den konkurrerende ukrainske kirkens selvstendighet. For den russiske kirkeledelsen ble dermed Ukraina samtidig brennpunktet for den langvarige, men stadig mer intense konflikten med patriarken av Konstantinopel.

Konflikten med Konstantinopel

Siden Romerrikets tid har patriarken av Konstantinopel båret ærestittelen økumenisk patriark og vært regnet som den viktigste av de ortodokse kirkelederne. Sett fra Moskva er det likevel ikke en selvfølge at han i alle spørsmål skal være den ortodokse verdens fremste representant. Moskva har tallene på sin side: Bartolomeus' flokk i Tyrkia utgjør bare noen få tusen mennesker, og selv om man også regner med den vestlige diasporaen og de områdene i Hellas som ligger direkte under Konstantinopel, er det bare tale om noen få millioner. Moskvapatriarkatet på sin side har langt over 100 millioner ortodokse under sine vinger. Samtidig som Kirills kirke har fått en stadig større plass i det russiske samfunnet, har patriarken av Moskva også søkt en tydeligere rolle som Bartolomeus' jevnbyrdige i den ortodokse verden.

Tanken om at Moskva burde overta for Konstantinopel er imidlertid ikke ny. Siden 1500-tallet har det vært snakk om Moskva som «det tredje Roma». Selve begrepet har vært av vekslende betydning, men det passer godt sammen med tanken om det hellige Rus og at Russland har et særskilt guddommelig oppdrag i verden. Et tydelig eksempel på kivingen mellom de to ortodokse patriarkene fikk vi i 2016 da det etter flere tiårs forberedelse skulle avholdes et pan-ortodokst kirkemøte på Kreta. I siste liten valgte patriark Kirill og den russisk-ortodokse kirke – sammen med en del andre kirker som står Moskva nær – å holde seg borte, og møtet ble mindre pan-ortodokst enn mange hadde håpet.

Et virkelig brudd mellom de to patriarkatene kom imidlertid først i 2018 og altså med Ukraina som utløsende årsak. Nøyaktig hvilke vurderinger som lå bak Bartolomeus' anerkjennelse av den selvstendige ukrainske kirken, vet vi ikke sikkert, men reaksjonen fra Moskva var utvetydig: En ortodoks kirke i Ukraina uten bånd til Moskva er et angrep på Moskvas «kanoniske territorium» og på det hellige Rus. Både Bartolomeus, den ukrainske kirken og alle andre kirkeledere som støttet dem, ble fra Moskva erklært som skismatikere, og kirkefelleskapet (det vil blant annet si nattverdfelleskapet) ble brutt.

I årene siden har den russiske kirkens ledelse brukt mye tid og krefter på å fremme sin tolkning av den kirkelige situasjonen i Ukraina. De siste månedene før krigsutbruddet i februar 2022 sto den kirkelige kampen i Afrika etter at patriarken av Aleksandria hadde anerkjent den ukrainske kirken. Som svar etablerte den russisk-ortodokse kirke sin egen kirkestruktur i Afrika for å redde de sant troende fra skismatikerne. Det som i utgangspunktet er kirkelige spenninger i Ukraina, var altså blitt gjort til et spørsmål av globale kirkelige dimensjoner lenge før Russlands invasjon.

Tre tråder tvunnet sammen

Siden Putin startet sin såkalte spesialoperasjon i februar, har Kirill jevnlig referert til situasjonen i Ukraina i uttalelser og prekener. Han går imidlertid sjeldent inn på detaljer, og det er vanskelig å vite hva han innerst inne tenker om klokskapen i å sende titusener av russiske soldater for å bombe og drepe «ortodokse brødre og søstre». Det vi har kunnet observere i prekener og andre uttalelser de siste månedene, er at de tre trådene jeg har prøvd å nøste i, tvinnes sammen: Konflikten med Konstantinopel topper seg i konflikten om de ukrainske kirkene, og dette blir ekstra brennbart fordi det står om det hellige Rus' enhet. Selv om patriark Bartolomeus ikke selv er en forkjemper for LHBTQ-rettigheter, er han, i Kirills verdensbilde, forledet til å berede grunnen for sekulære og dekadente krefters inntog i Ukraina. Disse kreftene er vestlige land og deres ledere, men de er samtidig metafysiske størrelser, «onde makter» som er i konflikt med sann kristendom og dermed med Gud selv.

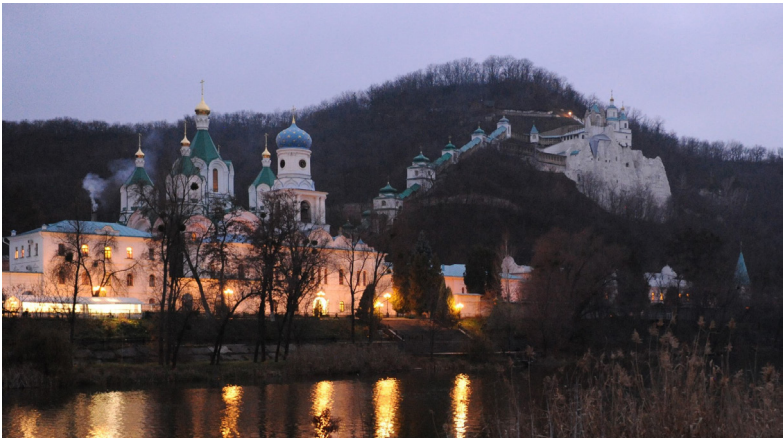
For Putins prosjekt passer Kirills fortelling som hånd i hanske. Om presidenten selv tror på den, kan vi ikke vite sikkert, men det er nærliggende å tenke at svaret er nei. For ham er angrepet på Ukraina neppe først og fremst religiøst begrunnet. Om russere flest tror på det, vet vi heller ikke, men vi vet at de russerne som ser til kirken og de fremste geistlige for å forstå en komplisert verden, får en solid dose bekreftelse på at Russland er i trygge hender under Putins ledelse. Kanskje er ikke krigen i Ukraina hellig, men det etterlates liten tvil om at de russiske soldatene har Gud på sin side.

Forfatter og medieviser Richard Bærug kom i 2021 ut med boka «Makten & Troen - en reise til de vakreste kirkene og klostrene øst i Europa – fra Jerusalem til Finnmark».

Ideen til boka ble til en stor grad utløst av det som skjedde i Ukraina i desember 2018 da en ny ortodoks kirke ble stiftet til høylytte protester fra Moskva. I boka møter leseren både ortodokse, katolikker og protestanter i rundt 80 kirker og klostre i Jerusalem, Armenia, Georgia, Tyrkia, Kypros, Athos, Hellas, Bulgaria, Romania, Moldova, Ukraina, Hviterussland, Litauen, Latvia, Estland, Russland, Finland og Norge.

68 sider eller 8 kapitler i boka er viet Ukraina. Intervjuet til kapitlet «Den anonyme arkimandriten», som her gjengis med tillatelse, ble gjort høsten 2019 i det store klosteret i Sviatohirsk. Det ligger i landsdelen Donbas, nær den ukrainsk-russiske frontlinjen helt øst i landet. Storklosteret og den intervjuede munken tilhører Moskva-patriarkatet. Hans forsvar av sovjetsystemet, som tok livet av over hundretusen prester, fremstår nesten like bisart som at en jøde skulle forsvare statssystemet i Nazi-Tyskland.

Klosteret i Sviatohirsk 2019 (Foto: Richard Bærug)

Den anonyme arkimandritten

Den dype og klare mannsrøsten gjaller ut i luften høyt foran meg, men jeg ser ingen mann. Kvelden er stummende mørk, og det føles som om det er Gud som skulle ha talt til Moses fra en sky i Det gamle testamentet. Med hurtige skritt går jeg nærmere. Den kraftfulle bassrøsten klatrer i oktavene. Dramatisk og nesten fortvilet nærmer den seg et messende klimaks. Rent klokkespill avløses av guddommelig korsang. Regien er perfekt.

Bare noen minutter har gått siden jeg kom til den lille byen Sviatohirsk i Donetsk-distriktet helt øst i Ukraina. De siste kilometerne bort til klosteret går jeg til fots. I det jeg krysser broen med to tiggere, reiser konturene av flere opplyste kirkebygg seg til høyre. Men til venstre, nesten som en kommunistisk gud, tårner enda høyere den enorme kubistiske statuen av sovjethelten Artem (russisk: Artjom).

På veggen til den nyoppussede kirken henger det høyttalere. I en omkrets på flere kilometer slynger de ut alt som blir sagt og sunget inne i kirken. Det stråler kraftig fra lysekronene når jeg kommer inn. De lyser opp den flotte treutskjæringen i den nye ikonostasen og alle maleriene på de hvite veggene. Før lyset i lysekronen skrus av i perfekt timing til innholdet i aftenmessen. En jevn strøm av troende flyter hele tiden inn og ut av den rike kirken. Førsteintrykket er overveldende.

Morgenen etter trer landskapet fram. Sviatohirsk storkloster eller lavra er anlagt i en flere hundre meter lang kalksteinskråning som reiser seg fra elva Donets til et platå høyere oppe. En kirke har en nydelig blå løkkuppel med stjerner i gull, mens de andre kirkene er toppet av lysegrønne tak og kupler i gull. Siden middelalderen har dette vært det religiøse senteret i regionen

Donbas (russisk: Donbass). Med unntak av noen få måneder under den tyske okkupasjonen i den 2. verdenskrig, var klosteret stengt i sovjettiden fra 1922 til 1992. Siden har det vært underlagt Moskva-patriarkatet. I dag går krigsfronten som har splittet Donbas i en ukrainsk- og russisk-kontrollert del, bare noen mil herfra.

«Det er ikke slik dette gjøres!» Munken jeg har spurt hvor jeg kan finne og snakke med en av munkene som var med i gjenoppbyggingen av klosteret, sender meg et bebreidende blikk før han fortsetter i en belærende tone: «Du må jo ringe og avtale slike ting på forhånd. Det er ingen som vil snakke med deg, det er jo snakk om et intervju!» Jeg blir paff. Aldri før på reisen har jeg blitt møtt med et slikt gufs av uvennlighet når jeg har spurt om å få snakke med noen. Men her er det mer kontroll, og en eventuell samtale må tydeligvis avtales i god tid gjennom offisielle kanaler. En smule vennligere sier han at jeg kan forsøke å avtale noe med munken Lazare. Han beskriver hvordan han ser ut og peker hvor jeg skal gå.

En begravelse er akkurat over. Det eksploderer i øret hver gang det slås i de tyngste kirkeklokkene og de dype drønnene kastes tilbake fra broleggingen og alle veggflatene omkring. Snart svinser munkene i lange, sorte kapper travelt fram og tilbake mellom kirkebyggene. Her og der stanses de som popstjerner av troende som vil kysse hendene deres, bli velsignet eller utveksle noen ord. Til slutt spør jeg en høy munk om han vet hvor Lazare er. Han spør litt skeptisk hva jeg vil, men etter to sekunder vinker han på meg og spør om jeg har spist.

Storklosteret er viden kjent for alle de tusen menneskene de har gitt gratis mat og husly de siste årene. Ikke bare pilegrimer, men kanskje enda mer flyktninger. Da den russisk-ukrainske krigen i Donbas-området brøt ut i 2014, skal det i en tid ha bodd rundt 800 krigsflyktninger i klosteret. «Nå er tallet nede i 150», forteller arkimandritten meg etter at vi i stillhet har spist lunsj i refektoriet og satt oss ned i klostermuseet. «I og med at de bor her fortsatt, så er det ingen steder de kan reise. Her har det aldri vært krigshandlinger.»

På det nærmeste stod fronten vel to mil unna før Ukraina igjen klarte å ta tilbake byene Slovjansk, Kramatorsk, Artemivsk (nå: Bakhmut) og Kostjantynivka sørøst for klosteret. I dag går fronten litt under ti mil fra klosteret. I tillegg til historisk å være et åndelig senter for hele Donbas, er det nå også en fredens oase for mennesker som kommer hit fra begge sider av frontlinjen. Navnet «Sviatohirsk» betyr tross alt «Det hellige fjellet».

«Krigen er Guds straff», sier arkimandritten. «Jeg har slektninger på begge sider av frontlinjen. Og krigen splitter familier på midten. Det fins tilfeller der en bror kjemper på den ene siden og en annen på den andre siden.»

«Hva gjør dere når dere får besøk av folk med vidt forskjellige syn på krigen?»

«Vi søker etter det som forener oss, for eksempel det at personen er troende. Vi har vært her helt siden begynnelsen, vi vet hvordan krigen begynte. Til dem som ønsker å vite sannheten, forteller jeg sannheten.» Han sier at om det som har skjedd, noen gang vil lekke ut, vil det få hårene til å reise seg på hodene til folk. «De viser ikke slikt på tv, verken på den ene eller andre siden. Det vil bli et sjokk for hele den ukrainske befolkningen.»

Han tar en liten pause.

«De brakte hit ukrainske soldater som nektet å gå i strid. De ble skutt av sine egne. Bulldosere kjørte over og begravde dem. Folk ble fortalt at de bare var sporeløst forsvunnet. I et tilfelle førte de dem inn i skogen og henrettet dem før de tok ut de indre organene deres. Det kom en spesialbil som fraktet bort alle organene. Hva vet jeg, kanskje til Europa? Bilene som fraktet indre organer, gikk i skytteltrafikk. Så noen drev handel med organene til de ukrainske soldatene.»

Jeg stusser. Alt er mulig, men det som arkimandritten forteller minner om historien om den tre år gamle guttungen som skulle ha blitt henrettet midt på torvet i byen Slovjansk da den ukrainske hæren hadde gjenerobret byen. Den horrible historien ble spredt på statskontrollerte russiske fjernsynskanaler, men ble senere avvist av både ukrainske og russiske gravejournalister. Jeg lurer på om det arkimandritten forteller, også kan være en del av informasjonskrigen og spør hvem som fortalte ham om dette.

«Det kommer jeg ikke til å si», svarer han kort. «Jeg fikk det fortalt av en som hadde sett det. Han hadde tilfeldigvis havnet der og var i sjokk over hva han hadde sett. Etterpå forsvant han. Han skjønte at hvis de fant ham, så ville de ganske enkelt ta livet av ham.» Arkimandritten snakker lavt. «Du forstår, dette er bare en liten del.»

Men istedenfor å spørre ham om å fortelle meg flere groteske historier, spør jeg ham om kirken kan spille en mer aktiv rolle for å oppnå fred. Han omgår spørsmålet.

«Om sidene hadde vært interessert i fred, så hadde de gjort det som kan gjøres for å hjelpe.» Han mener at både ukrainsk og russisk fjernsyn nører opp under konflikten. Selv tier han stille. Også splittelsen i kirken mener han er fremmet av staten. «Russere, ukrainere og hviterussere er ett folk. De som går over i den nye kirken er de som ikke er sanne kristne. De er forrædere. De var ikke tro mot sannheten. Det som nå skjer, er en renselse av kirken. Til en viss grad har vi kanskje blitt færre, men kvaliteten i kirken har blitt høyere.»

Jeg forteller om unggutten fra Moskva-patriarkatet i Kyjiv jeg traff på Athos, som fortalte meg at nesten alle prestene i Moskva-patriarkatet i Ukraina ønsket autokefali, men ikke på den måten det kom nå. «Nei, det er ikke sant at alle ønsker det», sier arkimandritten. «Vi ønsker det ikke. Jeg synes det er feil.»

Som et argument mot å føre den ortodokse kirken i Ukraina tilbake til Konstantinopel-patriarkatet nevner han at for over 300 år siden var det bare en del av dagens Ukraina som lå under Konstantinopel-patriarkatet. «Der vi befinner oss nå, var før aldri en del av Ukraina. Dette var Russland. Området ble ukrainsk etter Lenins forordning. Før var dette et område der både polakker, østerrikere og tyskere ble flyttet. I dag ligger det ukrainsk- og russisk-talende bosetninger side om side med hverandre.»

Han synes det er tvang når undervisningsspråket i skolen i 2020 vil bli ukrainsk. Og at resultatet vil bli kaos i hodene på barna. «De vil ende opp med verken å kunne russisk eller ukrainsk.

På skolen snakker de ukrainsk, hjemme og med venner russisk. Mange snakker donbask; en blanding av russisk og ukrainsk. Jeg lærte ukrainsk på skolen. Jeg forstår det, men jeg trenger det ikke. Om jeg hadde hatt behov for det, hadde jeg hatt praksis og snakket det flytende. Men i passet står det at jeg er ukrainer.»

«Kjenner du deg som en ukrainer eller russer?» Han trekker pusten dypt. Etter en lang pause forteller han meg at slekta på farfarens side var serbere fra Vojvodina, mens farmoren var tysk. Hun snakket alltid russisk med aksent. På 1930-tallet ble tyskerne undertrykket og hele den mannlige tyske befolkningen ble senere sendt til Sibir.

«Jeg kjenner meg hverken som ukrainer eller russer. I kirken er ikke nasjonalitet viktig. Det som betyr noe, er at du er troende. Nasjonalisme er en synd.» «Men er ikke det at gudstjenestene for det meste foregår på kirkeslavisk og russisk et uttrykk for russisk nasjonalisme?» Arkimandritten unngår å svare direkte på spørsmålet, men begynner å snakke om at den ukrainske og russiske kulturen stammer fra ortodoksien og at kirkeslavisk ikke er basert på gammelbulgarsk, men er et kunstig språk som ble skapt for at alle slaviske folkeslag skulle forstå det. «Ikke er det vanskelig heller, folk må bare jobbe litt med språket. Nå etter tjue år i kloster er det hipp som happ for meg om jeg leser en tekst på russisk eller kirkeslavisk.»

Han spør om jeg har hørt om konsentrasjonsleiren Thalenhof, der rutenerne, en tidligere betegnelse på ukrainere, ble hengt og drept under 1. verdenskrig, før han går over til å hevde at det var den tyske kansleren Bismarck som fant på ordet «Ukraina» i den betydningen det har i dag, som et folk og en stat.

«Ja, denne tyskeren Bismarck skrøt av dette. Han brukte

begrepene «Ukraina» og «ukrainere» til å beskrive den russiske befolkningen som bodde i området i utkanten av det russiske imperiet. Han sa at de som bodde der ikke var russere, men ukrainere. Men hva skiller ukrainere fra andre russere?» spør arkimandritten. «Om du begynner med språket; ukrainsk er bare

en sørrussisk dialekt. Den gangen omdannet man språket med ord fra polsk og tysk. Nå skjer denne omdanningen enda mer intenst. Men det er jo en kunstig prosess. Det er noen som gjør dette med overlegg. I virkeligheten så er vi ett folk; ukrainere, hviterussere og russere. Å si at den russiske kulturen er noe fremmed, er ikke noe jeg føler.»

Det er interessant at arkimandritten gjenforteller det som anses for å være en falsk nyhet spredd i visse russiske medier for å skape et inntrykk av at vesten alltid har ønsket å splitte Russland. Tyske historikere avviser at Bismarck skal ha funnet opp begrepet «Ukraina», eller at han noen gang skal ha sagt at «Russlands veldige styrke kan undergraves bare ved at Ukraina løsrives fra det»; et sitat som en også støter på i visse russiske medier.

«Jeg ble født i USSR. For meg så strekker landet mitt seg fra Lvov (ukrainsk: Lviv) til Vladivostok. Det er det som jeg føler. Fortsett. Det at landet er delt opp er jo på grunn av at vi tapte krigen.»
«Krigen?»

«Den kalde krigen», svarer han, og spør hvorfor Sovjetunionen falt sammen. «Nei, det var ikke på grunn av økonomien», fortsetter han. «Økonomien vår var den aller sterkeste i verden. 60 % av alle fly som fløy i verden, ble produsert av USSR. Kan du forestille deg det? Økonomien var gigantisk. Nei, vi tapte på grunn av at ideologi er viktig og noen ideologiske spørsmål ble forsømt.»

Jeg blir litt forundret over det han sier og spør om han ikke syntes det var bra at Sovjetunionen gikk i oppløsning siden den behandlet kirken på den måten den gjorde. Det kommer ikke noe entydig svar fra arkimandritten. Han kan ikke forstå hvorfor de som ville gjøre noe godt for menneskene, bygge sosialisme og innføre sosiale reformer, måtte røre ved kirken. «Da de rørte ved

kirken, så tapte de med en gang ideologisk. For da de rørte ved kirken, så rørte de ved Gud. Da forsvant ånden, og folk forstod ikke lenger hva som var godt og ondt. Folket tapte. I 1943 visste derimot folk hvor fienden var. Folk kjempet i krigen, forsvarte landet og seiret. Men her forstod de ikke hvem som var fienden,

og derfor tapte de den kalde krigen. Folkeavstemningen viste at folket ikke hadde lyst til å ødelegge Sovjetunionen. Det de ønsket var å reorganisere og modernisere landet. Men det som skjedde, var noe helt annet. Sovjetunionen ble oppløst. Det var et iscenesatt kupp. Avtalen fra Belavezja var illegitim. Men det viktigste var at det ikke ble holdt en eneste folkeavstemning om løsrivelse av territoriene.»

«Det var en folkeavstemning i Latvia», innvender jeg.
«Nei, det var det ikke», avbryter arkimandritten meg.

I forkant av den sovjetiske folkeavstemningen 17. mars 1991 om å bevare Sovjetunionen, som ble boikottet av et overveldende flertall i Baltikum, Armenia, Georgia og Moldova, ble det holdt separate folkeavstemninger i Estland, Latvia og Litauen om uavhengighet, som betød løsrivelse og uavhengighet fra Sovjetunionen. Senere ble det også holdt liknende folkeavstemninger i Georgia og Armenia. I alle disse sovjetrepublikkene stemte et klart flertall for uavhengighet. Det er disse folkeavstemningene arkimandritten enten ikke kjenner til eller ikke ønsker å vite av.

«Vent. Lytt nå her», fortsetter han. «En løsrivelse fra det sovjetiske territoriet bestemmes ikke av regionale folkeavstemninger. Det er lovstridig. Folkeavstemninger må avgjøres av befolkningen i hele territoriet.»

Jeg innvender at slike prinsipper ikke kan gjelde når et land med makt har blitt innlemmet i Sovjetunionen.

«Hva mener du med makt?» Han stiller seg undrende til det jeg sier.

«De gikk ikke frivillig inn i Sovjetunionen. Baltikum ble okkupert.»

«Og hva så? Det var millioner av mennesker som ga livet sitt for disse områdene. Det gjorde ikke latvierne. De territoriene er våre! Det var noe alle godtok etter krigen.»

Han tier litt før han fortsetter. «Si meg, ble rettighetene til latvierne krenket i Sovjetunionen?»

«Selvfølgelig», sier jeg. «For det første ble mange sendt til Sibir.»
«De ble sendt til Sibir fordi de tjenestegjorde i tyske styrker. De skryter jo fortsatt av det. De går i tog. De er nasjonalister!»

Jeg lurer på hva som får arkimandritten til å lyve og forvrengte historien. Under den første sovjetiske okkupasjonen av Baltikum ble i juni 1941 over 40 000 estere, latviere og litauere deportert til Sibir. Av disse var over 70 % kvinner og barn under 16 år. Ingen hadde tjenestegjort i noen tyske styrker. De ble deportert fordi de ble ansett som politiske motstandere av det sovjetiske okkupasjonsregimet. I mars 1949, under den andre sovjetiske okkupasjonen, ble over 90 000 baltiere deportert, rundt 72 % var kvinner og barn under 16 år. Målgruppa var velstående bønder som motsatte seg kollektiviseringen av landbruket samt folk som kjempet i motstandsbevegelsen. Det fins latviere som tjenestegjorde i en latvisk avdeling i de tyske styrkene, som en gang i året går i tog for å minnes de falne og kampen mot bolsjevismen. Det er snakk om et titalls mennesker i 90-årene. Arkimandritten fortsetter ufortrødent å snakke om sovjettiden.

«Det var en felles politikk for hele landet. Det var et totalitært system, og det fordømmer vi. Men du må ikke si at de fikk krenket rettighetene sine eller at de ble forvist fordi de var latviere. Nei, det ble de ikke. De hadde sitt eget latviske SSR. Om de ville snakke språket sitt, så kunne de det. Derfor var det ikke noe brudd på det nasjonale prinsippet. Det var likhet for alle. En latvier kunne fritt studere ved universitetet i Moskva, ikke sant? Han kunne få en jobb, være sjef, bli minister. Helt fritt. Forstår du? Sånn var det i hver eneste sovjetrepublikk. Folk hadde like muligheter. De kunne reise til ethvert sted i Sovjetunionen. Folk kunne fritt kjøpe billett med fly eller tog. Riktig, ikke sant?»

Jeg tror ikke han en gang merker at jeg ikke nikker. Jeg har for lengst gitt opp å korrigere alle faktafeilene han strør om seg med. Jeg lar ham bare snakke. Som ortodoks prest er hans iver etter å forsvare det sovjetiske systemet omtrent like bisarr som om en jøde hadde sittet foran meg og med innlevelse hadde forsøkt å overbevise meg om alt det fortreffelige ved Nazi-Tyskland, kun med et lite unntak for holocaust.

En museumsansatt kommer forbi. Jeg forstår at de snart skal stenge. Jeg spør om jeg kan ta et bilde av ham foran den flotte museumsmodellen av klosteret, som viser hvordan det så ut før

den russiske revolusjonen i 1917.

«Med meg? Nei, det har jeg ikke lov til. Og det jeg har fortalt, det har jeg ikke gjort offisielt, så du kan ikke sitere meg. Men du kan skrive det jeg sa, uten å angi hvem som sa det.» Jeg lover å ikke oppgi navnet hans. «Privat har jeg lov til å snakke med hvem jeg vil, men skulle det ha vært en offisiell samtale, så måtte jeg på forhånd ha fått velsignelse fra for eksempel noen i klostersekretariatet eller fra biskopen.»

Jeg forteller at det er første gang på denne reisen til kirker og klostre i Øst-Europa at jeg støter på slike regler.

«Hos oss er det strengere», sier han.

«Jeg var på Athos. Der var det også strengt, men slike regler hadde de ikke der.»

Arkimandritten tier litt før han sier alvorlig, «Athos var et slags ideal for oss. Men de seneste begivenhetene har vist at Athos har forrådt oss. Ja, ikke alle der selvfølgelig. De tok imot disse 'pe-tse-usjnikene' som reiste dit. De holdt gudstjeneste der!»

Jeg spør han hvorfor han snakker så nedsettende om representanter for den nye ortodokse kirken i Ukraina.

«Forstår du ikke at det ikke er en sann kirke? Det er statens kirke. Det er et forsøk på å opprette en statskirke, men hos oss er kirken skilt fra staten.»

Han mener at den nye kirken er langt fra kristendommen og skaper splittelse. «De tar fra oss kirker. Folk kommer og bryter opp låsen. Det er en forbrytelse. Kan du tenke deg at noen kommer til leiligheten din med en vinkelsliper og skjærer opp døren din? Det er en forbrytelse! Det er sånn de gjør det. La dem bygge sine egne kirker. Vær så god!»

Jeg forteller om besøket mitt til de to menighetene utenfor Kyjiv, der det viste seg at ingen kirker ble tatt fra Moskva-patriarkatet, men at både prest og menighet ønsket å melde overgang.

«Selv om over 300 er for og 2 mot, så kan ikke disse 300 overta kirken. Slik er loven. Det har ingenting å si hva flertallet i menigheten mener. Kirken er skilt fra staten og staten kan ikke selv regulere dette spørsmålet med lover. En menighet er underlagt bispedømmet. Om menigheten ikke vil være i kirken,

går kirken over til bispedømmet. Dette at flertallet i menigheten har rett til kirken, er noe folk har blitt fortalt nå. De har blitt hjernevasket.»

Kanskje satser arkimandritten på at jeg er helt uinformert, eller kanskje det han sier gjenspeiler Moskva-patriarkatets ønsketenkning. Faktum er at det som arkimandritten forsøker å overbevise meg om, er ren løgn. I Ukraina er ikke kirkene registrert som en del av bispedømmet. Hver kirke er registrert som en egen enhet av den respektive menigheten. Om menigheten velger å gå over, sier den ukrainske lovgivningen at også jurisdiksjonen til kirkebygningen vil endre seg.

«Det kan være 300 ikke-troende mennesker i menigheten. De tror kanskje at de er troende, men egentlig er de ikke troende. Derimot er disse to personene troende. Hvorfor skal da disse to menneskene lide?

En troende person går aldri inn for splittelse. Han kjenner i ryggmargen hvor den sanne kirken er. Denne personen kan du ikke hjernevaske.

Rundt 60 % av befolkningen vår sier i meningsmålinger at de er troende. Men innad i kirken vår har vi visse kriterier for å avgjøre om en person er troende eller ikke. Om du ikke kommer på tre søndagsgudstjenester uten en respektabel grunn og om du ikke går til nattverd eller skrifter, utelukkes du jo fra kirken. Da er du ikke troende, du er ikke en del av fellesskapet av kristne. Dette er våre kanoniske regler.»

Arkimandritten ler litt oppgitt for å understreke at dette jo er noe alle må forstå. Han spør med hvilken rett folk som ikke går jevnlig i kirken, og heller ikke går til nattverd eller skrifter, har til å bestemme at en menighet skal melde overgang.

Selv om vi må forlate klostermuseet, bobler arkimandritten over av iver til å snakke videre. Han gir meg en lang lekse om hvorfor krigen i Donbas startet. «Du har sikkert blitt fortalt at krigen begynte med at Russland gikk til angrep, men det er feil. Det hele begynte med Majdan.» Han forklarer meg at det skjedde et ulovlig kupp, Janukovitsj ble truet til å dra og at revolusjonen i 2014 var stimulert av fremmede krefter akkurat som Tyskland finansierte Lenin for over hundre år siden. Han er sikker på at Amerika står

bak det som skjer i Ukraina i dag. «Det er USAs utenriksminister, USAs ambassadør og USAs sikkerhetsstyrker som styrer alt, og som står bak at Ukraina er en republikk av oligarker som kjøper opp parlamentet. Det er derfor vi har korrupsjon. Det ukrainske parlamentet og ukrainerne kan ingenting gjøre.

Kanskje det ikke er forståelig det jeg sier», sier han plutselig og stanser opp.

«Neida, det du sier, er som et ekko av hva de sier på russisk TV», svarer jeg.

Det er han helt uenig i. «Offisielle kilder bruker jeg ikke.»

Selv om han etter hvert virker mest interessert i å påvirke meg politisk, spør jeg ham til slutt hva målet i livet hans er. «Det er å oppnå evig liv med Gud. Vi strever, vi faller, men tar oss videre. Det viktigste er ikke å miste retningen.»

Den 30. mai 2022 ble Sviatohirsk-klosteret bombet. To munkar og ei nonne omkom. En av de omkomne munkene var arkimandritt Galaktion. Det er han som er omtalt i dette kapittelet. Nå som han har gått bort, ser forfatteren ikke lenger noen grunn til å holde navnet hans skjult.

Putins kirke?

Når en kirke støtter en undertrykkende stat, har den et forklaringsproblem. Russlands krig mot Ukraina har nå vart i tre måneder. Den russisk-ortodokse kirkes leder, patriark Kirill, har ennå ikke fordømt Russlands invasjon. Kan vi snakke om Putins kirke? Eller en KGB-kirke?

«Moskva-patriarkatet er i virkeligheten et politbyrå». Presten Pavlo jeg møter utenfor Kyiv øser ut sin frustrasjon. I mange år lå kirken hans under Moskva-patriarkatet. Stadig fikk han fra høyere hold løpesedler han skulle dele ut til menigheten. «Det var prorussisk agitasjon, som å stemme på Janukovitsj, og det var løpesedler mot det ukrainske språket. Det var ingenting som var knyttet til Jesus, det var reinspikka politisk materiale!»

Pavlo ga aldri løpesedlene videre til menigheten. Det gjorde heller ikke presten i nabobygda, Oleksandr: «Jeg leste litt, og det var den ene løgnen etter den andre. Hva som stod på alle løpesedlene, er det bare ovnen min som vet.»

Det var den 15. desember 2018 at en ny ortodoks kirke ble stiftet i Ukraina. Både Pavlo og Oleksandr bestemte seg raskt for å melde overgang til den nye kirken. Den lå under Konstantinopel-patriarkatet, slik tradisjonen hadde vært fram til den russiske anneksjonen i 1686.

Den nye ukrainske kirken utløste et ramaskrik i Moskva. Både Putin og den russisk-ortodokse patriarken ble rasende. Lederen av den nye kirken, metropolitt Epifanij forklarer meg hvorfor: «Dette betød spikeren i kista for ønskene deres om å gjenopprette Det russiske imperiet og den russiske patriarkens ønske om å få den ledende rollen innenfor den ortodokse kirken.»

Dagens krig i Ukraina kan ses på som et siste, fortvilet forsøk på å trekke ut igjen denne spikeren. Et forsøk der Putin og Kirill står samlet. Både presidenten og patriarken har bakgrunn fra KGB.

I 1937 ble 85 300 russisk-ortodokse geistlige henrettet, året etter 21 500. Sovjetunionen tok nærmest livet av kirken. De kirkelederne som var igjen, fikk KGB etter hvert kontroll over, slik den russiske staten hadde hatt over kirken i århundrene før.

Alliansen mellom kirke og stat er ikke ny. På 1700-tallet hadde alliansen tvunget forfedrene til de russisktalende ortodokse jeg møtte i Ukraina, Latvia og Estland på flukt. På 1800-tallet hadde alliansen fått deportert fra Russland de mer protestantiske dukhoborene og molokanerne jeg møtte i Georgia og Armenia. Og i 1945 hadde kirkene til flere millioner gresk-katolske kristne i Vest-Ukraina blitt stengt, for så med sovjetstatens velsignelse bli overført til de ortodokse i Moskva-patriarkatet.

Etter 1991 har det i Russland foregått en formidabel oppussing av gamle kirker og klostre. Og nye har blitt bygd. Det har blitt mote å være ortodoks. Mens Putin har blitt skrytt opp i himmelen av ortodokse ledere, har kritikk av ham og Kirill blitt slått kraftig ned på.

I september 2021 oppfordret en russisk-ortodoks prest offentlig patriarken til å deklare inntektene sine. Dagen etter ble han fjernet fra stillingen. Samme dag som den fengslede opposisjonspolitikeren Aleksej Navalnyj fikk Europaparlamentets Sakharovpris for 2021, skrev en prest på Facebook: «Før har jeg kritisert ham, men i dag er jeg klar til å ta ham i hånda.» Etter noen dager ble han fjernet fra stillingen. Under søndagsgudstjenesten 6. mars i år holdt en prest en preken rettet mot krigen i Ukraina. Fire dager senere fikk han en bot på 35 000 rubler.

Den samme søndagen holdt også patriark Kirill en preken. I stedet for å fordømme krigen trakk han fram homoparader, og lot det skinne igjennom at aksepten for framrykningen av slike pridearrangement kunne rettferdiggjøre det som nå

skjedde i Ukraina. At det nærmest var en hellig krig for å holde vestlige verdier unna. Prekenen trakk i båndene til konseptet om «russkij mir», at folket som utgjorde det gamle Kievriket er ett folk med en felles historie og ortodoks tro. Mange vil hevde at konseptet i virkeligheten avspeiler russisk nasjonalisme og politiske ambisjoner, der russisk språk, tro og historiefortolkning skal dominere i det som i dag utgjør Russland, Ukraina og Hviterussland. Eventuelt over hele området som engang utgjorde Det russiske imperiet eller Sovjetunionen.

I arbeidet med den seneste boka mi om makt og tro øst i Europa møtte jeg flere ortodokse innenfor Moskva-patriarkatet som ikke hadde noe til overs for dette konseptet og som følte uro for utviklingen innad i kirken. Ei nonne på Solovetskijklosteret i Kvitsjøen syntes det var ille at kirken var i ferd med å komme i et slaveforhold til staten. Hun forsøkte å holde seg borte fra offisielle kirkestrukturer. Den gamle presten jeg møtte i Pskov, sov dårlig på nettene og hadde ingen tillit til dagens unge prester. Han omtalte dem som sovjetiske og ungenkommunistiske.

Men slike kritiske stemmer forsvinner fort i den store gruppen av ortodokse i Russland, som stilt overfor de hjernevaskende TV-kanalene tilsynelatende er like godtroende som de er Gudtroende. Men noe skjer. I Ukraina gikk Moskva-patriarkatets mann, den til nå alltid Kirill-lojale metropolitt Onufrij alt på krigens første dag offentlig ut og fordømte krigen. Om Kirill taper tilliten og på sikt makten over Onufrijs mer enn 12 000 menigheter, har nok heller ikke Putins krig gått etter planen.

Et nært forhold mellom staten og kirken er i seg selv ikke noe negativt. Det er når staten blir repressiv at kirken får et forklaringsproblem. Ja, i enda større grad når staten går til krig og det til dels er basert på et konsept fremmet av kirken.

En tidligere versjon av denne kronikken ble publisert på NRK ytring den 23.mars.

Mine tider er i di hand: Salme 31 i Ukraina

Krigen mot Ukraina har gitt oss Salme 31. Ja, salmen har vore der i to-tre tusen år, men fram til 24. februar 2022 gjekk han i eitt med tapetet. 1. mars sende NRK gudstenesta i Trefoldighetskirken i Oslo, og med eitt var salmen midt mellom oss. No er han på lippene over heile verda, kvar dag. Mange bedande kan leggja sine tankar i desse eldgamle orda, si frykt og sitt håp. Salmen samlar oss i same orda; sprikande tankar og kjensler samlast i eit fellesskap.

Det er noko gripande ved dette fellesskapet i gamle ord. Heller enn å laga sine egne, nye ord, kan ein kvila i dei gamle. Midt i det flyktige hentar me fram ein tekst som har tålt å bli brukt, frå Nytestamentet til i dag. Han har ikkje blitt sliten ned, for orda får nytt innhald når nye menneske og nye tider brukar dei. Salmen har ikkje rotna eller forvitra, men skyt friske skot. I Ukraina smeltar dei gamle orda saman med opplevingane av krig og tillit.

Salme 31 er ein klagesalme, med alle delene som høyrer til: klage over Gud, over fienden, over meg sjølv, og tillit til Gud, bøn om frelse, takk for Guds hjelp og lovnad om lovsong. Salmen har aldri mangla *Ein Stad å Høyra Til*, ein *Sitz im Leben*. Liding, forfølgning, krig – dei har fylgt oss gjennom historia like trufast som Guds hjelp. Mellom dei 150 salmane i Det gamle testamentet har Salme 31 hatt sin plass i den tredjedelen som er klagesalmar. Og alle desse klagesalmane har selskap av ei eiga bok, Klagesongane, og av Jobs jeremiader, og av Jeremias klager. Tonen er også mørk i Forkynnaren og i mange profetbøker. Den som søkjer uttrykk for sine suter og sorger, har i Bibelen eit heilt bibliotek å ta av.

Og den ukrainske sjefsrabbinaren Yaakov Bleich valde Salme 31. Kwart år sidan Ukraina vart sjølvstendig frå Sovjetunionen har han lese ein ny salme. Nå er me i det 31. året etter dette, så derfor var han nå komen til Salme 31. 17. februar var leiarar for alle kristne kyrkjjesamfunn, Det mosaiske trussamfunnet og ein islamsk imam samla i St. Sofia-katedralen i Kyiv for felles bønn for Ukraina. Den jødiske sjefsrabbinaren las Salme 31 høgt på dette bønнемøtet, og dei som var til stades, vart trefte av innhaldet.

I salmen er fiendane til stades: dei som har spent ut garnet for meg (v. 5), «dei som held seg til vind og fåfengd» (v. 7), «dei som samlar seg mot meg og legg planar om å ta mitt liv» (v. 14). Salmisten er «i ein kringsett by» (v. 22). Alle som såg kolonnane på veg til Kyiv, forstår assosiasjonen.

Salmisten klagar over seg sjølv: over armodsdom og sjelenaud (v. 8), han er trengd, auga er opptørka (v. 10), livet kverv bort, krafta fell av, beina er utmødde (v. 11). Han er blitt til skam, menneske flyr unna for han (v. 12), han er som ein død, sundbroten (v. 13), han blir baktalt, folk lurar på han (v. 14).

Klaga over Gud er berre so vidt nemnd: Gud er bortdriven frå salmisten sine augo (v. 23). Dermed ligg ikkje vekta i salmen på dette punktet, men på tilliten til Gud, omtalt i v. 2, 4, 5, 6, 7, 15, 16, 20 og 21. I tillegg har bøna ein stor plass (v. 2, 3, 10, 16, 17 og 18). Og takk til Gud (v. 8, 9, 22). Og det vanlege leddet med lovnad eller oppmoding til lovsong er med (v. 24 og 25).

Midt opp i krigen kom eg til å bla i mors Bibel. Ho fekk han truleg til konfirmasjonen i 1928, «Fyrebilsbibelen» Utgjeven av Bibelnemndi aat Studentmaallaget i Oslo i 1921. Mor understreka mange bibelvers, og somme stader har ho føydd til ein dato. 9. april 1940 skriv ho i margin: «Tyske Bomber over Norge». Det er ikkje notert ved ein klagetekst, men ved 2 Mos 2,25: «For Gud hadde auga med Israels-borni, og Gud visste korleis til stod.» Gud visste korleis det stod til med Norge, han hadde auga med dei. Ho sat der som sjukepleieelev ved Menighetssøsterhjemmet i sentrum av Oslo, og visste at høgare enn dei tyske bombefly

over Fornebu sat ein som verna henne. Ho har nok også tenkt på broren som var stortingsmann og hadde reist til Elverum, og at invasjonsmakta var ute etter Stortinget.

Når ein person vender seg til Bibelen i ein naudssituasjon, føreset ein at det finst ein instans som er over jordiske makter, ein som ser og vernar menneske. Og at denne instansen, Gud, er omtalt i Bibelen, og talar sjølv gjennom Bibelen. Fordi Gud er over tid og rom, er han her også i dag. Han såg Israelsborna i Egypt og nordmennene 9. april, og han ser Ukraina i 2022. Menneske kan venda seg til han, klaga til han, håpa på han. Denne enkle faktoren i bibelbruken er så sjølvstøtt at ein kan gløyma han. Men han er grunnbjelken i denne hermeneutikken.

Tillitsdelene i Salme 31 er uvanleg mange. Dei går som ein tråd gjennom heile salmen, frå v. 4 til 24. «Du er mitt fjell og mi borg» (v. 4), «i dine hender gjev eg mi ånd» (v. 6), «mine tider er i di hand» (v. 16), «kor stor di miskunn er» (v. 20), «Herren vernar dei trufaste, men den hovmodige gjev han att i fullt mål» (v. 24).

Og akkurat her passerer tilliten ei grense. Eit moderne etisk menneske vil ikkje ha problem med å stola på vern og tillit for den som er plaga, men kva med plageånda? Er det etisk forsvarleg å snakka om gjengjeld mot den hovmodige? Kan ein «hata dei som held seg til vind og fåfengd» (v. 7)? Eller be at «dei urettferdige står med skam og går stille ned til dødsriket» (v. 18)? Kan ein ynskja at «lygande lepper tagnar» (v. 19)?

Under kampen mot Gaddafi i Libya i 2011 intervjuva eit TV-selskap fem på gata om deira syn på herskaren. Dei godt vaksne damene mangla ikkje svar: Måtte hans namn bli viska ut til evig tid, måtte borna gå farlause og kona bli enkje! Språket var som henta or Salme 109, og kom rett i fleisen på europeiske TV-tittarar. Dei som rekna slikt språk som forelda og utrydda, fekk brått sjå korleis slike forbanningar har levt mellom folk like inn i vår tid.

Korleis taklar kyrkja slik hemnlyst? To stemmer kan gi ein peikepinn. Sigmund Mowinckels *Offersang og sangoffer* frå 1951 omtalar hemnsalmane og forbanningane nøkternt i kapitlet

om «Velsignelsen og forbannelsen i salmene». I kapitlet om «Salmene og den kristne kirke» seier han at Guds ord og ånd gjennom desse salmane kan læra oss «litt om hvordan vi ikke skal be» (s. 476). Orda «er ikke fra først av ment som bileder; men vi har rett til å gjøre dem til bileder» (s. 478). Erfaringane frå krigen ligg bak hans oppfordring til å «gi ordene en ny kristelig mening, d. v. s. vi må vende dem mot oss selv!» Fiendane er djevelen, verda og mitt kjøt. Det vonde kan vera utanfrå eller i sjela, i alle fall gjeld: «*Vår sak er å ta oss i vare så vi 'ikke synder når vi vredes'* – ikke overfører hatet til det onde på mennesker som er blitt dets redskaper, men overlater Gud dommen over dem, og ikke glemmer at Guds dom alltid har en gjenvinnende, opreisende, frelsende hensikt» (s. 480).

Mowinckel refererer til «erfaringen fra de siste tider» når han skriv dette, og understrekar at «det er rett kristelig bønn at Gud må bryte disse onde makter og 'fri oss fra den onde'», med ei omsetjing av den siste bønna i Fadervår som gresken opnar for (*tou ponerou* kan vera både hankjønn og ikkjekjønn). Desse kommentarane til hemnynska i Salmane var knapt Mowinckels fullstendige etiske program omkring krig og konflikt. Ein må i dag likevel spørja kva han tenkte om Heimefronten og den allierte innsats for å enda Det tredje riket.

I 1945 leverte Ingjald Nissen ein analyse av Adolf Hitlers regime (*Psykopatenes diktatur*), der han anklaga menneske som var passive mot nasjonalsosialismen. Den var «en bevegelse som åpent framsatte de sterkeste trusler mot menneskene, som systematisk bevæpnet seg for å iverksette disse trusler, og som i fredstid i stor utstrekning virkeliggjorde sine planer. Og likevel forholdt menneskene seg passive overfor denne bevegelse...Disse irrasjonale fenomener kan man bare forstå hvis man er klar over den virkning de psykopatiske individer har på menneskene i det daglige liv» (s. 7).

I dag kjenner me igjen situasjonen som Nissen skisserer, og som han utfyllande omtalar i boka. Og for dei som treng meir stoff til ettertanke, er det verdt å minna om Mary L. Trumps bok frå 2020: *Too Much and Never Enough*, om onkelen Donald Trump.

Adolf Hitler og Donald Trump og ...og – det er nok av autokratar i historia, og i verda i dag. Mange av dei manglar empati og sjølvinnsikt.

Kan ein då la hemnen liggja i Guds hand åleine? Eller skal ein også i dette tilfellet be og arbeida, det vil seia be og kriga?

Ei anna røyst frå gammaltestamentleg forskning er Erich Zengers. Hans salmekommentar i fire deler, nyutgitt i 2003, vier eit eige band til hemnsalmane. Der er gode gjennomgangar av katolsk tradisjon og refleksjonar over tekstane, og hans sluttvurdering er denne: «Fiendesalmane er verken ei dogmatisk gudslære eller ei kortform av bibelsk etikk. Dei er poetiske bønner, som held spegelen fram for *valdsutøvarane*. Og det er bønner som held *valdsoffera* fast i deira menneskeverd idet dei legg dei i munnen ropet etter rettferd og etter den Gud som hemnar. Og i bedande protest mot den gudfiendtlige valden *utan vald* å halda ut angsten for fiendane og fiendebileta. Overføringa av gjengjeldinga til Gud, som salmane legg opp til, impliserer å gi avkall på den eigne gjengjeldinga. Dette er også den samla bibelske kontekst som fiendesalmane er overleverte innanfor» (s. 172, mi omsetjing). Zenger legg opp til protest utan vald, og ein kan berre undra seg over kva han ville ha sagt i dag, om han hadde levt.

Både Mowinckel og Zenger legg opp til passiv protest, og bønn om Guds inngrep mot overgriparane. Dersom det er mynta på den private sfære, kan ein vera einig. Men strekk det til i møte med herskarar utan empati og sjølvinnsikt?

Eg seier ikkje at me alle skal bli amatørpsykiatrar og stilla diagnosar over presidentar og statsleiarar. Men eg saknar dette perspektivet i den debatten som går i dag. Ingjald Nissen var psykiater og Mary Trump er klinisk psykolog, og dei er i alle fall verdt å lytta til. Psykiatrar har mange gonger minna oss om at personar med karakteravvik finst overalt i samfunnet. Dei har ei eiga evne til å skaffa seg maktposisjonar. Dette fenomenet kan tydelegvis ikkje utryddast, og resten av samfunnet må vita om det, og vurdere korleis ein kan handla deretter.

Nissen har også rett i at demokratisk innstilte land og politikarar kan gå i den fella å rekna motpartane som like fornuftige og rasjonelle. Me har ofte sett at leiarar har andre agendaer enn folks beste i *folkhemmet*. Og ikkje alle leiarar lar andre land vera i fred. Den etiske utfordringa ligg i slike situasjonar. Når autokratar med personforstyringar herjar, skal ein kristen berre venda det andre kinnet til? Er det då nok å retta hemnlysten berre mot vondskapen i seg sjølv, og be Gud gripa inn mot den ytre vald?

I Ukraina i dag har dei ikkje valt den vegen. Dei bed Salme 31 tydelegvis med godt samvit, inklusive setningane om hemn. I ein av YouTube-videoane er salmen framført av unge ukrainarar i kjellarar, i tilfluktsrom og i det fri. Siste setningane er bedne framfor eit militært køyretøy: «Elsk Herren, alle hans trugne! Herren vernar dei trufaste, men den hovmodige gjev han att i fullt mål. Ver modige og sterke, alle de som ventar på Herren.» Mor mi var ikkje så krigersk; ho har berre understreka det siste verset: «Ver hugheile og lat dykkar hjarta vera sterkt, alle de som ventar paa Herren!» Eg finn ikkje ei einaste understreking av setningar om hemn og attergjeld. Men eg veit at ho mislikte invasjonen og okkupasjonen.

Somme av innbyggjarane i Ukraina får kanskje ikkje brukt meir av Salme 31 enn det Jesus på korset rakk: «I dine hender gjev eg mi ånd», eit sitat frå v. 6. Futurumsforma i Septuaginta til Salme 31 er i Luk 23,46 naturleg nok erstatta med presens. Då Stefanus møtte døden, parafraserte han same verset: «Herre Jesus, ta imot mi ånd» (Apgj 7,59). Også i den ytste timen er Salme 31 der.

Anatoliy Raychynets, visegeneralsekretær for Bibelselskapet i Ukraina seier: “For me, as a pastor, that Psalm ... well, I read it differently now, because it’s about our current situation in Ukraine. This ancient prayer – written several thousand years ago – now we see is so alive, is living.”

Han og dei andre bedande kan leggja vekt i håpet i v. 9 om å komma ut i *Öppna landskap*: Du gav meg ikkje over i handa til fienden, men førte meg ut i ope land.

Litteratur

Mowinckel, Sigmund, *Offersang og sangoffer: Salmediktningen i Bibelen*, Oslo: Aschehoug 1951.

Nissen, Ingjald, *Psykopatenes diktatur: Problemet alle møter i hverdagslivet, i samfunnslivet og i det politiske liv*, 3. utg. Oslo: Aschehoug 1975.

Trump, Mary L., *Too Much and Never Enough: How my Family Created the World's Most Dangerous Man*, London etc.: Simon & Schuster 2020.

Zenger, Erich, *Psalmen: Auslegungen*, bd. 4: *Ein Gott der Rache? Feindpsalmen verstehen*, Freiburg etc.: Herder 2003.

Smak på ukrainsk litteratur

Etter den russiske invasjonen av Ukraina i februar gikk etterspørselen etter ukrainsk skjønnlitteratur rett i været. Fra et land vi fram til nylig har hørt lite om, fikk vi nå mengder av bilder og fortellinger, ikke bare om militær motstand og flukt, men også om menneskeliv og kultur. Dette gjorde noe med oss. Mange ble nysgjerrige og søkte: Hvor mange romaner er oversatt til engelsk? Hvilke er tilgjengelige i norske bokhandlere? Hva formidler forfatterne om den «ukrainske sjel»? Og sist, men ikke minst, er dette litteratur som det er verdt å bruke dyrebare lesem minutter på i sommer?

Etter lesning av tre romaner og noen flere intervjuer og kommentarer vil jeg si: definitivt ja. Jeg vil anbefale å lese i nevnte rekkefølge og gi seg hen til en språkføring og en stemning som er av de sjeldne.

Høyt tempo og sakte liv

- Serhij Zjadan. *Anarchy in the UKR*. Pax forlag (2022)

Serhij Zjadan (født 1974) kommer fra Kharkiv, Ukrainas nest største by med 2, 8 millioner innbyggere. Zjadan er både forfatter og punkmusiker og er en kjent person i Ukraina. Allerede fra første side i romanen *Anarchy in the UKR* er det en energi i fortellerstilen som kan minne om punkmusikkens driv. Forfatteren kan tillate seg lange passasjer uten punktum, som om han har det travelt med å fortelle, men det er ikke alltid at det skjer så mye med karakterene hans, selv om de i første halvdel av boka er på reise. (En hyllest til Jack Kerouacs *On the Road*?) På reisen er det mange stopp, det er biler som går tomme for bensin, venner som blir altfor fulle, tog som ikke går, ventetid på

forlatte jernbanestasjoner og overnattinger i busskur med «spor av gammel kjærlighet». En ambivalens kan spores i jeg-personen som uttrykker: «Jeg er redd for høy fart, redd for å kjøre, men reddest er jeg for å stå stille».

Kameratene er på en selvlaget studietur for å besøke opprinnelsesstedet til anarko-kommunismen. Denne grenen av kommunismen hadde et visst nedslag i Ukraina fra 1918, hvor fellesskapstanken fra kommunismen er ivaretatt, men hvor en ikke underlegger seg noen ledelse. Jeg får inntrykk av at det er denne frihetsånden og motstand mot autoriteter, forfatteren vil undersøke og skrive fram. Noe som blir tydeliggjort med bokas siste del som er et langt essay om frihet. Teksten er en del av fortelling fra fronten i Øst-Ukraina som forfatteren gjorde våren 2014. Skrivestilen kan minne litt om Knausgård sine essayistiske undersøkelser av begreper og fenomener. Det gjør inntrykk å lese en ukrainsk stemme som lengter etter frihet. Er det her vi er på sporet av den post-sovjetiske sjel? Zjadan er ikke redd for å blande skrivestiler i én og samme roman. Ett av kapitlene er scenebeskrivelser dersom hovedpersonen skulle laget en film om Ukraina fra 80-tallet. Det er visuelt og vakkert! Kapittel fire heter: «Lev raskt, dø ung -Ti låter jeg ville likt å høre i gravølet mitt». Se der, da har vi en spilleliste til lesningen i sommer også. Jeg er ikke sikker på om jeg vet hvor reisen til karakteren endte, eller hva de fikk ut av sin reise. Men jeg er sikker på at jeg ble beveget av å reise med dem.

Gråsoner

- Andrey Kurkov: *Greey Bees*. MacLehose Press (2020, engelsk overs.)

Andrey Kurkov (født 1961) er omtalt som Ukrainas mest anerkjente forfatter. Han har jobbet som lærer og oversetter, og skriver for ulike internasjonale aviser, blant annet den norske *Dag og Tid*. Siden 2018 har han vært president i ukrainsk PEN. I motsetning til Zjadan skriver Kurkov på russisk. Han tilhører den russiskspråklige minoriteten som utgjør 7 millioner av 44 millioner. Til *Morgenbladet* sier Karkov at han kommer til å fortsette å skrive på russisk, siden dette er hans morsmål. Men

samtidig uttrykker han: «Du kan jo forestille deg alle ukrainarane som har mista søner og døtrer no, drepne av russarar. Trur du dei vil tole å høyre russisk igjen i landet sitt? Ingen i Ukraina vil ha noko med den russiske kulturen å gjere etter dette» (*Morgenbladet* 01.04.2022).

Like fullt, Kurkov er i gang med en ny roman på sitt morsmål som kommer ut til høsten, den vil handle om krigen. Kanskje det nettopp er en fordel at den gis ut på russisk, slik at den kan gjøres tilgjengelig for nabolandets lesere? Men hvis krigssituasjonen fortsetter slik vi erfarer nå, vil nok romanen trolig forbyes i Russland. Litteratur er som kjent potent. Aftenposten melder at det i Russland er blitt forbudt å lese eller henvise til *Krig og fred* av Leo Tolstoj. Fordi den nevner begrepet krig, kan vi formode.

Ettersom jeg ville lese en roman av Kurkov som kunne gi meg mer innsikt i konflikten og uroen i Ukraina, valgte jeg ikke å starte med bestselgeren «Døden og pingvinen», utgitt i 1996. Av noen anmeldere blir den omtalt som barnebok. Siden har jeg tenkt at den kanskje nettopp derfor sier noe presist om livet i Ukraina, om enn i en allegorisk stil. Fortellingen handler om vennskapet mellom Viktor og hans venn pingvinen, om å skrive nekrologer (!), om overlevelse og tykkhudhet, og lojalitet med sine venner. Verdt en lesning med eller uten barn ved sin side?

I *Grey Bees*, utgitt 2018, befinner vi oss i Donbas-regionen i Øst-Ukraina, nærmere bestemt i en gråsonen i fronten mellom russisk-støttede separatister og ukrainske styrker. Bare to menn er igjen i byen, Sergej som støtter ukrainerne, og Pasjko som er på den andre siden. De kjenner hverandre fra skoletiden, men er ikke akkurat venner. Uten elektrisk strøm og jevnlig matforsyninger må de likevel hjelpe hverandre og samarbeide. Stemningen er grå, det er tilsynelatende lite handling, men likevel klarer Kurkov å beholde spenningen i beretningen om et hverdagsliv tett på krigen. Uhyggen ved å ikke vite hvilken side andre sympatiserer med og uvissheten om hva som kommer til å skje, er mesterlig fortalt uten at det blir beskrevet. Sergejs lidenskap er birøkt. Det er bekymringene for biene sine, som han mener trenger både fred og grønt landskap for å lage god honning, som gjør at han tar dem

med på en reise til Krim. Det kan virke som hovedpersonen tror dette er en reise til det lovede og varme landet i sør som flyter av både vodka og kjærlighet, men reisen ender ikke helt slik han hadde ønsket. Ingen lykkelig slutt altså, men kanskje realistisk med tanke på Ukrainernes kamp for selvstendighet og frihet gjennom århundrer.

Romanen er ikke utgitt på norsk, men oversatt til engelsk og lett tilgjengelig i norske bokhandler. Foruten Kurkovs neste roman som kommer i høst, er jeg interessert i å lese *Ukraine Diaries, Dispatches from Kiev*.

Hvor går grensene?

- Serhij Zjadan: *Mesopotamia*. Pax Forlag (2022)

Mesopotamia av Serhij Zjadan, er den tredje og siste romanen jeg vil omtale. Tittelen Mesopotamia henspilles i dette tilfelle på et område mellom to elver i Zjadans hjemby Kharkiv, og ikke landområdet mellom Eufrat og Tigris. Ved å benytte dette sagnomsuste begrepet knytter han historiene sine til en større sammenheng som handler om gammel kultursivilisasjon. Det er vanskelig å unngå å tenke at det er en politisk motivert tittel. Skjønt det er lite som minner om en høvisk og dannet kultur. Det er mer de skjøre og småle menneskene Zjadan skriver om, de som ikke fikser det så lett, de som drikker altfor mye vodka, som har en pengeinnkrever i hælene, som gjerne vil prøve lykken men som ikke har tilstrekkelig erfaring. Det er både ubehagelig og vondt å bli kjent med dem. Men kanskje er det riktig å si at Zjadan får til å skrive dem fram slik at en ømhet vekkes. Jeg skulle gjerne likt å vite hvordan det går med dem, men de små kapitlene forteller ikke alt.

I motsetning til den intense og litt utflytende *Anarchy in the UKR*, er denne romanen mer helstøpt formmessig. Hvert kapittel forteller en historie som gjerne skjer parallelt i tid eller sted med en av historiene i de andre kapitlene. Personene dukker opp som bipersoner i hverandres fortellinger, hvilket er en velkjent komposisjon, som i filmen *Short Cuts*. Til slutt blir det kanskje for mange bipersoner å forholde seg til, men jeg tror ikke det har noe

å bety for leseopplevelsen; alt er innhyllet i poetiske vendinger som tar meg med til en fornemmelse av et vakkert Ukraina midt i det slitte og gamle. Jeg blir berørt av fortellingen om Sonja og Senja som starter i det de våkner om morgenen de skal feire sitt bryllup. De vil gjerne ha litt sengekos, men huset er fullt av familie som skal bli med på festen. Så skifter fortellerperspektivet til en av vennene til Sonja som drikker seg snydens på vodka, og ender med å bli rundjult av bryllupets gjester, noe som kanskje ikke er så rart siden han kaprer bruden på bryllupsnatten. Om hvorvidt forsvinningen også var Sonjas egentlige ønske, er ikke så lett å forstå. Kanskje er det Zjadans styrke at han beskriver uten å fordømme, lar deres liv få verdighet ved å bli fortalt.

Det er få nyanserte portretter av kvinner hos Zjadan, de ender enten som hore eller madonna. Jeg skal innrømme at jeg også blir litt sliten av å lese om hvor mye som drikkes, hvor mye liv som ødelegges som følge av det, og hvor mye desillusjonerte forsøk på kjærlighet som finnes.

Den som holder ut i *Mesopotamia* helt til slutt får en vakker overraskelse. Heller ikke i denne romanen kan Zjadan begrense seg til én skrivestil. Andre del heter «presiseringer og generaliseringer» og er rett og slett mange av de samme fortellingene, men nå i diktform. Denne delen er verdt hele bokkjøpet i seg selv. Her dukker sannelig Frans av Assisi og Jesus opp også. I lyrikken framstår alt mer presist, og det er kanskje her forfatteren mest eksplisitt uttrykker sin sympati og sorg over sine mange plagede landsmenn.

*Jeg skal synge et rekviem over dette ødelagte landet
Som går til grunne av gift i eget blod
Skal minne forbipasserende om deres skyld
Skal gnage med tennene på det fargete skumringslyset.*
(s 337)

Tekstgjennomganger

4. søndag i treenighetstiden

3. juli 2022

Salme 22,8–12 Gud som jordmor
1 Tess 2,5–13 Vi forkynte evangeliet for dere
Matt 9,35–38 (P) Høsten er stor

Liturgisk farge - Grønt

Dag i kirkeåret

Denne fjerde dagen i Treenighetstiden retter mye oppmerksomhet mot hvordan vi lever med hverandre og ser på hverandre. I tekstrekke I er det fortellingen om «den rike unge mannen» (Markus 10) som er pretekst, i tekstrekke II er det Jesus som snakker til disiplene om å ta sitt kors opp og følge ham, og at det går an å vinne verden, men tape sin sjel (Matteus 16). I rekke III er det Jesus som vandrer omkring, ser mennesker, får medfølelse med dem, og sier til disiplene: «høsten er stor, men arbeiderne få. Be høstens Herre om å sende ut arbeidere.»

Igjenn er det store menneskemengder på flukt, og i år gjelder det også i vårt nokså nære nabolag i Europa. Menneskeskapt klimaendringer endrer grunnforutsetningene for liv på jorda, og rammer ofte de som har det mest krevende fra før. Det gjelder vår egen virkelighet, og det gjelder våre medmenneskers. De kan være kristne eller muslimer eller noe helt annet, de kan være mørke- eller lysebrune, gylne, rødlette eller nesten helt hvite, og snakke alle slags språk. Utfordringene gjelder oss alle i større eller mindre grad. Bønnen for dagen setter tonen:

Dagens bønn

«Ydmyke Herre, Jesus Kristus, du valgte fattigdom og fornedrelse. Vi ber deg: Led oss inn på kjærlighetens vei, så vi ikke søker verdens rikdom, men tar vårt kors opp og følger deg, du som med din Far og Den hellige ånd lever og råder, én sann Gud fra evighet til evighet. Amen.»

Prekenten

Teksten forteller om Jesus og hans medfølelse med folk. Det ser ikke ut til å være en medfølelse mest begrunnet i materiell behov, men i sjelelig eller åndelig behov – eksistensielt, om vi vil. Innledningen til teksten, v. 35, er nesten ordrett likt 4,23. Hele sekvensen 4,23-25 ligner tematisk mye på vår prekentekest i dag.

Matteus har avsluttet første del av evangeliet sitt (talesekvensen i kap. 5-7, Bergprekenen, og underberetningene i kap. 8-9) og er på vei tilbake til en mer generell beskrivelse av Jesu virke. Han kommer tilbake til det Jesus lærer og forkynner og helbredelsene hans. Sentralt er hele veien gudsrikets komme. Det han sier og gjør, den han er, peker til det. Menneskene rundt ham har antagelig mer enn nok med plagene sine, men Jesus ser ut til å mene at de plagene er symptomer på noe mer grunnleggende. Det disse menneskene trenger, som ikke har noen til å hjelpe seg dit de trenger å gå (gjeteren de ikke har), kan han møte. Det behovet er det Jesus og den lille gruppen med disipler skal gjøre noe med, skjønner vi. For oss er det tydelig at denne oppgaven, og som disiplene får i oppdrag å be om folk til å løse, inkluderer ikke bare dem selv, men alle som kommer etter. Dette er ikke «Misjonsbefalingen», men det ligger veldig nær. Kanskje er det en «diakonal misjonsbefaling»?

Tekstene i sammenheng

De tre tekstene for dagen henger bra sammen. Utdraget fra salme 22 forteller om det hjelpeløse mennesket og sammenligner det med diebarnet og dets behov for å få dekket de helt avgjørende behovene for trygghet og næring. Bildene er veldig fysiske og knyttet til mor, fødsel, og til en mors rolle i å dekke primærbehovene for en nyfødt.

Epistelteksten fra 1. Tessalonikerbrev handler om hvordan apostlene ikke ville ligge til byrde, enda de kunne påberopt seg det, men arbeidet med primæroppgavene sine: forkynnelse og opplæring som skulle dekke tessalonikernes kanskje ikke fullt ut erkjente behov for å forstå dybden og de praktiske implikasjonene i Kristi ord og gi dem næring på den måten.

Evangelieteksten lar Jesus selv se, få medynk med og kommentere de eksistensielle behovene han ser hos menneskene rundt seg, gjennom det fysiske, og han bruker den opplevelsen til å vise disiplene sine hvilke oppgaver de står overfor – og som de må be om hjelp til.

De to salmene som er foreslått som bibelsk salme og som salme før preken, evt. i stedet for hallelujavers, står etter mitt syn i tett forhold til slutten av lesetekstene umiddelbart før seg.

Eksegetiske poeng, nøkkelord

V. 36: Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους ἐσπλαγγίσθη περὶ αὐτῶν, ὅτι ἦσαν ἐσκυλμένοι καὶ ἐρριμμένοι: Disse to ordene er begge noe uklare mht. oversettelse. Det første kan også oversettes med trøtte, slitne, og ikke som i Bibel 2011 med «forkomne». Det andre har rot i et ord som har å gjøre med å kaste, slenge, legge (seg) ned. Det å «være kastet» kan jo lede til et bilde av hjelpeløshet eller forvirring. Bibel 2011 har «hjelpeløse».

V. 37: ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· Ordlyden her har et veldig tydelig preg av «på den ene siden, og på den andre siden». På den ene siden er høsten stor (πολύς), og på den andre siden er arbeiderne få (ὀλίγοι – en rot man for tiden kanskje kjenner best fra «oligark»). Det er altså motsetningen og utfordringen som gjøres tydelig.

Til prekenen

Å være menneske er å være behøvd og å behøve. Jesus er et menneske.

I prekenteeksten hører vi at Jesus går rundt og snakker med og hjelper mennesker. Han ser at menneskene har store behov, og at

de virrer omkring. Hvordan skal Gud hjelpe? Vi hører om at Jesus overveldes av de behovene han ser, og at han – Guds sønn – ber andre om hjelp.

Jesus sier at vennene hans skal be Gud om å sende ut arbeidere. I neste omgang, i teksten etter denne, ser vi at det er de selv som går – de er Guds utsendte. Bønnen her blir (ikke bare, men mye) en oppfordring til å starte med «the man in the mirror».

Når Jesus ber om hjelp, er det jo også fra de samme disiplene han har erfart og skal erfare at svikter når det virkelig gjelder. Gud, i sin Sønn, gjør seg avhengig av oss feilbarlige og høyst ufullkomne mennesker. Guds hånd til menneskene, både sosialt og åndelig, er andre mennesker. Vi er både Guds utstrakte hånd til noen, og i neste omgang er vi de som trenger at andre er Guds hånd til oss.

Dette gir oss muligheter til å tenke høyt om menneskene – oss – og om Guds virke i oss. Det gir oss også mulighet til å reflektere over hva det er som er Guds ånd. Jeg tror Guds ånd er i gode menneskelige fellesskap. Noen ganger er Ånden erkjent som det, andre ganger bare er hen der likevel – f.eks. hos mennesker som ikke har et bevisst forhold til Gud, men som likevel gjør det gode og danner gode fellesskap. *Det gode er av Gud.*

Når vi vender oss til Gud og sier «hvorfor gjør du ikke noe», svarer Gud, med kjærlig stemme «jeg har gjort noe – jeg har skapt deg!» Bønn er viktig, men like viktig er at vi svarer på det kallet vi selv ber om. Hva formidler vi videre om det til dem som hører oss?

Vi er hverandres evangelister og misjonærer, hverandres hjelpere, prester og pleiere. Gud – han som bød oss å elske vår neste som oss selv – er i alle dem som ser at andre mennesker behøver dem. Og han er i alle mennesker som behøver noen.

Salmeforslag

Inngang: 308 Nå la oss takke Gud

Bibelsk salme: N13 928 / NK3 928.2 Herre, jeg roper til deg, du min Frelser

Før preken/ev.: 569 Guds ord, det er vårt arvegods

—

Etter preken: 740 Ein liten gut vaks opp til mann

Før nattv.: 615 Vi bærer mange med oss

Til slutning: 724 Stjernene lyser fremdeles i mørket

5. søndag i treenighetstiden

10. juli 2022

Jer 6,16–19 Spør etter de gamle stiene
Gal 1,6–9 Bare ett evangelium
Matt 18,12–18 Sau på villspor, bror som synder

GT-teksten

Jer 6,16-19 «. . . spør etter veien til det gode!» kan utdype preteksten.

Epistelteksten

Gal 1,6-9 inneholder formuleringen «forbannet være han!» En så krass uttrykksmåte må forklares, ikke minst i lys av dagens bønn og i lys av kombinasjonen hyrdeansvar – nestekjærlighet.

Kontekst foran preteksten

Matt 18,1 viser at lignelsen om sauene som gikk seg vill er rettet til disiplene (mens parallellen hos Lukas skjer i en situasjon hvor fariseerne og de skriftlærde murrer). Disiplene spør Jesus hvem som er den største i himmelriket, og «da kalte han til seg et barn». V.6 inneholder advarsel mot å «lokke en av disse til fall». Og v.10 «Pass dere for å forakte en eneste av disse små . . . Menneskesønnen er jo kommet for å berge de bortkomne» (to apolålos). Dette leder rett inn i vår tekst.

Kontekst etter

Vv.19-20 bryter sammenhengen noe. Mens lignelsen om den ubarmhjertige tjeneren (vv.21-35) knytter i noen grad an til vår tekst.

Om prekenteeksten

Det er to nokså ulike deler: Sauen som gikk seg vill (vv.12-14) og når en bror synder og verset om binde- og løsemakten (vv.15-18). Disse fire siste vers synes mer å gjenspeile urmenighetens situasjon enn hva lignelsen gjør.

Vv.12-14

«*Hva mener dere?*» Jesus inviterer her disiplene til å bruke sin dømmekraft – et viktig poeng! «*Dersom en mann har hundre sauer og en av dem går seg vill, lar han ikke da de nittini være igjen i fjellet . . .*». Vi må her se for oss at hyrden om kvelden drev saueene inn i innhegningen for å telle dem. For en hyrde satt det langt inne å overlate en sau til dens skjebne. Normalt ville hyrden da be en kollega om å passe på flokken hans («de nittini»), eller drive den inn i en hule slik at de ikke stakk av mens han lette etter den ene.

Vi kan gå ut fra at de som hørte lignelsen første gang, ante at Jesus her siktet til seg selv. Til grunn ligger den gammeltestamentlige forestillingen om Jahve som Israels hyrde. Dette har en god del av dagens kirkegjengere hørt om. Ikke minst gjennom salme 23, som man gjerne kan vise til (men er den litt utbrukt?). Mange GT-tekster handler om dette. Jeg vil her trekke fram Jesaja 40,11 «*Han gjeter sin flokk som en gjeter*». Disse ord er talt av Deutero-jesaja i forbindelse med at de deporterte jøder kunne vende tilbake fra eksilet i Babylon. Og det er jo en frelseshistorisk situasjon som er en slags ekvivalent til den frelsestid Jesus bringer. Joachim Jeremias (*Die Gleichnisse Jesu*. GTB Siebenstern, 6. Auflage, 1976) minner om at hyrder på Jesu tid ble sett på som tvilsomme – mistenkt for å la sin flokk beite på andres eiendom og å underslå fortjeneste på saueholdet. Likevel hindrer ikke dette Jesus i å bruke hyrde-metaforen på Gud (og derigjennom på seg selv – se også Johannes 10,11-16).

«*Slik vil heller ikke deres Far i himmelen at en eneste av disse små skal gå tapt.*» (v.14) I dette ligger en paranese til de menigheter som mottar Matteusevangeliet: Når Gud er slik, må også folk i menigheten gjøre det de kan for å hjelpe de minste små (Nils A. Dahl, *Matteusevangeliet*, bd. 2. Universitetsforlaget, 2. opplag, 1974, s. 225).

«Gå tapt» i NB2011 er en oversettelse av *apoletai*, medium av *apollymi* «å gå til grunne, bli ruinert, gå tapt». Og NB1978 har samme oversettelse. Men nynorskutgaven av 1938 har «ikkje . . . skal fortapast» og riksmålsutgaven fra dette tidsrom likedan. Leksikalsk sett er NB2011 og 1978 mest nærliggende, men begge oversettelser er mulige.

Slik Matteus har redigert stoffet, sikter lignelsen først og fremst til barn og til alle de marginaliserte som Jesus inkluderte. Men skal vi i vår homiletiske anvendelse begrense oss til dem? Ikke nødvendigvis. La oss se litt på verbet som brukes, *planein*; i passiv, som i v.12, betyr det «å gå seg vill», «komme på avveier». Når det gjelder sauene i lignelsen er det konkret *gå seg vill i kratt, stier eller fjellskorter, slik at de ikke klarer å komme tilbake til flokken*. Men i NT brukes samme verb også i overført betydning, f.eks. i Hebreerbrevet 3,10b (del av et lengre sitat fra Salme 95,7ff) «*De farer alltid vill i sitt hjerte*». Slik blir lignelsen, i sin greske oversettelse, løftet ut av den opprinnelige palestinske situasjonen rundt Jesus, og inn i menighetenes liv til også å handle om generelle etiske og teologiske villfarelser.

Vår tids mennesker mener seg ofte å være autonome, frie til å ta informerte valg. Likevel ser vi at folks evne her er høyst variabel! Noen kritiske eksempler: Forveksling av velstand og luksus, nettavhengighet, overdreven opptatthet av hva andre synes, treghet i å erkjenne ubehagelige ting (f.eks. klimasaken), overtro på teknologi, flukt inn i rus osv. Her er mye «*planein*» – noen ganger i naivitet og «skodde-eim», andre ganger mot bedre vitende eller på grunn av fristelser. Men Guds fundamentale svar er nå som da ikke fordømmelse, men vilje til å berge.

Når en bror synder, vv.15-18

Lignelsens levende fremstilling avløses her av en mer ordningsmessig stil. Den saklige forbindelse med forrige avsnitt er formaningen om å behandle en bror (kristen trosfelle, ikke biologisk bror) slik som hyrden behandler den bortkomne sauene. Vanligvis oppfattes dette tekstavsnitt til å handle om menighetsordning. Herunder kanskje med særlig vekt på formaning overfor menighetsledere om å vise «hyrdetroskap»

mot dem som går seg vill. Joachim Jeremias (s. 27) fremhever akkurat det. Uansett, for oss prester blir dette nærgående ved at en av våre yrkestitler er pastor!

Konflikter er noe allmennmenneskelig. De urkristne var ikke noe unntak, og de nytestamentlige menigheter har åpenbart hatt ordninger for å løse interne konflikter. Ordbruken i vår tekst kan lyde hard for dagens mennesker, og ordningen lar seg selvfølgelig ikke mekanisk overføre til vår folkekirkelige virkelighet (dessuten har vi redskaper som arbeidsmiljølov, verneombud osv.). Det overførbare fra teksten til vår situasjon ligger i viljen til åpenhet og ærlighet. Altså en motkultur til å bare la ting skure og gå altfor lenge, slik det ofte skjer.

«Dersom din bror gjør en synd mot deg, så gå til ham og still ham til ansvar på tomannshånd» (v.15). «Still ham til ansvar» er oversettelse av *elengkjå*, som primært betyr å bringe fram i lyset, med avledede betydninger som å overbevise og å korrigere. Dahl mener (s. 227) at «det dreier seg etter sammenhengen om en synd han ikke selv erkjenner eller angrer». I så fall foreskriver verset en alvorlig samtale. «Vunnet» er oversettelse av *kerdainå*, som ifølge min greske ordbok på dette sted betyr «å vinne for Guds Rike». Som selvfølgelig ikke annullerer behovet for oppskværing på det menneskelige plan (i den grad det er mulig, det er det ikke alltid). Det sies ingen ting om hva slags synd. Derfor er det mulig for oss å anvende dette i mange retninger.

Matt 18,15 bygger på Leviticus 19,17 *«Du skal ikke bære hat til din bror i hjertet, men du skal tale landsmannen din til rette»*. Men i Leviticus er det tale om «landsmann», hos Matteus «bror», altså kristen menighetsfelle uavhengig av nasjonalitet. Hovedpoenget i v.15 er «på tomannshånd». Overført på vår tid: Hvis det er mulig, ta problemet først opp med den det gjelder (selv om det koster noe), før du går til overordnede, AMU, verneombud osv. Galaterbrevet 6,1 bekrefter at konflikthåndtering internt i menigheten har vært et tema: *«hvis en av dere blir grepet i et feiltrinn (paraptåma), må dere som har Ånden, hjelpe ham til rette»*. Det å ha Ånden er her en forutsetning for å vise det nødvendige vågemot for å «hjelpe ham til rette». Her er det

ikke er snakk om å sable ned, men om å handle på linje med hyrdeansvaret i lignelsen i vv.12-14.

De neste to versene er retningslinjer om hva som må gjøres hvis konflikten ikke løses i første omgang. V.16 «... skal du ta med deg en eller to andre, for etter to eller tre vitners utsagn skal enhver sak være avgjort». Siste ledd er et sitat fra Deuteronomium 19,15. Ordet må sees i sammenheng med rettsaker i byporten, og inneholder et vern mot vilkårlighet ved at ett vitne ikke er nok.

Hvis broren som har syndet heller ikke hører på de to eller tre vitner, skal saken legges fram for menigheten (v.17) – altså i et kollektivt forum. Og verset munner ut i et pessimistisk scenario: «Men hvis han ikke en gang vil høre på menigheten, skal han være som hedning eller en toller for deg». Dette minner om «han være forbannet» i dagens episteltekst. Og gjenspeiler kanskje en form for urkristen ekskommunikasjon. Spor av dette aner vi f.eks. i 2 Tessalonikerbrev 3,14 «Ha ikke noe med ham å gjøre».

Dahl påpeker (s. 226) at handlemåten i vv.15-18 kan være inspirert av synagogen, som opererte med et «mindre bann» (utstøtelse i 30 dager) og et «større bann» (utstøtelse eventuelt på livstid). Ellers skal Qumran-samfunnet hatt lignende ordninger som i vårt avsnitt (Eduard Schweizer, *Das Evangelium nach Matthäus*. NTD, Göttingen, 1976, s. 241).

V.18 «Alt dere binder på jorden, skal være bundet i himmelen». Ut fra de foregående vv.15-17 er det nærliggende å tenke at å binde innebar en utstøtelse fra menigheten, og at å løse innebar at den aktuelle personen tas til nåde igjen. Frikjent fordi han gjør bot eller fordi hans sak ikke ansees som graverende nok (Dahl s. 227).

Litt mer til forkynnelsen

Forkynneren må kanskje velge om han/hun vil vektlegge vv.12-14 eller vv.15-18. Hvis man velger vv.12-14 (det hyggeligste!), bør man ha som mål å lede tilhørerne videre fra naive søndags-skolebilder og inn i den voksne verden.

Vv.15-18 kan virke upraktikable i vår folkekirkelige sammenheng. Men når vi vet litt om hvor mange fastlåste konflikter folk kan være involvert i, er avsnittets hovedpoeng om åpenhet og konfrontasjon (med det overordnede mål om å redde!), faktisk ganske aktuelt.

Salmeforslag

563 Når jord og himmel møtes her

513 No bed vi Heilag-Anden god (vers 1-2)

858 Lei, milde ljøs, igjennom skoddeim

416 Du Far og Herre, du som rår

735 Gud, i en tid da alle krefter røynes

614 Vår lovsang skal møte deg, Kristus

608 Når vi deler det brød som du oss gir

551 Fred til bot for bittert savn

Aposteldagen

6. søndag i treenighetstiden

17. juli 2022

Jes 66,18–19 Å samle alle folk og tungemål
Apg 9,1–19 Saulus ved Damaskus
Mark 3,13–19 Jesus kaller de tolv

Mk 3,13-19

Aposteldagen er dessverre godt egnet til å fastholde spenninger og uenigheter i kirken og mellom kirkene. Nettopp synet på apostlene og hvordan aposteltjenesten henger sammen med de kirkelige embetene er svært kontroversielt spørsmål i teologien. Også innad i Den norske kirke. Ikke bare fordi lutherdommen selv ikke helt har landet i denne saken, men også fordi DnK er blitt en multikonfesjonell og langt på vei postkonfesjonell størrelse. Det samme gjelder for så vidt også synet på det kristne martyriet, som også er et klassisk tema denne dagen. Det kan selvsagt være krevende at det spriker i alle retninger, noe det gjør i de fleste andre kirker også, men jeg kan ikke fri meg fra at det også er noe vakkert i dette spriket – noe hellig og guddommelig i denne oppløsningen av tydelige tradisjoner.

Det fine med en slik polyform kirke er at vi i fellesskap fordres til å skue det vesentlige – og det er jammen bra i en tid med korona, krig, flyktningkrise, hungersnød, naturødeleggelse og miljøkatastrofe. Det er et alvor over tiden vi lever i som vi for kort tid siden ikke hadde forestilt oss. Det kommer ikke til å gå bra. Svært mange mennesker og dyr vil lide og dø. Arter vil bli ødelagt for alltid. Kloden vil garantert ikke kunne bli den samme igjen.

Men nettopp derfor er det viktig at vi sammen holder frem håpet for skapningen. Det virkelige håpet – som ikke er at «det skal nok gå bra», men at Gud i Jesus Kristus vil bevare og forløse sin skapning også gjennom katastrofe og død. Dette er håpet. Og det er dette håpet som aldri fører til avmakt, men snarere til kamp for det gode også når det ser helt mørkt ut. For himmelen er virkende allerede nå. Vi lever på jorden, men vi lever fra himmelen. Hvert menneske teller. Hvert folk og hvert språk. Hver dyre- og plantart. Hver stein og hvert tre. Vi kalkulerer ikke sjansene for «suksess», men kjemper uavlatelig for det gode inntil Gud gjør alle ting nye. Det er dette håpet vi trenger nå.

Om vi har tenkt ganske forskjellig om apostolatet og de kirkelige tjenestene, så står vi nok ganske felles om den uro som preger verden nå – kaoskreftene som herjer. Og vi står felles om at Jesus har en vei gjennom alt dette vonde – at Han lar gudsriket vokse frem og fortrenge alt ondt. Dette er også bakgrunnen for dagens evangelium. Kaoskreftene, demoniet som fanger folk – som Guds Sønn er kommet for å nedkjempe. Men før han fortsetter denne kampen, kommer altså dette forløsende og fredfylte i dagens tekst: «Så gikk han opp i fjellet.» Det er en ro over dette enkle ordet – en ro praktisk talt over alt kaoset. Fjellet. Borte fra kaos, nær Gud. Det er der det skjer. Der finner Jesus ro og fred med sin Far i bønn, derfra forkynner han gudsrikets hemmelighet (Bergprekenen), der forenes han med Faderen på korset (Golgata), derfra gir han dåps- og misjonsbefalingen osv... Når Jesus går opp i fjellet kan vi trekke et lettelsens sukk – få pusten tilbake. Freden er nær.

Denne gangen går han ikke opp i fjellet alene. Han skaper et fellesskap der oppe: «Han kalte til seg dem han ville, og de kom til ham.» Denne setningen kan virke lite påfallende, men er egentlig proppfull av teologiske motiver. Det er særlig tre uttrykk vi bør merke oss. 1) Verbet som brukes om «å kalle til seg» (*proskaleo*) er sterkere og mer omfattende enn det generelle «kalle» (*kaleo*) som brukes tidligere i kallsberetningene (1,20, 2,17). Her handler det mer om å bli *sammenkalt* til et bestemt oppdrag gitt fra en bestemt autoritet. 2) Enda mer pregnant blir setningen når vi har klart for oss at ordet for «å ville» på gresk (*thelo*) er

sterkere enn det norske «ville». Kanskje burde verbet her blitt oversatt med «dem han *valgte*» for å tydeliggjøre at det bibelske utvelgelsesbegrepet står på spill – med Jesus som guddommelig subjekt. 3) Bisetningen «og de kom til ham» kroner det hele i at uttrykket ikke kun sikter til geografisk forflytning, men rett og slett til en ny eksistens knyttet til ham som Guds sønn.

Jeg ville oversatt setningen: «Så gikk han opp i fjellet. Han kalte sammen dem han utvalgte, og de holdt seg til ham.» Og videre i teksten: «Han utpekte/innsatte De tolv» - som ordrett betyr «Han *gjorde* De tolv» (*epoiesen*, inf. *poieo*) – at han nærmest *skapte* De tolv. Jesus fremstår med guddommelig myndighet. Ved en naiv lesning kunne Jesu forhold til sine disipler og apostler arte seg som en rabbis forhold til sine elever. Men her er det noe helt nytt som skjer, nemlig at Gud i og med sin Sønn bryter inn i historien og så smått lar Guds rike fortrenge død og ondskap. En ny skapelse. Mens elevens forhold til en rabbi er kjennetegnet ved et visst samvirke mellom de to, at eleven delvis selv velger rabbi og setter seg ved hans føtter, så er disippelrelasjonen til Jesus helt og holdent i kraft av *ham*. Når Jesus utvelger sine disipler, kommer de *faktisk* til ham – rett og slett i kraft av hans skaperord. Det er kun når personer vil bli hans disipler på egen maskin at kallelsen mislykkes – da setter Jesus frem krav som ikke er til å bære, og som heller ikke ville vært til å bære for dem han faktisk har utvalgt (se f.eks. Mk 10,17-22). Disiplene – de som var gitt å følge ham, og apostlene blant disse – de som var gitt å bli utsendt, som altså begge er smalere kategorier enn «de kristne», er en ny skapning – en helt ny start.

Han kalte sammen dem han utvalgte, og de holdt seg til ham. Dette er det noe dypt evangelisk og fortrøstende over. Dette at Jesus alltid utvelger noen som faktisk er med ham i kraft av hans skapende ord, og som han faktisk gir myndighet til å forkynne og makt til å nedkjempe ondskapen. Vi vet ikke helt sikkert hvem disse tjenerne er, men vi vet at de finnes både i himmelen og på jorden. Og vi vet at disse tjener Jesus i kjærlighet for hele skapningen, og at Jesus engang vil seire over all ondskap gjennom deres tjeneste. Etter 2000 år og et utall splittelser i kirken er det ikke enkelt å peke på hvem er disse utvalgte tjenerne som har fått

denne makten. Men vi bør i alle fall ikke være for raske med å utpeke hvem vi mener det ikke er. Like etter dagens tekst advarer Jesus mot den utilgivelige synd å underkjenne Åndens virke gjennom dem som åpenbart gjør en god og frigjørende tjeneste (bl.a. datidens forståelse av «demonbesettelse») (Mk 3,20-30). Og Jesus bruker da også ikke bare tvilere og svikere, men også judaser i sin tjeneste.

I vestkirken har vi lenge hatt en ganske «sikker» forståelse av hvem som er de av Kristi «rettelig kalte». Romersk tradisjon har gått langt i å tale om embedets «rettelighet», og mye luthersk tradisjon har gått langt i å tale om evangeliets «rettelighet» – hvor begge tradisjoner har gått langt i en entydig forståelse av hva som er den sanne kirkens kjennetegn (*notae ecclesiae*). Slik er det ikke lenger. De aller fleste av oss erfarer og anerkjenner jo Åndens virke i kristustradisjoner som er helt forskjellig fra vår egen. Vi opererer i virkeligheten med et økumenisk kirkebegrep som favner langt mer enn vår egen kirke og vår egen teologi, som i beste fall kun kan regnes som en historisk manifestasjon av Kristi skjulte fellesskap av apostler, disipler og troende – altså kun et lem på Kristi inkarnerte legeme. Tiden for å snakke klart og sikkert om Kristi væren og tilstedeværen i den ene eller den andre kirken er enkelt og greit forbi. Men det gjør ingenting. Viktigere enn å vite om man med sikkerhet er i en «sann kirke» med «rettelig embete» – hva nå det enn er, er det å vite at Jesus har sanne tjenere, om ikke alltid her, så i alle fall et annet sted – og at disse kjemper en kamp til hele skapningens forløsning. Så skal vi selvsagt be om at også vår kirke og våre tjenere kan være et tegn på denne skjulte virkeligheten i Jesus Kristus, og om Gud vil, endog være en sann representasjon av denne. Men dette siste er i så fall helt og fullt opp til Jesus. Uansett hvem han velger i sitt skjulte forsyn, er vi kalt til å likne hans apostelkallelse også i vår menighet – å forordne innsettelse av forkynnere og frigjørere, og sammen med disse peke på Herren Jesus som skapningens frelser og forløser.

Noe av det mest fortrøstende med disse som Jesus utvelger, hvis vi skal se på dagens evangelietekst, er at de representerer *alt folk*. Først og fremst fordi de representerer de tolv stammene

i det nye Israel – altså hele den frelste slekt. Men også fordi de innbyrdes er så forskjellige. Her er det hebraisk klingende navn og greskklingende navn – som tegn på at hele menneskeheten er innlemmet i dette nye gudsriket som vokser frem. Her er alminnelige fiskere og statslojale innkrevere (tolleren), politiske opprørere (seloten) og tordensønner. Her er svikere, tvilere og endog en som forråder ham. Og Jesus bruker alle disse, alle disse som umulig kan virke sammen, men som likevel gjør det fordi Han har utvalgt dem og utrustet dem med sin makt. Dette utdypes dagens evangelium. Ikke bare finnes disse Jesu tjenere som faktisk har fått makten der ute et sted, men disse er så forskjellige, på godt og ondt, at bare Jesus Guds Sønn kan samle dem til ett tjenende fellesskap. Dette skal vi også be om at kirkene våre skal representere, denne grensesprengende og nærmest anstøtelige mangfoldigheten som forenes i Jesu tjeneste. Da blir vi ytterligere et tegn på gudsriket.

Salmeforslag

Når det gjelder salmer er det et par salmer av Eivind Skeie som jeg tenker klinger godt med til den fortolkningen jeg foreslår i denne prekenforberedelsen.

699 (Hører du den himmelige sangen), med sitt universale tema og talen om våre lette føtter på fjellet, kunne vært passende som høymessesalme.

899 (Jeg tror på jordens forvandling) tenker jeg passer som offertoriesalme i den forstand at den betoner nettopp det levende håp om verdens forvandling som vi i vår tid så sårt trenger, det håp som allerede representeres i nattverdens mysterium.

Som antifon til en passende Davidsalme tenker jeg 918 (Send ditt lys) passer godt.

Det er selvsagt mange salmer som kunne egne seg som prosesonssalmer ved messens start og slutt. Selv ville jeg valgt høytidsstemte lovsanger, av den enkle grunn at aposteldagen virkelig er en høytidsdag nesten på linje med de store høytidene – en slags sommerens pinse.

7. søndag i treenighetstiden

24. juli 2022

Salme 8,2–10 Hva er da et menneske
1 Kor 1,26–31 Det som er svakt, utvalgte Gud
Mark 5,25–34 Hun som rørte ved Jesu kappe

Preika over disse tekstane blir holdt uka før Olsok, og for meg som er prest i domkirka i Trondheim er det fleire assosiasjonar fra evangelieteksten til Olavstradisjonen. Men dei kjem eg tilbake til etter nokre innleiande merknadar om teksten og litt tolkingsmessig myteknusing.

Teksten Markus gir oss er ei bifortelling innskoten i perikopa om oppvekkinga av Jairus si datter. Begge fortellingane er underfortellingar, og går inn i ei rekke på fire svært ulike underfortellingar fra 4,33 til 5,43. Teksten vår følger underfortellingssjangeren og beskriv sjukdommen sjølv, dei mislykka forsøka på å bli frisk, at andre ikkje kan hjelpe, at plagane har blitt verre, eit møte med Jesus, ei berøring, ei forklaring av situasjonen, Jesu ord om heling, og utsending. Det som er spesielt i denne fortellinga er at helinga skjer før Jesus kjem i dialog med kvinna (v.29).

I tillegg til dette vil eg peike på to parallelar: Kvinna har hatt blødningar i 12 år og Jairus si datter var tolv år gamal. Som i mange av Markus sine underfortellingar, sier Jesus ikkje ord om at kvinna sine synder er tilgitt. Men kva er det da som skjer?

Kva kvinna som rører Jesu kappe ikkje blir fridd fra

I forberedelsane til denne tekstgjennomgangen, har eg komme over eit vitskapleg arbeid som ga meg ny innsikt. Det kan være kjent for mange som har studert etter meg eller som har fulgt betre med enn eg, men det er likevel ei viktig innsikt eg vil bruke tid på.

I følge Ulrike Metternich («Sie sagte ihm die ganze wahrheit», Mainz, 2000), fell tolkingane av kva som skjer med kvinna i denne teksten i fire kategoriar: 1) ho blir fridd fra sjukdommen, 2) ho blir fridd fra falske trusforestillingar, 3) fra kvinnefiendtlige menstruasjonslovar, eller 4) fra sosial isolasjon. Det som slo meg ved dette, er at eg sjølv så raskt assosierte til rituell ureinheit for menstruerande kvinner når eg skulle arbeide med teksten, ut i fra ein frigjoringsteologisk-feministisk tolkingsimpuls. Metternich er blitt anerkjent for å vise at dette er feil. Eg skal komme tilbake til nokre av dei andre tolkingane, men vil gå inn på tolking 3 (og 4) først.

Metternich sitt poeng er at det ikkje stemmer at ureinheitsreglane rundt blod og menstruasjon førte til at kvinner var sosialt isolerte. Ho går inn i konkrete lovtolkingar som eg ikkje vil gå inn i, og ho hevdar at det å berøre andre slik denne kvinna berører Jesus ikkje var noko som ville vere umogleg for jødiske kvinner på Jesu tid. Metternich kritiserer med det tolkingar som lar teksten handle om ei frigjoring fra patriarkalske strukturar, og ho kritiserer også slik lesing for anti-judaisme.

Jesu kraft – overtruisk magi eller vår frelse

Kvinna blir helbreda før Jesus oppdagar kvinna. Ho merker først at blødningane stoppar, og så merker Jesus at ei kraft går ut av han. I protestantiske og moderne tolkingar er dette vanskeleg. Er ikkje kvinna overtruisk som ser på Jesus og Jesu kappe som ein slags talisman? Og er det kanskje denne overtrua ho blir fridd fra? Mange meiner som Rudolf Bultmann at underfortellingane er teologisk uinteressante i dag, fordi dei bare skal vise Jesu (og Guds) makt i eit verdsbilde fullt av ånder og krefter. Dette meiner eg er å miste eit potensiale i teksten som faktisk har verdi i dag.

Når ein ser rekkefølgen i teksten, er det vanskelege for «anti-overtru-tolking» at «overtrua» til kvinna blir stadfesta, både ved at ho blir frisk ved berøringa og at Jesus stadfester at trua hennar har frelst ho. Er dette ikkje trua på at noko magisk kan skje ved Jesus? At Jesus har ei kraft som kan forandre noko radikalt med oss.

Vi må legge merke til orda for heling som blir brukt i teksten. I kvinna sitt håp om å bli hela, finn vi σωθήσομαι for «blir eg frisk» i v.29. Så skjer helinga, og ordet ιαται blir brukt i v.30 for «lækt/helbredet». Ordet som er brukt i v.30 har grunntydninga å bli frisk fra sjukdom, mens ordet som er brukt i v.29 har rota σώζω, som har eit større meiningsspekter og også inneheld å bli trygg, sett fri og – frelst. Ja, det er det samme ordet Jesus bruker i v.34: «Trua di har frelst deg». Ordet σώζω blir altså omsett både «bli frisk» og «bli frelst» i samme teksten. Det er verdt å legge merke til at ordet for frelse på både latin, engelsk og tysk går tilbake til *heil* (tysk) og *salve* (latin, engelsk), som nettopp handlar om å bli frisk.

Betyr ikkje dette at tru handlar om tillit til ei djupare kraft? Vi skal ikkje lure oss til å omsette denne teksten til noko bokstaveleg og finne parallellar idag – til f.eks. alternative helingsformar. Men vi bør leite etter teologisk verdifullt gods i Guds kraft i dag. Metternich arbeider med ordet for kraft «*dynamis*», og meiner dette er sentralt for forståinga av teksten vår. I vår leiting etter kva frelse kan bety for menneske i dag, trur eg dette perspektivet er viktig. At frelse kan bli forstått som berøring av Guds kraft.

Eg vil vise til to andre stader ordet blir brukt i evangelia. Markus 9,1 snakker om den krafta Guds rike skal komme med og forventninga om at døden ikkje er det siste. (Er også parallellen til oppvekkinga av Jairus si datter relevant?) I Lukas 1,35 nemner i alle fall engelen at Guds kraft skal komme over Maria. Det er klart at Jesu liv og hans seier over døden har noko med Guds kraft å gjøre.

Heling, Ånd og Olsok

På initiativ fra biskopen utvikla vi i Nidaros domkirke før pandemien ei «messe for heling og trøst». Dette var eit

utfordrande men givande arbeid, som enno ikkje er ferdig. Men det har sett i gang samtalar, også med menneske som har opplevd å blitt bedd for og salva, og vi har hørt vitnesbyrd om Gudsberøring og ny kraft (sjølv om sikkert andre kan ha blitt skuffa). Dette er teologisk vanskeleg, men ved denne heilagstaden i Trondheim, som pilegrimar igjen søker til, ser fleire av oss at det er meiningsfylt å snakke meir om Guds Ånd og Guds kraft som kan berøre.

Det kan sjølv sagt ikkje frikoblast fra Jesus Kristus og hans kors. Det var ved berøringa av han at kvinna vart frisk, og berøringa skjedde ikkje utan møtet og Jesu solidaritet. Her kan vi sjå ein teologisk innsikt: Jesus stopper opp og snur seg når nokon søker han – og slik er Gud. Gud vil sjå mennesket. Gud vil ikkje at nokon skal tenke dei er til bry. Gud tar imot tru, fortvilning, siste håp og ydmykheit, og vil stadfeste mennesket og gi det sin kraft.

Olsok har lenge fokusert på det å ta på seg ein tenarskikkelse og ta opp Jesu kors (sjå tekstane for Olsok), men denne teksten kan hjelpe oss til å pilegrimens lengsel etter kraft og berøring. Kanskje finn vi eit element av dette også i dagens bønn for 7. søndag i treeiningstida: «Rop på oss når vi vil skjula oss for menneske og for deg, så vi får mot til å leva synleg for ditt nådige blikk.»

Aktuelle salmar

636 Bevar meg, min Gud

489 Blott en dag

453 Här en källa rinner

521 Som vinden stryker mine kinn

99 Jesus från Nasaret går här fram

Olavsdagen / Olsok

fredag 29. juli 2022

2 Sam 23,1–4 Å styre folket med rettferd
Apg 20,17–24 Avskjedstalen i Milet
Luk 22,24–27 Hersker eller tjener

Det skjedde noka:

«Da Olav konge bøide hodet,
til dåpens bad i kristent land,
da kristnet Kristus heltemodet
til hellig liv i dåpens vann,
da vigslet Ånden første gang
vår stammes liv til veien trang.

Da Olav konge sank i døden,
fikk livets håp sin store seir;
den sterke Krist ham hjalp i nøden,
Guds ark var kommen i vår leir.
Vi stod for Gud i hellig sang
Et kristenfolk for første gang.»
(Jens Gleditsch. L.rev. nr. 802, v.1-2)

Slik lyder dei to første versa i biskop Jens Gleditsch sin
olsoksalme. Den er i ferd med å gå i glømmeboka, utelatt som den
dessverre er i våre to siste salmebøker. Men den er verdt å pussast
blank. Den blir sunge i Trøndelag til olsok og katolikkane brukar
den naturleg nok også.

Eit trusskifte

For det var noka som skjedde med Olav Haraldsson og ikkje minst etterpå. Han vart døypt i 1015 og han fall i 1030, eit dødsfall som kanskje i utgangspunktet ikkje var ein martyrdød, men som vart betrakta som det i generasjonane etterpå. Han var kristna som andre kristne i dåpen. Livet hans fekk kristen vigsel. Eit trusskifte skjedde med og i han og andre i hans følge. Historikarane har ikkje alltid tatt dette på alvor, men ofte tillagt kristninga andre motiv. Det er på tide at trusskiftet no blir anerkjent nettopp som det.

Kristentrua fekk fotfeste hos oss fordi menneske kom til tru og vart av overtyste om at nytrua var rett, ikkje berre som resultat av tvang, sverd og maktbruk. Det skapte ein foredlingsprosess i folket som vi i dag ser resultatene av trass i alt som kan synast å gå i motsett retning. Det starta lenge før 1030, vart stadfesta ved Olavs død, og fullført i tiåra som følgde.

«Guds ark var kommen i vår leir». «Guds ark» – sjøve Gudsnærveret – vart etablert. Kyrkja forvalta Kristi nærver. Kyrkjebygg vart reist landet over og presteskap innsett, nattverd feira. Kyrkjeorganiseringa var laus rettnok, det tok vel først til å ordne seg etter 1153. Og vi fekk høgmiddelalderen med Olsokfeiringa i Nidaros som høgdepunkt. Den same kyrkja heldt fram i 1537, men då i luthersk skikkelse. Og den held fram i dag med Kristi nærver her og no. Det er verdt å feire.

Måtte gjenreisast

Inspirert av bl.a. Grundtvig, Ole Vig, W.A. Wexels og ikkje minst Christopher Bruun og «Folkelige Grundtanker» voks rørsla «Norskdom og kristendom» fram som alternativ til dominerande pietisme på siste halvdel av attenhundretalet. Ein ønskte seg ei lokal, nasjonal, lettare (ikkje lettvin) kristentru frigjort «frå tung tysk teologi og overflatisk amerikansk vekkelseskristendom» (Bernt Th. Anker). Bernt Støylen, Peter Hognestad, og Anders Hovden var leiande personlegdomar, Lars Eskeland også, sjøl om han konverterte på nitten tjuetalet. Eg vil også nemne Jens Gleditsch som vel også hørte heime her.

Det å gjenreise olsokfesten vart ei målsetting. Men «fødselen var trong». I 1896 fekk dei aller nådigast lov til å ha ein olsok-konsert i Nidarosdomen, men ei gudsteneste kunne det ikkje bli tale om! I 1930 kulminerte det i det store Olsokjubileet med Stiklestad og Nidaros som sentra for feiringa.

Misbrukt under krigen

Nazistane misbrukte olsokfesten og Stiklestad grovt, slik at det tok ei tid etter krigen før ein skikkeleg kom i gang med å feire olsok. Markeringa av Den norske kyrkja som eigen kyrkjeprovinns i 1953 var med på å gi olsokfesten tilbake ein «ny giv»!

Olsok markeres i dag mest i Trøndelag, men dagen blir også feira i resten av landet, vel da i mindre grad. Vi bør bruke åra til 2030 til å styrke olsokfeiringa. Eg har registrert at høggeradikale krefter har tatt til å misbruke den. Da er det endå viktigare at vi i kyrkja gjenerobrar dagen og gir den eit skikkeleg innhald også på landsplan. Det er det beste vernet mot misbruk.

Evangelietekst: Luk 22,24-27

Når det gjeld generelle råd for sjølve tekstarbeidet, viser eg til min tekstgjennomgåelse for påskedag i NNN nr.1/22 s. 131-132. Teksten er ukomplisert. Den er eit «innskot» mellom innstiftelsen av nattverden og avsløringa om kven som skulle svike Jesus, Judas (v.3-6) og NB! Peter! (v.31-34). Teksten står i spenningsfeltet mellom å vera herre og å vera tenar, mellom å herske (kanskje også å herje) og å tene, vise omsorg, mellom å vera størst og nyast, yngst. *Kyrieuein* er å vera herre, herskar. Seinare får vi *hegomai* som er å utøve myndighet, makt. Det er verdt å merke seg at det står *diakon* og ikkje *doulos* for tenar. Det betyr at det ikkje er å vera trell med kadaverdisiplin og blind lydnad det er snakk om, men tenande omsorg. Det motsette til å vera størst er ikkje å vera minst, men nyast, kanskje yngst?

Innspel til forkynnelsen – Det nasjonale

«Det nasjonale» tør vi nesten ikkje ta i vår munn lenger. Det kan altfor fort enda i det nasjonalistiske. Det har blitt misbrukt så til dei grader og på så mange måtar at det er blitt eit ikkje-tema og vanskeleg å bruke. Når vi tenkjer på korleis det blir misbrukt

i dagens russiske krigspropaganda, blir vi vettskremte og med rette. Dei gamle olsoksalmane var heller ikke ikkje fri frå liknande tendensar, derfor er dei heller ikkje brukbare i dag. Det gjeld bl.a. «Fedrane kyrkja i Noregs land» (L. rev. nr. 803) og «Norges folk og Norges kirke» (ibid. nr. 804). Men vi finn også her enkeltelement som kan brukast og inspirere oss i forkynnelsen. Men trass i misbruket, må det likevel vera lov å nemne sentrale, nasjonale motiv som trus- og livssynsfridom, menneskeverd, demokrati og rettsstat og familieverdier som verdifulle innspel til samfunnsbygginga utan at vi kjem i motsetnad til internasjonal solidaritet. Det er også verdt å merke seg at i Grunnlova paragraf 16 hører vi om «vor kristne og humanistiske Arv», (NB: Det står «humanistiske» og ikkje «human-etiske» som mange les inn i det!). Vi må tvihalde på trusfridomen bl.a. også for at kristentrua skal overleve. Det nasjonale må kunne klinge med, men fri oss frå einseitig nasjonalisme og sjåvinisme!

Innspel til forkynnelsen – Det sant katolske

«Det sant katolske» tør vi nesten heller ikkje ta i vår munn. Da blir ein lett identifisert med det romersk-katolske, men det er ei innsnevring av ordets betydning. Det å ha «katoliserande» tendensar var noka ein ikkje skulle ha. Hadde ein det, vart ein mistenkeleggjort og suspekt med ein gong. Men trass i det bekjenner vi med Nikenum at kyrkja er: «Ei, heilag, katolsk og apostolisk!» Rettnok er katolsk i dag omsett med «allmenn», før «alminnelig», eit ord som dårleg dekkjer ordets innhald. «Katholos» betyr noko i retning av «over det heile», altomfattande i vidaste forstand. Det kan gå på verdsomspennande, overalt til stades. Det kan gå på altomfattande når det gjeld kristendomsforståelse, tru og livsførsel. Vi kan få gode impulsar ved å pusse støvet av store nordiske ekklesiologar som t.d. Gustaf Aulén, Einar Billing og Regin Prenter. Kyrkja deles ofte forenkla sagt i ein «katolsk» eller «protestantisk» del. Kvar står vi som lutheranar i denne samanhengen? Eg er ikkje i tvil, vi hører meir til på den katolske enn på den protestantiske banehalvdel. Men eg veit at det er mange som er usamd med meg i det. Vi kan også her møte ordet «almen» i betydninga «vanleg». Eg vil ikkje utelukke at dette kan høre med, men da det blir noka snevert over det, nesten grått, kjedeleg. Ofte går det da også over i det.

Innspel til forkynnelsen – Det folkekyrkjelege

Eg vil tenkje stort om folkekyrkja: Ei kyrkje som femner om vanlege folk, står til disposisjon for menneske, er «syndenes forlatelse for det norske folk» (jf. Einar Billing), og verkeleggjer Kristi nærvær her og no. Kyrkja skal vera kyrkje for folket, men utan dermed å vera talerøyr for folkeopinion og folkemeining, men ein positiv motkultur og eit nødvendig korrektiv.

Dei som kjenner meg, vil vite at eg sjeldan tar ordet folkekyrkje i min munn. Det fordi eg ikkje kan identifisere meg med det eg opplever som altfor lettvtint folkekyrkjesvada og uforpliktande folkekyrkjeideologi. Det gjeld særleg politikarar, men ein kan høre det frå kyrkjelege røyster og. Da kan kyrkja lett bli for kontur- og innhaldslaus. Når kyrkja blir redusert til noka som du berre kan «stå i», men ikkje treng å skulle «gå i», da dett eg av lasset. Dag Sandals folkekyrkjekritikk i boka «Vida hon famlar» (1973) er vel verdt å ta med seg. Det er ikkje utan grunn at vi framleis bed Gud om å verne oss frå «falsk lære og død gudsyndyrkelse»! Eg vil også minne om Martin Lønnebos gjenkristningsprosjekt som han lanserte for nokre tiår sidan.

Salmar

Ikkje lett. Dei gamle middelalderhymnene vi finn i salmeboka, er lite songbare, høver vel best for korframføring, ikkje som kyrkjelydssalmar. Ein av dei beste kyrkjesalmar hadde vi i vår førre salmebok, men ikkje i den noverande: «Herre, din apostelskare», nr. 551. Den kan plukkast fram og kopierast. Eg ser som mi oppgåve å halde ved like gamal salmetradisjon, dei yngre får ta seg av «fornyninga».

Frå Norsk salmebok:

554 Høyr, kor kyrjeklokka lokkar

553 Det er så godt å vitja

532 Guds kirkes grunnvoll ene

531 En Gud og alles Fader

536 Guds menighet er jordens største under

551 Fred til bot for bittert savn

552 Her er Guds hus og himlens port

844 Guds kyrkje lysa skulle (v.2-10)

Innspel til preikedisposisjonar

Frå GT-teksten (2 Sam 23):

Herrens Ande talar/Herrens salva skal:

- styre menneske med rettferd
- rå med gudsfrykt
- slik at graset/livet kan gro fram

Frå NT-teksten (Apg 20):

Vi skal:

- fullføre løpet
- tenesta vi fekk av Jesus
- vitne om evangeliet om Guds nåde

«Gud signe:

- heim og
- folk og
- land» (Norsk salmebok 764, v.1)

Olav den heilage

- frå råtass
- via herskar
- til tenar

«Din kjærleik oss ikkje gløynde

- vi i mørker lenge
- du såg til oss i nåde
- du sende ditt ord
- ljøs over landet strøynde» (Norsk salmebok 575, v.2)

Frå Augustana V

«Ecclesia:

- congregatio sanctorum in qua
- evangelium recte docetur
- recte administratur sacramenta»

(Utan omsetting: såpass latin bør prestar kunne!)

Til slutt eit gullkorn frå Karsten Isachsen: «Det troende menneske har bare en herre – han som er alles tjener», frå *Livsglede – en huspostill*, s. 167.

8. søndag i treenighetstiden

31. juli 2022

Jos 22,1–6 Dere skal elske Herren

Fil 1,9–11 Innsikt og dømmekraft

Mark 12,28–34 Du skal elske Gud og din neste

Det dobbelte kjærlighetsbudet

Evangelieteksten er denne søndagen fra Markusevangeliet og handler om det dobbelte kjærlighetsbudet. Dette tenker jeg handler om å forstå verden som Guds verden. At man ikke har skarpe skillelinjer mellom det gudommelige og det verdslige. Gud er verdens skaper og alt den rommer angår ham. På denne måten er det dobbelte kjærlighetsbudet to sider av samme sak. Det er riktig at man skal elske Gud av hele sitt hjerte, av hele sin sjel, av hele sitt sinn og av all sin kraft. Dette gjør man i takknemlighet for alt Gud har gjort for oss. Det er også ut av denne takknemligheten ovenfor Gud at vi også ønsker å gjøre godt mot andre. Dette er fordi at å vise godhet mot vår neste er å vise godhet mot Gud. Alt vi gjør for vår neste gjør vi også for Gud. Dette går rett inn i Martin Luthers kalls lære. Han poengterer at det ikke bare er kall å ta posisjoner i kirken, men at alle oppgaver i samfunnet hvor vi tjener vår neste er kall fra Gud. Det betyr i prinsippet at det er like viktig at man er kalt til å være baker, lærer, gartner eller politi som det å være kalt som prest eller diakon. Luther skiller mellom det verdslige og det åndelige regiment, og mener at disse bør være adskilt, men han er klar på at det er Gud som styrer begge steder. Dette tenker jeg er viktig å ha i bakhodet når man tenker på det dobbelte kjærlighetsbudet. Dette er en enkel, men sann, beskrivelse av hva det vil si å være kristen. Det er dette som oppfyller alt Jesus har bedt oss om å gjøre. Alt annet vi gjør

kommer ut av denne grunntanken. Vi feirer gudstjenester for å vise vår takknemlighet til Gud og for å styrke vår relasjon til ham slik at vi kan møte en ny uke med utfordringer og gleder med vår styrkede relasjon til Gud i ryggen. Dette gjør det da lettere å være bevisst de valgene vi tar i hverdagen og gjør at vi kan ta de avgjørelsene som er best både for vår neste, oss selv, og Gud. Dette er grunnen til at det er det dobbelte kjærlighetsbudet som hele troen hviler på.

Dette er viktige punkter i livet generelt og noe som gjør det lettere å forholde seg til de krav som troen stiller. Noen ganger blir jeg møtt av folk som ikke klarer å forholde seg til en kristen tro. Det er så mange krav og dermed føler man seg ikke god nok ovenfor Gud fordi man ikke alltid klarer å innfri disse kravene man føler seg stilt ovenfor. Da er det fint å kunne hvile i det dobbelte kjærlighetsbudet, som en enklere måte å forholde seg til Guds krav. Det er også viktig å huske på at vi ikke er perfekte og at vi alle gjør så godt vi kan når det gjelder å være i relasjon med Gud og vår neste. Det som er viktig med det dobbelte kjærlighetsbudet er at det viser oss at troen ikke er så komplisert som noen skal ha det til. Det handler i bunn og grunn om å elske Gud og sin neste som seg selv. Dette er også den kristne versjonen av den gylne regel «Du skal gjøre mot andre slik du ønsker at de skal gjøre mot deg». Hvis man tenker slik på det er det lettere å behandle de du møter på en god og respektfull måte, fordi du hele tiden sammenligner med hvordan du selv ville likt å bli møtt. I kristen sammenheng knytter vi dette opp til vår kjærlighet til Gud og at enhver handling vi gjør mot vår neste, gjør vi også mot Gud.

Her er det også mulig å knytte denne tematikken opp mot det som står skrevet i Matteusevangeliet 25,35-40: «For jeg var sulten, og dere ga meg mat; jeg var tørst, og dere ga meg drikke; jeg var fremmed, og dere tok imot meg; jeg var naken, og dere kledde meg; jeg var syk, og dere så til meg; jeg var i fengsel, og dere besøkte meg.' Da skal de rettfærdige svare: 'Herre, når så vi deg sulten og ga deg mat, eller tørst og ga deg drikke? Når så vi deg fremmed og tok imot deg, eller naken og kledde deg? Når så vi deg syk eller i fengsel og kom til deg?' Og kongen skal svare dem: 'Sannelig, jeg sier dere: Det dere gjorde mot én av disse mine

minste søsken, har dere gjort mot meg.'» Dette viser med et veldig godt eksempel at alt vi gjør for eller mot noen andre, det gjør vi også mot Gud.

Josva 22,1-6 og Filipperne 1,9-11

I GT teksten handler det om at disse Israelske stammene som blir beskrevet, nå har kjempet lenge og skal få dra hjem til sine respektive hjemsteder og slå seg til ro. Men Josva ber dem bare én ting: at de alltid må ære og elske Gud slik de er blitt bedt om av Moses gjennom Moseloven. Dette viser til at det første budet som Jesus også siterer er et gjennomgangstema: det er det som oppfyller alt Gud ønsker. Spesielt blir dette når Jesus også legger til at dette budet i tillegg handler om å elske vår neste som oss selv. Dette aspektet om å elske vår neste ligger nok i det budet som vi kjenner fra de ti bud også, men Jesus tydeliggjør det ved å nevne *vår neste* helt eksplisitt.

I epistelteksten tar Paulus opp at man må ta gode avgjørelser i livet og at disse er gjort i kjærlighet både til Gud og til vår neste. Dette blir nærmest en begrunnelse for hvorfor man skal følge det dobbelte kjærlighetsbudet.

Salmer

Inngangssalme: 666 Å leva det er å elska

Bibelsk salme: 745 Å dypeste nød jeg rope må

Salme etter preken: 155 Jesus Kristus er vår frelse

Offertoriesalme: 263 Å Gud for jord og alter

Nattverdssalme: 615 Vi bærer mange med oss i dag når vi går frem

Utgangssalme: 799 Syng i stille morgonstunder

9. søndag i treenighetstiden

7. august 2022

1 Mos 4,8–15 Skal jeg vokte min bror?
Rom 14,10–13 Enhver skal avlegge regnskap
Luk 6,36–42 Døm ikke

Tekstene

De tre tekstene denne søndagen kretser om samme tema. Vi begynner i 1 mosebok med fortellingen om brodermordet: Sjalousien bringer Kain til å slå i hjel sin bror, Abel. Gud konfronterer ham, noe som munner ut i at Kain får sin straff. Han vises ut av fellesskapet, til landet øst for eden. Både *dommen* og *barmhjertigheten* tilhører Gud – for med seg ut av eden får Kain merket som skal beskytte livet hans – kainsmerket.

I Romerbrevet kapittel 14 fortsetter den samme tematikken. Paulus slår fast at *dommen* tilhører Gud, og selv om ikke ordet barmhjertighet finnes i teksten, fremgår det av sammenhengen at det forventes barmhjertighet av oss. Riktignok negativt formulert, som: «hvis du sårer din bror eller søster ( ) går du ikke fram med kjærlighet». *Dommen* tilhører Gud. *Barmhjertigheten* skal prege våre fellesskap.

For alle som har opplevd andres dom over sitt liv, er det trøsterikt å høre at vi ikke skal avlegge regnskap for hverandre. Virkelig. Men som prest i utallige begravelser, der den første delen av denne teksten er et av valgene, har jeg ofte tenkt at det ikke nødvendigvis er dette trøstens ord menneskenes ører hører. Faren er nok overhengende for at det er ordet «dom» som tar oppmerksomheten. Enten som *dommen* mange fortsatt

frykter at de ikke vil bli stående i, eller som et ord som bekrefter fordømmene deres om kirken. Kanskje er det noe å være obs på også når det er lesetekst på en søndag. Ukommentert er det kanskje dommen som står igjen hos noen av sognebarne våre?

Utsnittet fra Lukasevangeliet er klippet til slik at det gis en slags overskrift, en leseveiledning i begynnelsen: *Vær barmhjertige*, slik deres Far er barmhjertig. En oppfordring. En ramme for det som kommer videre. Hos Lukas er teksten plassert i Sletteprekenen, og den har en parallell i Bergprekenen i Matteusevangeliet. Med flere ulike bilder gjøres samme poeng klart for oss – la barmhjertigheten dere selv er vist være malen for hvordan dere møter andre.

Prekeninspirasjon

Nåde og barmhjertighet. Gave og oppgave. Nåde og barmhjertighet er nært beslektede ord. Ofte brukes de om hverandre. I GT beskrives Gud flere steder med nettopp disse to attributtene samtidig. Det er likevel noen nyanser her som det kanskje kan knyttes noen tanker til på søndag. Nåde kan forstås som en gave vi ikke har fortjent. Noe som er gitt oss uten forbehold, til tross for alt som er, som i det engelske ordet «grace». Barmhjertighet har en litt annen valør, det å for eksempel slippe en straff som var fortjent: «mercy». Fra Gud mottar vi både «grace» og «mercy». Fra Gud mottar vi gaver vi aldri kan komme i posisjon til å gjøre oss fortjent til. Den uforbeholdne nåden er det bare Gud som kan gi. Men barmhjertighet skal vi strekke oss etter å vise hverandre. Også når det går på tvers av rettferdighetssansen vår. Det vi selv har fått, skal vi også gi videre. Søndagen kommer dermed både med en gave og en oppgave, med nåde vi får ufortjent og med oppfordring til å gi barmhjertighet vi selv er vist videre til vår neste.

Be kind. Ordet "Barmhjertig", betyr ifølge norsk etymologisk ordbok *godhjertet, mild, nådig*, og gir assosiasjoner til snillhet og raushet. «Raus» er et honnørord. «Snill», derimot, sliter litt med imaget. Det står ikke nødvendigvis så høyt i kurs å være snill. Kanskje virker det litt veikt, tannløst eller dumt?

I medisinsk etikk er en av søylene «å gjøre godt». Det kan gjerne være noe å strekke seg etter på andre arenaer i liv og samfunn også. Alle som har bedrevet etikk-refleksjon vet at svaret på hva det er å gjøre godt ikke alltid er innlysende, og at det virkelig ikke alltid er den «tannløse» løsningen. Snillhet er for eksempel ikke unnfalldenhet. I stedet er det når vi forsvarer den svake, hever stemmen mot urettferdighet eller lar oss berøre av andres smerte. Kanskje er dette søndagen for å rehabilitere snillheten og nyansere den? Eller kanskje trenger den ikke så mye rehabilitering? Om du googler «be kind», vil du få utallige treff – på plakater, (vegg)dekor og oppfordringer i sosiale medier: «In a world where you can be anything, be kind». Litt tankevekkende for denne skribenten.

Det rause målet. Et av bildene i evangelieteksten denne søndagen handler om det rause målet som er målt opp for oss. Det forteller oss at vi har noe å gå på: Et godt mål, sammenristet og breddfullt. Her er det fristende å koble til dåpen og korsmerket som ble tegnet på oss ved starten av livet vårt. Som et ekko av merket Gud satte på Kain, tegner vi korsmerket ved dåp. Til et vitnesbyrd om at den dømte skal tilhøre den korsfestede og oppstandne. Et merke på tilhørighet. En påminnelse om nåden, og altså et tegn på det rause målet. Ikke slik at vi for all tid er beskyttet mot det onde, mot dødskreftene og det som bryter ned, men som et tegn på at uansett hva som måtte ramme, uansett hva vi kan trå feil med, har vi løftet om nåden. Den ufortjente gaven forlater oss aldri. Det er også her lista ligger for hvordan vi skal måle opp for våre medmennesker.

Jeg er et dømmende menneske. Jeg har lett for å se fliser hos andre. Det finnes ingen unnskyldning for ikke å jobbe med denne siden av personligheten min. Samtidig må jeg og alle andre til syvende og sist lene oss til håpet om at Gud «lar nåde gå for rett», som Jens Bjørneboe sier i diktet «Mea culpa. Mea maxima Culpa»: «Hvem er et menneske som ikke vet: Vi trenger nåde og barmhjertighet.»

Livmoren. Det hebraiske ordet for barmhjertighet, altså det ordet som ofte brukes i det gamle testamentet som attributt for Gud,

går tilbake til ordet for morsliv, eller *livmor*. Den hebraiske roten er *rh*m, for øvrig den samme roten med samme betydning på arabisk. I entall oversettes det med livmor, i flertall oversettes det med barmhjertighet. Så kan altså ordet barmhjertighet gi assosiasjoner til det organet som omslutter og trygger fosteret, det spirende livet som foreløpig er skjult. Det synes jeg er et vakkert bilde på det Jesus oppfordrer oss til å være for hverandre. Rom for trygg vekst. Rom for det vi kan vise hverandre og det vi ønsker å holde skjult. Vi alle har mer i oss enn det vi viser frem. Det kan være skjulte ressurser som trenger trygghet for å vokse og utvikle seg, og det kan være sår vi bærer på som vi ikke har våget å vise frem til noen. Vær barmhjertig, slik deres Far er barmhjertig. Vær en livmor for hverandre. Slik Gud er en livmor for oss og våre liv.

En funfact er hvordan barmhjertigheten skifter kjønn fra hebraisk til gresk. Kvinnelige assosiasjoner på hebraisk, og maskuline på gresk. I vår tekst er det ordet *oiktirmon*, (*oiktiro*), som er brukt, som ofte forbundet med den barmhjertighet vi skal vise hverandre. Mens *splagchnizomai* (fra *splanxna*, «innvoller»), er ordet som for eksempel er brukt i lignelsen om den barmhjertige samaritan. Mitt ordsøk tyder på at det siste oftest brukes med Jesus som subjekt. Begge ord henspiller på mannens verdifulle innvoller. Vær barmhjertig, kan i alle tilfelle bety: la deg berøre av den andre. Enten som en mor for sitt ufødte barn eller som en mann, rystet i sine innvoller.

Deus ibi est. Som nåde og barmhjertighet, er også begrepene kjærlighet og barmhjertighet nært knyttet sammen. En meditasjon over det faktum er å synge denne Taizé-salmen denne søndagen: *Ubi Caritas et Amor, Deus ibi est*. Der barmhjertighet og kjærlighet bor, der er også Gud. Relasjonen mellom Gud og oss kjennetegnes ved *kjærligheten*: at vi er elsket og elsker, og ved *nåden*: slik Gud bærer over med oss, skal vi bære over med hverandre. *Vær barmhjertige, slik deres Far er barmhjertig*.

Det ligger ikke lett for oss. Det gjorde det heller ikke da disse talene ble holdt og senere nedtegnet. Fortsatt er vi mer opptatt av å finne svakheter hos andre, enn vi er opptatt av å erkjenne våre egne. Uten selvinnsikten, og uten kjærlighet, kan vi fort havne

i *selvrettferdige kamper om bjelker og fliser*, der vi angriper hverandres blinde flekker og glemmer å utforske våre egne. Vi trenger å minnes om at *faktorenes orden ikke er likegyldig* i Guds rike. Gud elsker alltid først. *Der* begynner det. Vi er *allerede* møtt med nåde, og derav følger at Jesus vil lære oss å se hverandre slik vi er sett av Gud.

Utfordringen. I stedet for å gå inn i en selvrettferdig krigføring, oppfordres vi til å bære over med hverandre i kjærlighet. Øve oss på å omsette den kjærligheten vi selv er møtt med til en trygg livmor for menneskene omkring oss. Strekke oss etter å la omdreiningspunktet for livet vårt være Guds nåde og barmhjertighet; Det vi selv er totalt avhengig av, og som Jesus oppfordrer oss til å gi videre til hverandre.

Det viktigste budskapet denne søndagen er etter mitt skjønn at våre liv er omsluttet av Guds kjærlighet, av «*grace*» og «*mercy*», nåde og barmhjertighet. Og påminnelsen om at verden trenger den. Vi kan alle være med å gjøre en forskjell, lokalt, nasjonalt, og globalt; og veien begynner med oss selv. Ikke som et selvrettferdig prosjekt, men med den erkjennelsen at vi *trenger* Guds nåde. At vi *har* den. I dåpens vann. I nattverdens brød og vin. Og – i all sin ufullkommenhet – i felleskapet av søstre og brødre lokalt og i den verdensvide kirke. En eneste stor livmor med hele skapelsens potensiale.

Salmeforslag

Blix-salmen «Som du dømmer fær du dom» er dessverre borte fra salmeboken, men som predikant går det an å bruke den som inspirasjon for dagen. Siste verset lyder slik:

*Kristus, du som kjærleik er,
lat oss i din kjærleik bløma!
Me som namn av kristne ber,
lær oss kristeleg å døma!
Lat oss gjeva nåden rom,
gjev oss så ein nådig dom.*

Salmeverktøyet til Norsk hymnologisk forening (<https://www.norskhymnologiskforening.no/ressurs/salmeverktoyet/>) reklamerer jeg gjerne for. Denne søndagen er det Solveig Spilling Bakkevig som foreslår salmer og kommenterer dagen. Hun foreslår blant annet: 504 Vi er barn av lys og skygge og 511 En dag skal Herrens skaperdrømmer møte.

Ellers, litt avhengig av hvor predikanten legger trykket denne dagen:

680 Ubi Caritas et amor
 342 Amazing Grace
 356 Det ända som bär
 668 Guds Sønn steg ned at tjene
 734 Guds kjærleik er som stranda og som graset
 615 Vi bærer mange med oss

Anvendte ressurser

Om barmhjertighet på hebraisk og gresk:

Foredrag, Ole Chr Kvarme, Litteraturhuset 27. mars 2017

https://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiWtrbbm773AhWvlosKHeoDB-N8QFnoECAwQAQ&url=https%3A%2F%2Fkirken.no%2Fcontentassets%2F606931be3d2941179865ed9116f14677%2Fnade-og-barmhjertighet-i-var-tid.-litt.huset-27.3.17-1.docx&usg=AOvVaw33hjCffArbzcassZZd_ksr

Tidsskriftet sykepleien «Barmhjertighet i sykepleien. Hva rommer begrepet barmhjertighet, og kan en utvidet forståelse inspirere til utøvelse av god sykepleie?», Toril Beate Masvie, Sykepleien nr. 11, 2014.

https://sykepleien.no/sites/default/files/publication-pdf/barmhjertighet_i_sykepleien.pdf

10. søndag i treenighetstiden

14. august 2022

1 Mos 33,1–11 Jakobs møte med Esau (Prekentekest)
Ef 4,29–32 Tilgi slik Gud har tilgitt
Mark 11,25–26 Far tilgir som dere

Slekt skal følge slekters gang

Familie vekker mange assosiasjoner – både forventninger, skuffelser, beskyttelse og utrygghet, forsoninger, brudd og nye sjanser. Som så mange andre steder i Bibelen, møter vi i prekentekesten, 1 Mos 33, en fortelling med sammensatte familieforhold – ikke ukjent det mange opplever i dag – med mine, dine, og deres barn, og søsken som er i strid og foreldre som favoriserer enkelte av ungene sine fremfor andre. Familieutfordringer og kriser er videre knyttet til tema som ufrivillig barnløshet, familiemedlemmer som lurert hverandre, familievold, og arveoppgjør. Episoden i 1 Mos 33 og bakgrunnen for den, rommer alle disse ingrediensene og mye mer. I fortellingen er dessuten det guddommelige og det menneskelige tett sammenvevd.

1 Mos 33 skildrer et møte mellom to brødre som kan få fatale konsekvenser. Jakob og Esau er tvillinger, med Isak og Rebekka som foreldre. Esau er født først av tvillingene. Men ved å gi Esau en porsjon linsesuppe, klarer Jakob å få førstefødselsretten (25,29-34), og gjennom løgner og lurerier sammen med Rebekka greier Jakob å tilrane seg farens velsignelse (kap. 27). Når Esau skjønner hva som har skjedd, sverger han at han vil drepe Jakob når faren deres Isak er død (27,47). Og når Jakob får høre dette, flykter han til onkelen sin, Laban (Rebekkas bror), og blir der i 20 år. Også Jakob og Laban har et turbulent forhold, men skilles i relativt fredelige former.

Vår episode starter når Jakob har vendt tilbake for å møte Esau. Mens Esau stiller opp med 400 menn, tar Jakob med seg alt han har av koner og barn. Jakob kaster seg på kne i møte med broren. Mens Esau omfavner ham, kysser og de gråter sammen. Også kvinnene og barna til Jakob kaster seg ned for Esau. Jakob ber Esau om å se på ham med velvilje, og vil gi ham en gave, men Esau har i overflod og ønsker ikke å ta imot gaven. Mot slutten av denne episoden ser vi hvordan Jakob insisterer: han vil gi gaven til broren sin, som et uttrykk for hvordan han så Guds vennlighet i møtet med Esau.

Fortellingen om forsoningen mellom Jakob og Esau er sammensatt på mange nivå. Tvillingbrødrene har et komplisert forhold. Episoden i 1 Mos 33 må sees i sammenheng med bedraget i 1 Mos 27. Etter alt som har skjedd, er det verdt å legge merke til hvordan Jakob møter Esau her: han bøyer seg sju ganger til jorden, til han kommer bort til broren sin (33,3), til Esau sier han «din tjener» (33,5) og «min herre» (33,8), og vil gi ham en gave (33,10-11). Ulike forslag har vært lansert for å forklare dette forvirrende forholdet mellom tvillingbrødrene, hvor mange fokuserer på Jakob, som ble den utvalgte, mens andre fremhever at Esau også har en vesentlig rolle i fortellingen. F. eks. vil de si at Jakobs velsignelse og dominans over broren, som det fortelles om i 1 Mos 25 og 27, bare delvis oppfylles i 1 Mos 32-33.

I skildringen av forholdet mellom Jakob og Esau, går det hebraiske ordet *hānan* (verb)/ *hēn* (substantiv) igjen flere ganger; i Bibel2011 oversettes det med «vise nåde» (33,5), «velvilje» (33,8 og 10) og «være nådig» (33,11). I møte med Esau omtaler Jakob barna sine som uttrykk for Guds *hēn* (33,5, jf. v.11); disse vil Jakob vise til Esau for å få hans *hēn* også (33,8). For Jakob er det videre en sammenheng mellom det å motta Esaus *hēn* og at broren hans tar imot gaven han vil gi ham (33,10). Når Jakob viser til hvordan han blir møtt både av Gud og av broren sin, sammenlikner han eksplisitt det å se Esaus ansikt og det å se Guds ansikt (33,10). I fortellingen er altså Guds *hēn* og menneskers *hēn* tett forbundet, og i dette tilfellet førte det til at brodermordet ble avverget.

Jakob er i konflikt både med faren sin Isak, onkelen Laban (på morssiden) og tvillingbroren Esau, mens han har støtte fra moren Rebekka og kvinnene sine, Lea, Rakel og to av slavekvinnene sine. Han er virkelig en som kjemper både med Gud og mennesker, jfr. 1 Mos 32,28: «Du skal ikke lenger hete Jakob. Israel skal være navnet ditt, for du har kjempet med Gud og mennesker og vunnet.» Samtidig er ikke fortellingen om Jakob så triumfalistisk som det kan høres ut som. Gud, som Jakob ber både om beskyttelse og redning, yter ham motstand før han velsigner ham (1 Mos 32), mens den som Jakob tror han må søke beskyttelse fra, møter ham med broderlig omfavnelser (33,4). Forsoningen skjer ikke på tross av, men på grunn av, Esau.

1 Mosebok er sammensatt av slektslister og fortellinger, hvor fortellinger om familier er organisert i bolker, bundet sammen med det hebraiske uttrykket *ḏōl'ḏōt* «generasjoner», «nedtegnelser av en mann og etterkommerne hans», «etterfølgende generasjoner», slik vi finner det fra 1 Mos 2,4 av: «Dette er himmelens og jordens «slektshistorie», da de ble skapt» (og videre i 5,1 («Adams slektshistorie»), 6,9 («Noas slektshistorie») osv.: 10,1-32; 11,10-26.27-32; 25,12-16.19-20; 36,1-5.9-40; 37,2). Slik knyttes himmelen og jorden og alle familiene sammen, med alle sine sammensatte fortellinger. Det går ikke friksjonsfritt for seg, og de trøblete familieforholdene løses ikke helt. Jakob og Esau, for eksempel, møtes bare én gang til i fortellingen: i faren Isaks begravelse.

«For da jeg så ditt ansikt, var det som om jeg så Guds eget ansikt; så vennlig var du mot meg»

Det snakkes gjerne om gudsbilde og menneskesyn, men denne fortellinga handler snarere både om gudssyn og menneskesyn: om å se Gud og å se mennesker, og om hvor tett sammenvevde de er. Det guddommelige og det menneskelige møtes i Jakobs forhold til Gud og hans forhold til broren Esau. Guds *hēn* og menneskers *hēn* henger sammen, og fører til endring, omvendelse og forsoning. Igjen og igjen. Å leve i Guds og menneskers *hēn* innebærer ikke at friksjonen oppheves, men er en påminnelse om en forbindelse som vedvarer, tross alt trøbbelet og snublingen. Alt er *hēn*.

*Deg å få skode er sæla å nå, Gud,
ver det syn som mitt hjarta vil sjå;
ver du for tanken min dyraste skatt,
ljuset som strålar ved dag og ved natt!*

Salmeforslag

560 Her er vi, Herre, vi kommer til deg
737 Herre, du vandrer forsoningens vei
520 Gå gjennom byens rette lange gater
482 Deg å få skode er sæla å nå
854 No stig vår song

11. søndag i treenighetstiden

21. august 2022

1 Mos 21,9–13 Isak og trellkvinnens sønn

Rom 8,1–4.14–18 Livet i Ånden

Joh 8,31–36 Virkelig fri

Slavesøndag

Gud er rar. I teksten om Hagar, Sara, Abraham og de to guttene, synes Gud tydeligvis at Abraham skaper seg veldig når han bekymrer seg for Ismaels skjebne. Hagar er bare en slavekvinne, og Ismael skal bare bli et folkeslag fordi han er Abrahams sønn, ikke hennes. Det er ikke «Gud som ser» vi møter i dette utsnittet. Jeg vet ikke hvorfor Gud er mer opptatt av den rene ætten enn de to utstøtte, men det er bedre å lure i plenum, enn å overlate alt til fantasien og ensomheten.

En annen kvinne som fødte en sønn, for litt kortere tid siden, het Maria. Hun fikk heller ikke velge sin skjebne. Da hun fikk beskjed om sitt kall, sa hun «Se, jeg er Herrens slave. La det skje med meg som du har sagt.» (Oversettelsen «tjenestekvinne» er for pingler. Maria sa det som sant var). Hun fødte friheten fra skjebnen inn i verden.

Paulus skriver også om arverett. «*Dere har ikke fått den ånden som slavene har, så dere igjen skulle være redde*», skriver han. Jeg tenker på Ole Paus og nynner for meg selv at *det er ingenting å være redd for*. Han synger om at *det vokser fem penner ut fra hver hånd, for mange oppbrudd har gjort meg sånn*, og jeg tenker på Job som ba så sårt om at hans ord måtte bli skrevet ned, «*formet med griffel av jern og med bly, risset i stein for alltid!*» (Job 19,24, men les hele kapittelet – les hele boken, igjen og igjen).

Jesus diskuterer med Johannesevangeliets «jøder» (igjen). Selv om akkurat disse «jødene» er folk som har kommet til tro på ham, kommer heller ikke de heldig ut av ordvekslingen. Av en eller annen grunn, sier de til Jesus at de aldri har vært slaver under noen. Min kommentar (Moloney, Sacra Pagina, 1998) nevner at noen lurer på hvorfor de sier dette, men besvarer ikke spørsmålet utover å foreslå at de mener det «åndelig». (Hvis noen av dere vet svaret, send meg gjerne en mail.) Men kan det ikke like gjerne være et forfattergrep som er ment å gjøre disse «jødene» enda mer himmelropende hovmodige. Hvordan kan de, hvis ganske identitet er tuftet på fortellingen om befrielse fra slaveri i Egypt, si at de aldri har vært slaver? Hva med det babylonske fangenskap? Og ikke minst, hva med deres samtidige okkupasjon under Romerriket?

Nok om det.

Hva med friheten, da? Hvilken frihet tilbyr Jesus, som vi ikke allerede kan nyte her på vårt velfødde pengeberg? Finnes det noe igjen, som ikke kan kjøpes for penger? Hva er denne slaveånden, som Paulus skriver om? Jeg begynner å nynne på Janis Joplins «Me & Bobby McGee» – *Freedom's just another word for nothin' left to lose...*

Å ikke ha noe igjen å miste, det er ånden som slavene har, den som gjør oss redde. Det er hardt å lese ordet slave i Bibelen (det er så hardt at det noen ganger gjemmes bort i det mykere «tjener»). Slave er et hverdagsord for bibelmenneskene, ja, selv for Gud Herren er det det. Det er et økonomisk begrep, ikke et moralsk. Det bare er sånn at noen er slaver og andre er herrer. Slaver er ting, ikke mennesker. De er en vare som kan kjøpes og selges. De kan produsere barn for barnløse og kastes ut når de ikke lenger trengs. «*En slave blir ikke i huset for alltid, men en sønn blir der for alltid*» sier Jesus. Han sier ikke «det er ikke lov å holde andre som slaver.» Tenk så enkelt livet hadde vært om han hadde sagt dette.

Men hva var det han sa, da? «*Hvis dere blir i mitt ord, er dere virkelig mine disipler. Da skal dere kjenne sannheten, og*

sannheten skal gjøre dere fri.» Sannheten, ja. Og hva er det som er sannheten om slaven?

Sannheten er at mennesker ikke er ting. Hagar var ikke en ting. Du er ikke en ting. Den kristne frihet er ikke den desperate friheten, den som ikke har noe igjen å miste. Men den er heller ikke herrens frihet, den som tar seg friheten til å eie andre. Den kristne frihet er Marias frihet, hun som var slaven til Gud, men ingen annen. Sannheten er at vi ikke kan eie et annet menneske. Men vi eier heller ikke oss selv.

«Alt vi eier tilhører deg. Av ditt eget gir vi deg tilbake.»

«Den som vil berge sitt liv, skal miste det. Men den som mister sitt liv for min skyld, han skal finne det.»

Fri er altså ikke noe vi bare er, men noe vi blir – *«Får Sønnen frigjort dere, da blir dere virkelig fri.»* Paulus skrev: *«For Åndens lov som gir liv, har i Kristus Jesus gjort deg fri fra syndens og dødens lov. Det som var umulig for loven, siden den sto maktesløs fordi vi er av kjøtt og blod, det gjorde Gud.»* «Thi,» slik engelen sa til Maria i gamledager, *«for Gud er allting mulig.»* Den kristne frihet er hverken slaveånd eller herrefrihet, det er den frigjorte slavens frihet. Som er fri til å knele for Gud, og fri til å være verden jevnbyrdig.

Salmeforslag

Vi trenger litt ånd og sannhet denne søndagen. Kjør på, uten ironisk distanse (det er ut, har jeg hørt). Salmenummer fra NS13, hvis ikke annet er notert.

378 Da Jesus satte sjelen fri. Tenk å få lov til å synge «Halleluja, min sjel er fri»! Ikke nekt folk muligheten til dette denne søndagen.

340 Guds Sønn har gjort meg fri

Herren er kjærleik (Nr 48 i *Sanger fra Taizé*, Verbum, 2008. Finnes også i den nyeste utgivelsen fra 2021) Hele teksten er: «Herren er kjærleik. Våg du for kjærleik allting å gjeva. Herren er kjærleik, kjærleik utan frykt».

513 Nå ber vi Gud, Den Hellig Ånd. Troen rett og sann, den kan vi bare be om, ikke finne ut av selv.

501 I min Gud har jeg funnet styrke

341 Klippe, du som brast for meg (gjørne den lystige a-melodien)

512 Kom, Hellig Ånd med skapermakt

Til fordypning

Det finnes folk som vet bedre enn andre hva det vil si å være slave. Her er noen av dem, men finn gjerne dine egne. Det er fortsatt mange millioner som er slaver helt på ekte, kjøpt og betalt. Også i Europa.

Dr. Martin Luther King, Jr.'s tale «The Other America», 14. mars 1968 (<https://genius.com/Martin-luther-king-jr-the-other-america-annotated>, hentet 3. mai 2022)

Frederick Douglass' tale «The Church and Prejudice» (han ble født slave, og frigjorde seg ved å rømme) (<https://www.blackpast.org/african-american-history/1841-frederick-douglass-church-and-prejudice/> hentet 2. mai 2022)

Jeg vil også anbefale å lese Martin Luthers traktat «Om den kristne frihet» (i Rasmussen, T., Luthers reformasjon, Hovedtekster 1517-1520, Pax, 2004).

12. søndag i treenighetstiden

28. august 2022

4 Mos 13,17–27 Moses sender ut speidere

Rom 1,16–17 Guds kraft til frelse

Joh 4,27–30.39–43 Kvinnen som vitnet

Hva er det du hører når bibelen leses?

Jeg leser dagens tekster i rekkefølgen gitt på bibel.no. Preken-teksten leses da først og farger de andre tekstene. Men det er ikke i denne rekkefølgen menigheten hører dem. De hører dem motsatt vei: (ofte) fra GT til epistel til NT. Og videre: menigheten hører tekstene kun som utklipp – perikoper – fra gresk *peri-* «rundt» og *kopé* «kutt». *Perikope* betyr konvensjonelt, som kjent, «tekstutdrag fra bibelen» eller bare «avsnitt», noe som antyder at avsnittet er en meningsfylt helhet. Men om velvilje legges til kan *perikope* også oversettes – noe klossete – til «rundkutt», i betydningen at det er alt rundt som er kuttet bort. Da trenger det ikke å foreligge noen antydning om at perikopen vi leser, er en meningsfylt enhet. Noen ganger – uten tvil – har man sett på søndagens tekst og ristet på hodet og lurt på hvorfor den ikke er bare ett vers lenger foran eller bak, slik at konteksten kan komme klarere fram. Kanskje man da i prekenen bruker lang tid på å kontekstualisere perikopen ved å legge ut om at Jesus var her og der da dette skjedde, eller at dette og dette skjedde etterpå. Verre blir det når de tre tekstene satt sammen ikke umiddelbart gir en tematisk rød tråd. Man kan tenke at dette er liturgisk tekstrekke-dadaisme – at nå har tekstrekkesjefene blitt inspirert av William Burroughs og brukt *cut-up* metoden på bibelen slik som i *Naked Lunch*. Eller man tenker i mer positiv retning: her er det *juxtaposition* på gang – «sam-plassering» – ålå den store

liturgikeren Gordon Lathrop. I samspillet mellom disse tingene som står ved siden av hverandre oppstår det mening. Men hvorfor er det da så ofte vanskelig å samle trådene fra *alle* tekstene i en preken? Hva *gjør* disse tekstene der når vi bare skal bry oss om én av dem, og man som tilhører (jeg vet jeg ikke er alene!) ofte uansett ikke husker det som blir lest? I det følgende forklarer jeg mine førsteinntrykk til teksten og røper hva som satt seg hos meg, og alt hva jeg *ikke* nevner røper min bibelske glemsel.

Mine førsteinntrykk til tekstene

I dagens GT-tekst er det lett å falle av. Moses sender ut noen speidere for å kikke på det lovede land, de returnerer og erklærer «Det flyter virkelig med melk og honning», men mellom utsendelsen og returen detaljerer teksten stedene hvor de dro, isper noen demografiske og historiske fakta, gir noen opplysninger om frukten de hentet der. Dette mellompartiet blir fort til hvit støy for tilhøreren (eller en travel predikant); hvis man ikke har knagger å henge disse navnene og opplysningene på, klarer man i hvert fall ikke å søke det opp mens man sitter i kirkebenken, og man vil ikke huske det når man går derfra. Men «melk og honning» – det huskes, for det har vi hørt før!

Dagens episteltekst er ur-luthersk og et smykke vi kler oss med i vår kirke. Dette kan repeteres som et mantra. Det er en trygghet og en trosbekjennelse i seg selv. En tilflukt eller gjemmested, en trøst eller kanskje forsteinet dogme?

Dagens NT-tekst og prekentekest henger sammen som en enhet, men er en «rund-kutting» – *perikope* – i ordets mest bokstavelige forstand. Dialogen mellom Jesus og den samaritanske kvinnen ved brønnen er ikke med – vi leser bare resultatet av den. Det er et mellomparti som er skjært bort, vv.31-38, hvor disiplene lurte på om Jesus har spist og Jesus svarer ved å snakke om innhøsting. Resultatet er en tekst som gir mening for seg selv (som er en tanke de har i bakhodet, de som skjærer perikoper til tekstboken), men allikevel en tekst som peker i mange retninger. I vers 27 undrer disiplene seg over at Jesus snakker med en kvinne (vi kan altså snakke om antikt kvinnesyn denne dagen), i vers 28-29 går kvinnen til sitt folk og nevner samtalen – den samtalen vi

ikke leste – hun har hatt med Jesus, som hun nå tror er Messias. I vers 39-43 hører vi om samaritanene som kom til tro og som ble hjulpet til dette av denne kvinnens vitne og første misjons-akt. Samaritanene ventet på messias på lignende vis som judeerne og jødene på Jesu tid ellers. Den vesentligste forskjellen mellom dem var at samaritanene anså Garisim-fjellet som helligdommens fjell, ikke Jerusalems-fjellet. Med andre ord: perikopens struktur kan lede lytteren til å høre «de undret seg over at han snakket med en kvinne» – «kvinnen fortalte om messias til sitt folk» – «folket kom til å tro». Og herfra får vi et godt poeng: den første misjonær, det første vitne om Jesus som bringer dette vitnesbyrdet videre, var en samaritansk kvinne! Man kunne også ønske å kalle henne en «utsending» – *apostel* – men dette ordet forekommer ikke i vår tekst og Jesus ber henne ikke eksplisitt om å vitne til sitt folk – hun gjør det tilsynelatende på eget initiativ. Og hun vitner på et enkelt, elegant og ufornektelig vis: *se denne som vet alt hva jeg har gjort, skulle ikke han være Kristus?* (Grunnteksten bruker *Christos*, ikke *Messias* slik NB2011 gjør). Folket må se denne mannen, de ser, og de kommer til tro. Kvinnen ledet dem til Kristus, og de fikk bekreftet sin undring og vekket sin tro i møte med Kristus selv.

Gir tekstene mening sammen?

GT-teksten: «melk og honning», epistelteksten «rettferdiggjort ved tro», NT-teksten «de kom til å tro på Ham». Hva har dette med hverandre å gjøre? Tekstrekke III er den nyeste tekstrekken og har ikke de dype røttene bakover i kirkehistorien som de to andre har. Tekstene her er ganske nye hva angår høytlesning på søndagene. Hva mistenker jeg at er på gang her? Hvilken mening tyner jeg ut? I GT-teksten befinner vi oss mot slutten av ørkenvandringen og Moses sender som nevnt speidere. Han trenger informasjon om landet, etterretning, for å vite om det er det riktige landet, hva de kan vente og hva de vil møte. Oppsiktsvekkende er det for så vidt at det ikke egentlig nevnes noe om «melk og honning» før speiderne returnerer. Fant de egentlig melk og honning der? Eller er dette bare en metafor for overflod? Betinget av dagens NT-tekst, leser jeg dermed «melk og honning» absolutt typologisk i dag, at det peker til Kristus og til den troen samaritanene fant hos ham i NT-teksten vår, hvordan

enn dette skulle fungere. Fra emnene jeg har hatt i GT har jeg allikevel fått med meg at «melk og honning» heller refererer til det imaginære lovede land Israel som skal gi i overflod. Men allikevel: for en kristen, er ikke dette imaginære lovede land Israel for oss nettopp Kristus? Men samtidig, i GT-teksten er det ikke mye eksplisitt snakk om «tro» – det er faktisk heller snakk om bevis på at alt det Moses har sagt om det lovede land faktisk stemmer.

Dette fører oss til epistelteksten, Romerne 1,16-17, det ur-lutherske stedet som erklærer vår *sola fide* – u-argumentert, ikke-bevist: en påstand erklært uten å vite grunnen til det. Perikopen gir som så mye annet mer mening i sin kontekst, men her – igjen – og som jeg prøver å si her i tekstgjennomgangen: perikopens umiddelbare kontekst er fraværende i gudstjenesten med mindre man bruker tid i prekenen på å forklare den. Hva gjør jeg med dagens episteltekst i lys av de to andre? Den kan kanskje brukes som hermeneutisk nøkkel til NT-teksten? Som et bevis på samaritanenes rettferdiggjørelse ved tro alene, slik at vi kan trekke samaritanene frem som eksemplariske «kristne» (slik vi også gjør i lignelsen om den barmhjertige samaritan)? Er dette rettferdig ovenfor samaritanene? Var det egentlig *tro alene* som rettferdiggjorde samaritanene? Man kan si at nei, det var ikke det. De måtte se og høre Jesus selv, kontra Jesus-ordet til Tomas: «Salige er de som ikke ser, og likevel tror» (Joh 20,29). Og på et vis er også troen her snudd på hodet, kvinnen kommer til tro fordi Jesus vet alt om henne. Kvinnens vinnende argument var: «Kom og se en mann som har fortalt meg alt hva jeg har gjort! Han skulle vel ikke være Messias?» Fordi Jesus så henne for den hun var tror hun. *Du ser meg, altså er jeg rettferdiggjort.* Og hun sier til sine neste: *Kom og se!*

På et vis her viser de tre tekstene tre forskjellige retninger for frelsen og for vårt forhold til Gud og vår neste: I 4 Mos 13,17-27 får folket endelig bekreftet at Moses hadde rett hele tiden: etter at speiderne *ser* overfloden kan de stolt erklære «det flyter *virkelig* med melk og honning». *Jeg har sett, altså er det rettferdiggjort.* I Rom 1,16-17 erklæres den enkeltes frelse som en grunnsetning. *Den rettferdige skal leve ved tro – jeg tror*

altså er jeg rettferdiggjort. I Joh 4,27-30.39-43 blir en kvinne sett for den hun her og slik rettferdiggjort. Du så meg, og jeg ble rettferdiggjort. Kom og se!

Salmer

332 You've examined my heart

336 Nå fryd deg, kristne menighet

620 Hellige mysterium

844 No livnar det i lunder

88 Guds Son i krubba funnen

13. søndag i treenighetstiden

4. september 2022

2 Mos 18,13–24 Jetro gir Moses råd
Apg 6,1–7 En ny tjeneste i menigheten
Joh 15,13–17 Jeg har satt dere til å bære frukt

Du kan ikke gjøre det alene

Årets prekentekst på 13. søndag i treenighetstiden er en fin opptakt til vingårdssøndag uka etter, og en del steder har man kanskje konfirmasjonsgudstjenester denne helga. Det er mange motiver å ta tak i, og i denne tekstgjennomgangen tenker jeg å dele noen ulike innganger som jeg tror kan fungere. Men først litt om dagens tre tekster og kontekster.

Prekenteksten er en del av Jesu lange avskjedstale til disiplene på skjærtorsdag. Dette er også første gang de blir omtalt som *douloi*, som kan oversettes både med «tjenere» og «slaver». Begge oversettelsene sier noe om asymmetriske maktforhold, men jeg har ofte tenkt at den norske oversettelsen med fordel kunne brukt «slave» noe mer, da det også hjelper oss å forstå mer av realitetene i hvordan samfunnet var organisert på Jesu tid og hvor liten frihet mange mennesker hadde.

I de fleste kommentarer regnes v.1-17 som en litterær enhet. I Sacra Pagina leses også vers 12 med i denne perikopen, og det gir mening at v.12 og v.17 rammer inn resten av teksten, selv om ikke vers 12 er tatt med som en del av vår prekentekst.

De to lesetekstene fra 2 Mos og Apg 6 kan kanskje oppleves litt krevende å kople på avhengig av hvilken inngang du ønsker å bruke til teksten. Men begge sier noe om at ingen kan klare seg alene når man skal være en disippel og prøve å leve etter Jesu bud om å elske hverandre. Jeg kan ikke huske å ha lagt merke til GT-teksten før, der svigerfaren av kjærlighet utfordrer Moses til å alliere seg med gode folk rundt seg. Han prøver nemlig å gjøre alt selv og er overarbeida. «Det er ikke bra, det du gjør. Både du og folket som er hos deg, vil bli helt utslitt. Dette er altfor tungt for deg. Du kan ikke gjøre det alene.» Kanskje er det akkurat denne setningen vi skal ta med oss inn i prekenforberedelsene denne søndagen. «Du kan ikke gjøre det alene».

Vennskap

Undersøkelser viser at et av temaene konfirmanter i Den norske kirke er mest opptatt av er vennskap. Men det er ikke bare et tema som er viktig for ungdom, men for mennesker i alle aldre. Jesus trengte også venner. Påskefortellingen som følger etter avskjedstalen, minner oss om Jesu menneskelighet. Jesus trengte vennene sine, men opplevde også å føle seg ensom og bli sviktet. Men når Jesus taler til vennene sine i v.13-17, synes jeg allikevel at gjensidigheten og likeverdigheten i vennsapsrelasjoner liksom hopper ut av teksten. Den er full av kjærlighet og det dirrer et alvor i alt, fordi Jesus vet at han skal lide å dø. «Ingen har større kjærlighet enn den som gir livet for vennene sine». Slik fortolker Jesus selv sin egen død i avskjedstalen. Jesus krever ikke martyrium, men at disiplene – vennene – gjør det han befaler «Elsk hverandre!» Så enkelt og så vanskelig.

Det å kunne dele hele livet og tørre å være sårbar, er en viktig kvalitet ved et godt vennskap. Det er også en fin måte å snakke om Jesus på. For mange kan det kanskje være en forløsende måte å tenke om sitt forhold til Gud på. Jeg tror det er et godt og bærekraftig gudsbilde å ha med seg og jeg bruker det ofte i forbønn. Jesus, vår venn. Ingen av oss kan leve alene, vi trenger fellesskapet og her klinger også ordene fra Mose svigerfar med: «Du kan ikke gjøre det alene».

Utvalgt

«Dere har ikke utvalgt meg, men jeg har utvalgt dere og satt dere til å gå ut og bære frukt, en frukt som varer.» Ofte kan jeg tenke på amerikansk når jeg leser denne setningen. Utvalgt. *Chosen*. Det kan kjennes kleint å snakke sånn om å være kristen. Men jeg tror allikevel at det er et godt budskap å forkynne. Ikke med vekt på å være utvalgt i betydningen å være bedre/frommere/ noe til forskjell fra «de andre», men i betydningen av å kunne leve med tryggheten om at alt er gaver fra Gud. Livet, nåden, troen. Vi er ikke utvalgt fordi vi er så fryktelig enestående dyktige eller geniale, men som troende har vi et oppdrag om å bære frukt som varer. Å skape livgivende fellesskap sammen og finne ut av hvordan vi på best mulig måte kan elske Gud og vår neste. Jeg tror den tryggheten også kan hjelpe oss å elske oss selv. Det trengs også. Og de fleste av oss erfarer at noe av det viktigste med troa vår er nettopp å kunne stole på at Gud elsker oss og at nåden bærer gjennom alt. Først da kan vi bli frie til å elske hverandre og tørre å være ærlige når vi ikke får det til. Og hun som har elsket oss fram til livet, hvisker stadig i øret vårt «Du kan ikke gjøre det alene».

Frukt som varer

De siste årene har frøet, kornet og treet som bilde på tro vært noe av det som gir aller mest mening for meg. Kanskje særlig i pandemien, trengte jeg å holde fast ved frøene som sås og som vi ikke ser resultatene av. (Løp og kjøp «Det fantastiske sennepsfrøet» av den jødiske feminist-teologen Amy-Jill Levine som er oversatt til norsk og utgitt på IKO-forlag for eksempel). Det å tro på at noe som enda ikke er noe kan bli noe. Det å tro at jeg kan gjøre mitt beste – og av og til ikke få det til - men at Gud allikevel kan skape noe vakkert ut av det vi kanskje har gitt opp. Det er også noe man kan holde en hel preken over. Hva slags frukt vil vi være med å bære i verden og hvilke frø vil vi gi videre? Galaterne 5 sier det slik: «Men Åndens frukt er kjærlighet, glede, fred, overbærenhet, vennlighet, godhet, trofasthet, ydmykhet og selvbeherskelse». Noen vers før dagens prekentekest utbroderer Jesus selv vintremetaforen: «Slik som greinen ikke kan bære frukt

av seg selv, men bare hvis den blir på vintreet, slik kan heller ikke dere bære frukt hvis dere ikke blir i meg». Som greiner kan vi ikke bære frukt av oss selv. Vi trenger å være koblet på vintreet. Jesus og svigerfaren til Moses er enige – «Du kan ikke gjøre det alene».

Da passer det ekstra godt å synge Svein Ellingsens salme «Vi rekker våre hender fram» et sted i gudstjenesten:

*La våre henders nakne tre, få blomst og blader
La våre liv få bære frukt, til legedom for andres sår.*

Salmeforslag

674 Pris være Gud

743 Velsignet være dere

431 La oss vandre i lyset

678 Vi rekker våre hender frem

Under nattverden: 616 La din vingård bære frukt

432 Vi syng med takk og glede

Vingårdssøndag

14. søndag i treenighetstiden

11. september 2022

Jer 9,23–24 Den rette ros
Fil 3,7–14 Vinning og tap
Matt 19,27–30 Forsakelse og lønn

GT-teksten

Jeremia 9,23-24 er en tydelig avgrenset tekst, innledet med ordene "Så sier Herren" (v. 23). En ny tekstenhet begynner i v. 25. Ulike former av roten *hll* 'rose, prise' kjenner teksten. I hitpael kan denne gjengis med 'være stolt' (lik 2011-oversettelsen). Det er også mulig å oversette som en ekte refleksiv: 'rose seg, prise seg'. I Septuaginta brukes i vår tekst *kaucháomai*, som også kan gjengis både med "å være stolt" og "å rose seg".

Teksten har en tydelig struktur, der vers 23 er negativt formulert, mens vers 24 er dets positive motstykke. Ens visdom, styrke eller rikdom er ingen grunn for selvros (v. 23). "Den som roser seg" skal derimot rose seg av forstand (*haskel*) og av at han kjenner Herren (i teksten uttrykt med objektet i første person: "at han kjenner meg" (*yadóa oti*). Denne oppfordringen får også en begrunnelse i form av en årsakssetning: "For (*ki*) jeg er Herren som viser (eller 'gjør/skaper', *oseh*) miskunn, rett og rettferdighet på jorda". Ytterligere en årsakssetning innledet med *ki* avslutter teksten, "for i dette har jeg behag" *ki be-elle chafátsti*, knytter miskunn, rett og rettferdighet til Herrens vilje (v. 24). Kontrasten er tydelig: Den første formen for selvros har sin basis i noe det enkelte menneske har. Den andre knytter i utgangspunktet også

an til noe mennesket har – kjennskap til Herren – men denne blir utdypet med at den også handler om kjennskap til hva Herren gjør, hva som er hans vilje. Her ligger det avgjørende skillet mellom den negative og den positive formuleringen, for det er en forutsetning at den som ”kjenner” Herren og hans vilje også vil handle etter den.

Epistelteksten

Fil 3,7-14. Paulus-teksten er i motsetning til Jeremia-teksten ikke noen klart avgrenset enhet. Dette kommer særlig tydelig fram i det tekstgrunnlaget som er valgt i 2011-oversettelsen, der teksten begynner med et ”men” (*allá*). Når noen begynner å si ”men”, vil vi gjerne vite hva det som nå kommer står i motsetning til. Derfor må vi gå tilbake og forsøke å finne ut hvor vår tekst begynner. En mulig begynnelse er 3,2: ”Hold øye med hundene, hold øye med de onde arbeiderne, hold øye med dem som skamskjærer seg (*ten katatomén*)”. Versene som går forut for vår tekst handler i hovedsak om Paulus’ jødiske arv, at han var omskåren (v. 4/5), en hebreer, en fariseer og ulastelig når det gjaldt ”rettferdigheten i loven” (*dikaiosýnen ten en nómo*). At han også her nevner at han var en forfølger av kirken skal underbygge hans iver etter å oppnå rettferdigheten som er eller ligger i loven.

Det er viktig å lese vår tekst (v. 7-14) i lys av denne konteksten, for Paulus gir oss i vår tekst en kontrast, og vi trenger denne første halvdelen av kontrastparet. Samtidig reiser denne konteksten nye spørsmål som handler om den situasjonen som brevet er skrevet i. De som Paulus omtaler som ”hundene” er tydelig hans motstandere. Hvordan skal vi forestille oss dem? Hvordan vi vurderer dette spørsmålet avhenger igjen av hvilket Paulus-bilde vi har, og hvordan vi oppfatter hans plass i teologien. Her har det skjedd mye i de senere år, og en utbredt tendens er å knytte Paulus tettere til hans jødiske arv, og nedtone hans angrep på loven og omskjærelsen. Her blir vår tekst et paradoks.

Selv går jeg ofte til den såkalte ’pre-kritiske’ Paulus-tolkningen. Kommentarene til den gamle kirken mener jeg rommer innsikter som fortsatt er gyldige. Dette betyr ikke at vi trenger å overta alle de gamles fordommer, men å lytte til denne tradisjonens

ord føler jeg ofte er en hjelp. Som eksempel vil jeg bruke Theodoretts kommentar til Paulusbrevene (5. årh.). Theodoret beskriver Paulus som en som kjemper en kamp på to fronter, mot ”jødene” som forsvarer loven, og mot ”de som lider av Markions og Valentinus’ sykdom, samt manikeerne” som sterkt angrep loven. Paulus inntar ifølge Theodoret en mellomposisjon: Loven inneholdt en lære om rettferdighet, som ikke kunne oppnås på grunn av menneskets svakhet. Derfor måtte den bli fullbrakt i troen på Kristus, som er det loven sikter mot, dens mål (jf. Rom 10,4). Både det å hevde lovens fortsatte gyldighet og å fullstendig forkaste den, er feilspor. Slik er det hos Theodoret (se Mignes *Patrologia Graeca*, 82, 44-48).

Når vi idag leser teksten er ikke konflikten som preget det opprinnelig brevet levende på samme måte. De som har latt tekstutdraget begynne med v. 7 har også bidratt til at vi ikke trenger å dvele ved alt Paulus nevner i v. 2-6. Leser vi teksten i lys av det, ligger vekten på nedvurderingen av loven og alt som hører til den. Det kan derfor være mer fruktbart å legge vekten på formuleringen i vers 9: *me échon emén dikaiosýnen ten ek nóμου allá ten diá písteos Christou, ten ek theóu dikaiosýnen diá písteos* ”idet jeg ikke har min rettferdighet, den (som kommer) fra loven, men den (som kommer) gjennom tro på Kristus, rettferdigheten fra Gud gjennom tro.” Her er loven også nevnt, men Paulus føyer til ”min” for å understreke at rettferdigheten han trodde å oppnå gjennom loven var ”hans”, basert på hans egne gjerninger. Kontrasten (*allá*) til denne rettferdigheten er den som kommer gjennom troen på Kristus, fra Gud. Leddet ”gjennom tro” er gjentatt også i det siste leddet, noe som bekrefter hvor viktig troen er for Paulus. Ved å legge vekt på motsetningen mellom ”min” rettferdighet og den som kommer fra Gud, er det mulig i noen grad å løsrive teksten fra dens opprinnelige kontekst, altså å legge diskusjonen om den jødiske loven til side.

Det som erstatter loven er troen på Kristus, hans død og oppstandelse. Hva dette betyr uttrykker Paulus gjennom en lang periode som begynner i vers 8 og ender først i vers 11. Det kan være særlig nyttig å lese denne i grunnteksten, for 2011-oversettelsen har brutt den opp og satt flere punktum, noe

som får konsekvenser også for verbformene og hvilket tidstrinn de befinner seg på. Paulus lar tankerekken flyte jevnt fremover. Det innledende 'jeg anser...' følges av hensiktssetninger eller følgesetninger ('for at jeg skal vinne... og bli funnet...'). Deretter bruker han partisipp ('idet jeg ikke har... men har...') før han går over til en infinitivskonstruksjon ('slik at jeg kan kjenne Ham og kraften fra hans oppstandelse og fellesskapet med hans lidelser...'). Det er her vi må ta med oss Paulus' stil videre inn i tolkningen, for infinitivskonstruksjonen er temmelig åpen: Den betegner en hensikt eller følge av det foregående, men den er svakere en et finitt verb. Paulus skildrer her alt som en stadig pågående prosess. Også det følgende partisippet *symmorfizomenos* føyer seg inn i dette. Det er presens partisipp, altså noe pågående, ikke en avsluttet handling: 'idet jeg får samme form (som Ham), gjennom hans død'. Vi vet at Paulus ellers knytter likheten med Kristi død til dåpen, og det kan også stemme her. Likevel viser språkbruken at denne prosessen ikke er avsluttet med dåpen. I tråd med fokuset på det ufullendte er også avslutningen på perioden formulert som en betingelsessetning: enten som en virkelig betingelse ("om jeg på noe vis når fram til oppstandelsen fra de døde") eller som et ønske, slik som 2011-oversettelsen.

Evangelieteksten

Matt 19,27-30. Matteus-teksten har et felles tema med den foregående ved at den tar opp endetiden og den kommende verden. Det er imidlertid et viktig skille mellom dem ved at Matteus-teksten ikke ble komponert i en bestemt situasjon, men er basert på ord av Jesus som ble overlevert.

Jeg velger her å fokusere på ordene om at disiplene skal dømme Israel, som representerer en vanskelighet. Står det ikke også i evangeliet "døm ikke..."? Hvorfor skal deltakelse i dommen så være det høyeste gode i den kommende verden? Vi kan tolke denne teksten ved å legge mindre vekt på dommen, og større vekt på at disiplene blir forent med Menneskesønnen, og dommen er en av Menneskesønnens tradisjonelle funksjoner. Opphøyelsen av dem som har gjort Menneskesønnens vilje skjer også i doms-scenen i Matteus 25. Her blir ikke de frelste opphøyet

til dommere, men arver riket som er gjort i stand fra verdens grunnleggelse av (Matt 25,34). Det kan også være interessant å lese denne teksten i lys av Åp 3,21 (en variant av ordet i Matt 19,28), der det bare er tale om å sitte på Menneskesønnens trone, ikke om å dømme sammen med ham. Kanskje er dette en mer opprinnelig form av denne overleveringen, og motivet at disiplene er med-dommere har kommet til senere. Vi kan ikke lese Matteus i lys av Åpenbaringsboken, men det er tillatt å stille spørsmålet om hva som opprinnelig har ligget i denne overleveringen.

Til slutt kan vi nevne noen mulige forbindelseslinjer mellom tekstene. En av disse forbindelse må vi til konteksten for å se: I det innledende avsnittet før vår tekst fra Filipperbrevet bruker Paulus verbet *kaucháomai* i en positiv sammenheng: Ordene *kauchómenoí en Christo* kan kanskje gjengis ”idet vi roser oss av Kristus” (Fil 3, 3). Vi ser at dette svarer helt til uttrykket i Jeremia-teksten (der *hithallel* er verbet som svarer til *kaucháomai*). Vår tekst fra Filipperbrevet kontrasterer derfor også to former for selvros eller stolthet, slik som vi så hos Jeremia. Det kan derfor være nyttig å bruke det samme ordet på norsk når man arbeider med disse tekstene; om vi velger ”rose seg”, ”være stolt” eller noe annet.

Det er også en tydelig forbindelse mellom Matteus-teksten og Filipperbrevsteksten ved at de begge omtaler lønnen i den kommende verden. Paulus gjør dette svært kort, og de mer konkrete utsagn hos Matteus er ikke mer enn antydninger. Om tanken om en forening med Menneskesønnen er kjernen i Matteus-teksten, kan vi se en forbindelse til Filipperbrevet, der Paulus taler om å få samme form som Kristus.

Disse forbindelsene mellom tekstene ser for meg ut til å være intendert med dette tekstutvalget, men det er opp til den enkelte av oss om vi vil vektlegge forbindelsene, eller om vi foretrekker å la hver tekst tale for seg.

Salmeforslag

899 Jeg tror på jordens forvandling

482 Deg å få skode er sæla å nå

678 Vi rekker våre hender frem

425 Med Jesus fram i de bästa åren

419 Med Jesus vil eg fara

15. søndag i treenighetstiden

18. september 2022

Rut 1,7–11.16–19a Rut og No'omi
1 Kor 13,7–13 Størst blant dem er kjærligheten
Joh 15,9–12 Som jeg har elsket dere

Elsk hverandre

Jeg har hørt en fortelling om apostelen Johannes. Da han var gammel og kjent og på det siste. Han kunne ikke gå selv og han skulle preke. En stor menneskemengde hadde samlet seg for prekenen hans, spent og forventningsfulle. Johannes ble båret ut, og mengden stilnet og ventet på å høre hva han skulle si. Den siste av disiplene som var igjen, han som hadde vandret med Jesus og sett og hørt og tatt på ham! Johannes så utover mengden og sa:

«Elsk hverandre.»

Så ble han båret inn igjen.

Dagens tekster oppmuntrer nesten til en slik preken. Hva mer er det egentlig å si? Hva kan vi si som er viktigere? Som vi trenger mest?

Likevel kan det også være nødvendig å si mer, for et bud om å elske, hva innebærer egentlig det? Og er det, i seg selv, et kjærlig budskap? Er det et bud det er mulig å holde? For dette må vi grave litt dypere.

Jeg vet ikke hvor mange som oppfatter budet om å elske som problematisk, eller hvor mange som oppfatter det som godt. Selv gjør jeg begge deler, alt ettersom. Jeg tror det er svært mange problemer i verden som ville forsvinne om alle elsket hverandre. Og det er lett å se hvordan andre burde være litt mer kjærlige. Og likevel ...

Jeg klarer ikke føle på kommando. Jeg vet at jeg i svært liten grad kan innvirke på emosjonene mine. Jeg klarer ikke å sette meg ned og tvinge fram sterke, varme følelser på kommando. Så hva er det vi blir bedt om?

Dagens evangelietekst gjør historien om den gamle Johannes sannsynlig; tekstutdraget bruker «kjærlighet» eller «elske» sju ganger i fire korte vers, og i grunnteksten er det enda tydeligere siden 'kjærlighet' – *agape* – og 'å elske' – *agapaó* – er så like.

Gresk har, som kjent for mange, flere ord for kjærlighet/å elske, og disse benevner forskjellige former for kjærlighet. Kanskje ikke så bombastisk som vi ofte tenker, men det er betydningsforskjeller. *Agape* er en term som i liten grad brukes utenom bibelske og kirkelige tekster, og selv i NT er det først og fremst i brevene *agape* dukker opp – og i Johannesevangeliet. Substantivformen og verbformen er markant hyppig brukt i Johannesevangeliet – henholdsvis 7 (*agape*) og 38 (*agapaó*) ganger. Bare 1 Johannesevangeliet har flere tilfeller: 46 (18+28) ganger i løpet av fire korte kapitler.

I følge Thayler's *Greek Lexicon* er *agapaó* fundert i å beundre, tilbe eller sette høyt, en kjærlighet som i større grad er utvalg av et valg. Til kontrast settes *Φιλέω* – *fileó* – opp, som er tuftet i emosjoner.

For meg er dette en viktig distinksjon, spesielt når vi kommer til slutten av vårt tekstutdrag, og Jesus sier: «Dette er budet mitt, at dere skal elske hverandre slik jeg har elsket dere.» (Joh 15,12).

Kjærlighet er en fin ting, og det er flott å høre om at vi er elsket. Men hvordan skal vi få til å elske hverandre?

Nyansene i de greske termene hjelper meg der: det er ikke nødvendigvis emosjonene vi blir befalt å kontrollere.

I kjærlighetsbudet, slik vi møter det i dagens tekster, møter vi både det gode og det radikale i Jesu budskap. «Slik jeg har elsket dere» sier Jesus, og han sier dette under det siste måltidet, etter at Judas har gått for å forråde ham. Kjærligheten han elsket med, skal føre ham til lidelse og død.

Det er noen flere begreper som også er viktige i evangelieteksten: *entole* (bud), *menó* være/bli værende i, *chara* (glede) og *pleroó* (fylle opp/fullkommen).

Tre ganger snakker Jesus om å bli værende (*menó*) i kjærlighet. Først i imperativ: bli i min kjærlighet (v9), så i futurum indikativ (løselig oversatt): dere kommer til å være i min kjærlighet (v10), og til sist i 1 person presens: jeg er i hans (Fars) kjærlighet. Det er en logisk rekkefølge i det.

I vers 9 stadfester Jesus først sin kjærlighet til disiplene, med et eksempel: *Slik Far har elsket meg, har jeg elsket dere*. Hans kjærlighet til dem er lik Gud Faders kjærlighet til ham. Denne tilstanden oppfordrer han dem til å holde på: *Bli i min kjærlighet*.

I vers 10 forklarer han, også her med et eksempel, hvordan de skal få til å bli værende i kjærligheten. Det kan på ett vis høres lett ut å bli værende et sted: det er bare å ikke bevege seg bort, men det ser ut til at det kreves litt for å få det til. Her kommer budet (*entole*) inn: *Om dere holder mine bud*. Det er en betingelse som gir en konsekvens, og det har form som en betingelse i et logisk resonnement: Dersom x, så Y. Dersom dere holder budene, så vil dere også i fremtiden være i min kjærlighet. Så gir han seg selv som eksempel igjen: han har holdt Fars bud, og er i hans kjærlighet. To ganger i dette verset snakker han om bud – sine bud, og Fars bud – og det skaper igjen en parallell mellom disiplene og Jesus, og Jesus og Gud Far. Det er både et ekko og en speilvending av parallellen han satt opp i v9 (slik Far har elsket meg, har jeg elsket dere – om dere holder mine bud, slik jeg har holdt Fars bud).

I vers 11 får vi formålet for talen: glede (*chara*). Det er nødvendig for at disiplene skal kunne være i Jesu glede, og for at deres glede skal fylles opp (*pleroó*). *Chara* er fra samme rot som *charis* – «nåde, gave». Gleden henger sammen med nåden, som er Jesu kjærlighet. Uten at vi blir i Jesu kjærlighet, kan vi heller ikke være i gleden.

Vers 12 både oppsummerer og kaster lys tilbake på spesielt v10. Her får vi vite hva budet er, dette som de (eller vi) må holde for å bli værende i Jesu kjærlighet: Elsk hverandre. Igjen i parallell til Jesus: dere skal elske hverandre slik jeg har elsket dere.

I vers 10 kan det se ut som om Jesu kjærlighet er betinget: han elsker bare de som holder budene. Men i lys av vers 12, og ved å ha sett nøyere på strukturen og termene, tror jeg at det ikke er helt slik det fungerer.

Menó betyr «å bli værende i». Det kan handle om sted – å bli på et sted, bli værende på det stedet man er. Det kan handle om tid – å overleve, ikke bli borte/forvitret/ dø. Og det kan handle om å ikke forandre seg eller bli en annen, å bli værende den man er. Det er disiplene (eller oss) som kan bevege seg bort fra Jesus, det er ikke slik at kjærligheten hans blir borte.

Også er det dette: budet som de (vi) må holde for å bli værende i kjærlighet, er at de (vi) skal elske. Det betyr ikke at man må elske for å komme inn i kjærligheten i utgangspunktet, men vil man kunne fortsette å være der uten å begynne å elske selv? Eller er det som om vi ville være i vannet, og samtidig holde oss tørre, eller være i en badstue og forbli kalde?

Og for slike som meg, som ikke klarer å tvinge frem følelser på kommando, så er vi ikke kommandert til å føle. Jesus setter seg selv som eksempel på hvordan vi elsker: hvordan vi møter hverandre, hvordan vi snakker med hverandre, ser hverandre og er mot hverandre.

Og kanskje, etter et langt liv, har vi dette ene å si:

Elsk hverandre.

Salmer

Ikke forsalg til full salmeliste, men noen salmer som kan passe

364 Så kom du da til sist

664 Kom, du Guds kjærleik, kom!

670 Til kjærleik Gud oss skapte

680 Ubi caritas

520 Gå gjennom byens lange, rette gater

656 Kjærleik er gleda

320 Ærens konge, nådens Herre

16. søndag i treeiningstida

25. september 2022

Ordsp 9,1-5 Visdomen innbyr til måltid
1 Kor 1,18-25 Vi forkynner ein krossfest Kristus
Matt 11,16-19 Likegyldigheit og visdom

Ordspråka 9,1-5

Me finn oss no godt ut i treeiningstida. Sondagane i treeiningstida kan vere vanskeleg å halde styr på, og det kan vere vanskeleg å finne eit tema for dagen. Etter kva eg kan sjå, er det ikkje lett å ane noko felles tema for dei tre tekstrekkeane på denne dagen, men det er eit tydeleg tema for vår tekstrekke: dårskap og visdom.

I GT-lesinga finn me eit utdrag frå ordtaka kapittel 9. Teksten er dimes ein del av den innleiande delen av ordtaka (1-9), som er ei slags teologisk innleiing til boka. Det er noko debatt om kva den opphavslege funksjonen til ordtaka var, men ei sannsynleg forklåring er at boka var retta mot unge menn på veg inn i teneste ved hoffet. Desse mennene skulle etter kvart inn i posisjonar som medførte makt, og for å forvalte den rett, treng ein visdom.

Både visdomen og dårskapen vert personifisert som kvinner i denne teologiske introduksjonen til ordtaka. Det er forståeleg om ein legg til grunn at målgruppa var unge menn. Kvinner ser då ut til å vere ein god metafor for freisting for desse. Både visdomen og dårskapen er freistande, og det å vekse i visdom er å greie å skilje mellom desse, og velje den rette. I vår tekst møter me visdomen som byr inn til fest. Ho dekkjer bordet med mat og vin, ho sender tenarane ut, ho ropar frå alle høgder: kom, kom inn til fest!

1. Korintarbrev 1,18-25

I epistelteksten, frå det første brevet til korintarane, drøftar Paulus forholdet mellom Guds visdom og menneskeleg visdom. Det er ein tekst med teologisk sprengkraft, for å seie det mildt. Tekstens sentrale motiv, om Guds visdom som noko radikalt annleis enn verdas visdom, om budskapen om krossen som dårskap, er mektig.

Det er eit sentralt motiv i mange av forteljningane i GT at Gud ser til hjarta, og brukar det og dei som kan synast ubrukeleg i mange andre sine augo, men kulminasjonen av dette finn me jo i Kristi død og oppstode: frelsa frå den romerske okkupasjonen kom ikkje gjennom krigføring, men gjennom at Kristus vart krossfest av imperiet, gjennom å døy sigra han over døden. Det er absurd, paradoksalt, og kanskje det vakraste med heile kristentrua. Paulus uttrykker dette sterkt då han seier: «For Guds dårskap er visare enn menneske, og Guds veikskap er sterkare enn menneske» (v.25).

Matteus 11,16-19

I evangelieteksten liknar Jesus sin generasjon med born som leikar på torget: «Vi spela på fløyte for dykk, men de ville ikkje dansa. Vi song klagesongar, men de ville ikkje sørgja» (v.17). Desse leikene verkar jo noko uvanlege for ein moderne tilhøyrar. Born plar ofte dra inspirasjon frå det dei ser vaksne gjere i leikene sine, og det er truleg det me ser her òg. I bryllaup og andre festlegheiter var fløytespel og dans ein vanleg måte å feire på, medan det i gravferder vart brukt klagesongar og sørgjeleg musikk. Dimed er det truleg at den leiken Jesus refererer til, er born som etterliknar bryllaup og gravferd.

Men leiken går ikkje som han skal, den har stoppa opp. Nokon har spela på fløyte, men dei andre ville ikkje danse. Nokon har sunge klagesongar, men dei andre ville ikkje sørgje. Og då funkar leiken naturleg nok dårleg. Alle som har leika med små born, har nok erfart kva som skjer dersom ein ikkje spelar med og gjer som barnet forventar. Då stoppar leiken fullstendig opp. Stemninga vert fort litt amper, og barnet blir fort lei av leiken.

Dette biletet knyt Jesus til mottakinga både han og døyparen Johannes har fått frå folket. Akkurat som leiken, med både bryllaup og gravferd, er kontrastane store mellom Jesus og Johannes. Johannes er domsprofeten og asketen som bur ute i ørkenen, som forkynner og kallar folket til omvendning. Jesus lev på ingen måte asketisk, men tek del i vanlege folks liv, og inviterer alle slags menneske til å ta del i Guds rike. Men trass i at forskjellane desse to imellom er om lag like store som mellom bryllaupet og gravferda, er mottakinga relativt lik. Folket nektar å høyre etter, og avviser budskapet til begge to på basis av deira framferd.

«Men visdomen har fått rett, det stadfester gjerningane hennar», avsluttar Jesus med. For same kva ein meiner om dei ytre omstenda, om Johannes' asketisme og Jesu radikale inkludering, er det gjerningane deira som vert ståande. Johannes si forkynning og dåp vende fleire menneske om til tru, og Jesu gjerningar inkluderte mange som elles hadde falt utføre.

Forventingar og fordommar

Det finst mange gode motiv til preika i desse tre tekstane, og nokre av dei vil eg tematisere kort i det følgjande. Eit tydleg motiv er å snakke om fordommar og det å vere overflatisk. Dei fleste av oss kan nok relatere til erfaringar av å ha førehandsdømt nokon, der det viser seg at fordommane våre er fullstendig feil. Det er nærliggande i menneskenaturen å førehandsdømme, til og med praktisk – dersom ein er i stand til å dømme folk raskt, kan ein fort finne ut kven ein bør bruke tid på og ikkje.

Men det er på ingen måte ein presis mekanisme, og svært ofte er fordommane våre feil. Det kan vere ubehageleg og smerteleg å erfare. Å dele ei personleg erfaring av nokon ein har førehandsdømt, som ein sidan vert kjent med, er eit sterkt – og truleg for mange attkjenneleg – bilete.

Det var mange forventingar knytt til den komande Messias på Jesu tid – som ein som skulle fri folket frå romersk okkupasjon, som ein konge og hærførar med stor militær makt. Jesus stod ikkje akkurat nær desse forventingane – eller fordomane – i

si framferd, som ein fødd i enkle kår, som brukte tida si med uviktige menneske som tollarar, spedalske, kvinner, born og prostituerte. Og det såg på ingen måte betre ut då han, heller enn å velte okkupasjonsmakta, døydde under den.

Jesus er den Gud som sprenger alle fordommar, i det han sigrar ved å tape, i det død vert til liv. Det er den Gud som snur opp ned på den verdsorden me har sett, og som viser oss kor feil me kan ta når me dømmer basert på ytre omstende. Og på same måte er me kalla til å sjå forbi våre fordommar, til å møte andre menneske med Kristi blikk – fordi Gud kan plutseleg dukke opp der me minst ventar det.

Å våge å stå for noko

Eit anna motiv som er synleg i teksten, handlar om å våge å stå for noko. Både Johannes og Jesus blir kraftig kritisert for sin framferd, sjølv om dei er ganske så ulike: Johannes som domsprofeten, og Jesus med si radikale inkludering. Det er lett å trekkje parallellar til vår samtid. Her finn me mange som framstår som dommedagsprofetar, i det dei manar til omvending frå menneskets klimasynder. Og me finn mange som manar til ei radikal inkludering av alle menneske, i kyrkje og samfunn, uavhengig av status, seksualitet, funksjonsevne eller kjønnsidentitet.

Ein kvar som har stått på ein av desse skansane og kjempa for noko ein trur sterkt på, veit kor lett det er å hauste kritikk fordi ein vågar å meine og tru på noko. Og det finst nok av dei som meiner at fordi kyrkja skal vere ein plass for alle, må ein vere forsiktig med å meine noko alt for sterkt. Det er fort gjort å heller resignere, å sitje stille i båten, og ikkje meine noko som helst. Mellomposisjonen er fort meir behageleg enn ytterpunktta, fordi det er alltid ein risiko å stikke hovudet fram i mengda.

Men i både Johannes og Jesus har me sterke førebilete på å stikke seg fram, og stå for det ein meiner og trur på. Kanskje kan desse vere til oppmuntring for dei i kyrkjelyden som står for det dei trur på, og stadig haustar kritikk for dette, og til utfordring som dei som held seg i ein meir behageleg mellomposisjon. Kyrkja treng

dei profetiske røystene, som talar imot den uretten dei ser, og kjempar for å få meir himmel på jord.

Salmeforslag

Visdom er nok ikkje det vanlegaste motivet i salmediktinga, men det er sterkt til stades i 482 *Deg å få skode*, som absolutt passar godt med dagens tema og tekstar. 228 *O lue fra Guds kjærlighet* har òg noko innslag av dette. Til motivet om forventingar og fordommar, er 364 *Så kom du da til sist eit flott val*, særleg med denne linja i første verset: «så mange hadde laget bilder av deg, du sprengte alle bilder da du kom». Håpstangoen 479 *Fordi han kom og var som morgenrøden* er eit anna godt val. Til motivet om å våge å stå for noko, er 415 *Alltid freidig* eit godt val, særleg med tredje verset: «Kjemp for alt hva du har kjær, dø om så det gjelder! Da er livet ei så svært, døden ikke heller».

Omtaler

Den svarte kong Baltasars historie

Om de hellige tre kongers utfordrende reise fra Matteus til våre dager

Halvor Moxnes: *Svarte kong Baltasar – De hellige tre konger: rase, religion og politikk*. Dreyers forlag, Oslo 2022

Halvor Moxnes har gitt oss en skattkiste av en bok i «Svarte kong Baltasar – De hellige tre konger: rase, religion og politikk». Vi får være med på «de hellige kongenes» vandring gjennom historien. Moxnes gjør det med stor fortellerglede fulle av gode journalistiske poeng og med en god mix av teologisk og historisk innsikt, sans for folkelig tradisjonsutvikling og en kunsthistorisk lyskaster.

Den politiske konteksten

Det avgjørende blikket hos Moxnes er å forstå den politiske konteksten og dermed det politiske potensiale i Matteusevangeliets fortelling om vismennene fra Øst, (Mt 2:1-12). Dette er ingen «sær» problemstilling i et ettertidsperspektiv. Som Moxnes påpeker, ligger det i fortellingen selv. Vismennenes «overraskende og uventede» (s. 29) inntreden på arenaen introduserer Jesus som jødernes konge, og kong Herodes sin reaksjon på dette budskapet var å anse det som en trussel mot egen politisk makt.

Vismennenes nærvær viser dessuten at Jesu fødsel har en universell dimensjon. Dette videreføres av Lukas i hans

historieverk (Lukasevangeliet og Apostelgjerningene) i det viktige spørsmålet om hvem som er verdens frelser: Augustus eller Jesus? Moxnes mener at Lukas ikke bare er kritisk til det romerske imperiet, men at han profilerer Gud som en «Gud for de fattige og undertrykte». Noe som kommer fram allerede i Lukasevangeliets åpningskapittel i den kjente lovsangen til Maria, (Luk 1:46-55).

«Vismennene som gjorde en kort opptreden i Matteusevangeliet, fikk en mye større betydning enn en skulle ha ventet, de ble representanter for det universelle kongedømme som Kristus skulle få», oppsummerer Moxnes, (s. 53-54). Hvordan kunne vismennene, som var stjernetydere for konger, selv bli konger? Hvordan er det blitt tre av dem – også med navn? Hvorav en av dem etter hvert får mørk hud? Fantasien og dens tradisjonsmiljøer har skapt mange forskjellige detaljer. Det er for eksempel ingen felles navngiving og heller ikke klarhet i hvem av de tre som var mørkhudet.

Alle variasjonene bekrefter fortellingens inspirasjons- og tiltrekningskraft i det den «kombinerer møtet med det ukjente, himmelkreftenes betydning for livet, og visjonen om Jesus som konge for alle folkeslag» (s. 44). Vismennene blir ofte framstilt som prototyper på den gode kongen. Gjerne med kritisk brodd mot aktuelle utgaver av konger og herskere. Vismennene ble også døråpnere for astronomiske og geografiske interesser og spekulasjoner. Matteus forteller om tre gaver: gull, røkelse og myrra (Mt 2:11). Dermed ble det ikke unaturlig å tenke at det dreier seg om tre gjester.

Fortellingen var blant de mest kjente motivene i bilder malt på innsiden av kirkenes vegger for å synliggjøre bibeltekster og trosforestillinger for ikke lesekyndige tilhørere. Og «de hellige tre konger» ble et spennende tema i renessansekunsten, se kapitlet: «Den fremmede kongen», (s. 91-119). - Det tok heller ikke så lang tid før relikvier etter «de tre hellige konger» var i omløp og ble viktige pilegrimsmål både for åndelige, helsemessige og (kirke-) politiske formål.

Her er det mye å hente både til forkynnelse, trosopplæring og aktualisering i julekrybbetider, ikke minst på Hellige tre kongers dagen (6. jan) og/eller Kristi åpenbarings søndag.

Hvorfor spesielt fokus på den svarte kong Baltasar?

Men ett spørsmål gjenstår: hvorfor har Moxnes valgt å fokusere spesielt på den *svarte* kong Baltasar? Det hadde sitt konkrete utgangspunkt i den kirkelige og politiske striden som oppsto da menighetsledelsen i den store kirka Ulm Münster i Sør-Tyskland bestemte ikke å stille ut julekrybba i adventstida i 2020 (s. 11 og 13). Grunnen var at skulptøren Martin Scheible (1873-1954) hadde skapt det man lett kunne oppfatte som en parodisk utgave av «Neger-kongen» Melchior. Det var i så fall i tråd med et ikke uvanlig uttrykk på 1920-tallet. Ikke bare i Tyskland, men i hele den vestlige verden. Helt fram til våre dager.

Drapet på George Floyd og Black Lives Matter-bevegelsen

Bakgrunnen for menighetsrådets beslutning var den oppstanden som bildene og lyden fra den brutale pågripelsen av George Floyd skapte, med hans rop og stønn om at han blir kvalt, før han til slutt døde, som ble fanget inn på video av en tilfeldig forbipasserende. Dette skjedde som kjent i Minneapolis i USA i april 2020 og blåste liv i Black Lives Matter bevegelsen, som igjen førte til en omfattende demonstrasjonsbølge verden over. Diskusjonen dreide seg også nå om bred kritikk av tidligere tiders slavepolitikk, kolonialisme og rasisme. Statuer av gamle «samfunnshelter» som hadde tjent seg styrtrike på slavehandel, ble revet ned og gater fikk nye navn.

Moxnes gir oss en del eksempler på slike reaksjoner. Også fra Norge, hvor det ble foreslått å fjerne det store bildet «Rettfærdigheten» i bystyresalen i Bergen. Bildet er fra 1762 og framstiller gudinnen Justitia som sitter på sin trone, med føttene plassert på den nakne kroppen til en svart person, en «furie», «en kvinnelig ond ånd som symboliserer mord, brann, misunnelse, hat og falskhet» slik kunstneren, Mathias Blumenthal selv skal ha beskrevet det ifølge Moxnes (s. 140). Dessverre har Moxnes/forlagets billedkonsulenter valgt ikke å vise dette «svarte furie»-

bildet, som meg bekjent fortsatt pryder fronten i bystyresalen i Bergen. Uansett ikke-rasistiske intensjoner, er det et ubehagelig syn.

I Tyskland ble det store demonstrasjoner sommeren 2020. Tyskland har sin egen kolonihistorie i tillegg til sin svært sensitive rasehistorie. Og nå ble framvisningen av den svarte kong Melchior for heftig. Det skapte voldsom debatt, blant annet om den skjulte hverdagsrasismen. Den er der – også i Norge. Det viser nyere undersøkelser, selv om nordmenn flest ikke «ser» den, framhever Moxnes. Han kommenterer Melchior-figuren i Ulm og «Rettferdighetsbildet» i Bergen med en viktig observasjon: Det dreier seg ikke om hvordan statuer og bilder *skal* leses, men «hvordan de *kan* leses» og, føyer han til, «hvem som har rett til å ha en stemme når historien skal fortelles» (s. 140).

Moxnes siterer også sosialantropologen Marianne Gullestad og hennes gjennomgang av *Misjonsbilder* fra 2007, altså lenge før George Floyd tragedien i Minneapolis: «Europa har ikke sett seg selv med afrikanske øyne», (s. 152/ *Misjonsbilder*, s. 237). Jeg kommer litt tilbake til misjonskonteksten nedenfor.

Dermed har vi fulgt de hellige tre kongers ferd fram til vår tid. Deres inntreden hadde politiske konnotasjoner. Det har deres nærvær fortsatt. Diskusjonen om den svarte Baltasar har vært med å bevisstgjøre kirkens og verdens forhold til rasisme.

En konkret utfordring til menighetene i Den norske kirke

Halvor Moxnes har en konkret, kirkelig utfordring mot slutten av den reisen han har tatt oss med på. Han oppfordrer til å gjøre «6. januar, hellige tre kongers dag, til en dag mot rasisme» (s. 152). Han skisserer to tiltak:

- For det første: Åpenbarings søndagen bør bli en dag «til et møte mellom majoritetsmenigheter og minoritetsmenigheter», og særlig «diasporamenigheter fra kirker i Afrika og Asia».
- For det andre: Dagen bør gjøres «til en aksjonsdag mot hverdagsrasisme og for integrering i lokalmiljøer».

Etter mitt skjønn en glimrende ide. Dermed knyttes den globale fortellingen til vår lokale virkelighet, slik den en gang var forankret i Betlehem. Om vi makter å kombinere et slikt lokalt engasjement også med de store spørsmålene knyttet til dagens flyktningevirkelighet og norsk asyl-, innvandrings- og bistandspolitikk, fortsetter vi samtidig den globale pilegrimsvandring vismennene fra Øst begynte. Kirken står fortsatt opp for «de fattige og undertrykte» (jf. Marias lovsang, Luk 1:46-55)

Et misjonsperspektiv til slutt

Moxnes oppfordrer til lokalt samarbeid med antirasistiske organisasjoner og organisasjoner med aktiviteter mot rasisme, f.eks. idrettslag (s. 152). Her kunne jeg tenke meg også å nevne menighetens misjonsutvalg. Det ser ut som Moxnes mener tida for «Hellige tre konger dagen» som en misjonsdag, er forbi. «De hellige tre konger ble eksempler på dem som ble kristne gjennom norsk misjonsvirksomhet» (s. 152), skriver han og fortsetter: «[m]isjonærene og misjonsvirksomheten hang sammen med kolonisering, imperialisme og kulturell dominans». Ja, det er riktig. Den nevnte boka til Marianne Gullestad om *Misjonsbilder*, i all hovedsak fokusert på Kamerun, beskriver også viktige utfordringer som hun kaller «godhetens bivirkninger» (Gullestad, s. 225-239). Det angår både norsk misjon og norsk bistandspolitikk. Jeg vil mene at i alle fall «mitt» Misjonsselskap, NMS, (misjonsprest i Japan 1974-1989/generalsekretær 1991-1999) har vist at en tåler en åpen debatt om denne historien og trekker aktiv lærdom av den.

La meg for øvrig minne om at allerede i 1901, på Misjonsselskapets generalforsamling i Trondheim, talte den gassiske presten Rajaobelona, som sammen med presten Rabenahy, var på Norgesturne den sommeren. Dette var 13 år før «zuluer fra Kongo» var underholdningsobjekter på jubileumsutstillingen i Frognerparken i forbindelse med 100-års markeringen av Norge som selvstendig nasjon! Moxnes opplyser at hele 1,2 millioner av Norges daværende befolkning på to millioner besøkte «Kongo-landsbyen» (s. 131). Ifølge avisoppslag med skrekkblandet fryd. Misjonen lå langt foran sin samtid i synet på afrikaneres kapasitet og menneskeverd.

Nærhet til virkeligheten både i et kritisk historisk lys og i møte med dagens aktuelle raseutfordringer er avgjørende. Her mener jeg for eksempel en organisasjon som NMS, gjennom sitt internasjonale nettverk både kan utfordres og samtidig være en nyttig bidragsyter i menighetenes fokus på «hverdagsrasisme» i feiringen av hellige tre kongers-søndagen i norsk sammenheng.